

**Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого**

**П
О
Л
Т
А
В
А**

**Матеріали
студентської наукової конференції**

**"ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ
ЛЮДИНИ"**

**з нагоди 20-тої річниці
створення
Полтавського юридичного
інституту**

**25 травня
2022 року**

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

«ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ»

**Матеріали студентської наукової конференції
з нагоди 20-тої річниці створення
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого**

(25 травня 2022 року)

Полтава

2022

Укладачі:

В.М. Божко, доктор юридичних наук, доцент;

П.П. Нога, асистент

*Рекомендовано до опублікування та поширення через мережу Інтернет вченою радою
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 6 від 29 червня 2022 року)*

Історико-теоретичні проблеми захисту прав людини: матеріали студентської наукової конференції з нагоди 20-тої річниці створення Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Полтава, 25 травня 2022 р.). Полтава: ПЮІ НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. 280 с.

У збірник включено матеріали, присвячені обговоренню нагальних питань, що стосуються історико-теоретичних проблем правозахисної діяльності. Висвітлено думки учасників щодо історичних аспектів становлення інституту прав людини в Україні та в інших країнах світу, загальнотеоретичних та філософо-правових підходів до праворозуміння, міжнародно-правових та галузевих аспектів охорони і захисту суб'єктивних прав та свобод, прогнозування майбутніх проблем забезпечення верховенства права та фундаментальних прав людини і громадянина в умовах війни в Україні.

Для наукових і практичних працівників у галузі права, студентів, аспірантів і викладачів закладів вищої освіти, а також широкого кола читачів.

Відповідальність за достовірність даних несуть автори публікацій.

Точка зору редколегії може не збігатися з позицією авторів.

*Видання в електронному вигляді розміщується у відкритому доступі
на сайті Полтавського юридичного інституту*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Для опису видання чи посилання на нього слід використовувати пряме посилання на збірник.

© Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Криницький І.Є. д.ю.н., професор, старший науковий співробітник, директор Полтавського юридичного інституту;

Божко В.М. д.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту;

Козаченко А.І. д.ю.н., доцент, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту;

Куцепал С.В. д.філ.н., професор кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту;

Любченко М.І. к.ю.н., доцент кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту;

Нога П.П. асистент кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту.

ЗМІСТ

Вітальне слово учасникам конференції директора Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого ІГОРЯ КРИНИЦЬКОГО	15
--	----

Секція І: «ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ СВІТУ»

Антонова Єлизавета

СУДОУСТРІЙ ЗЕМСЬКОГО СУДУ ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 РОКУ.....	17
---	----

Берданов Олександр

ОМ’ЯКШУЮЧІ ТА ОБТЯЖУЮЧІ ОБСТАВИНИ СКОЄННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1927 РОКУ.....	20
--	----

Бубирьов Михайло

КОПНИЙ СУД І ПРОЦЕС ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ.....	22
---	----

Веклич Марія

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УСРР 1922 І 1927 РОКІВ.....	25
--	----

Дорохова Поліна

МАЙНОВІ ПРАВА ЖІНКИ ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ.....	28
---	----

Іщенко Анастасія

ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ.....	31
--	----

Козаченко Анатолій

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ
ДЕРЖАВІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII-XVIII СТ.....34

Костюк Діана

ПОЛІТИЧНІ ТА ОСОБИСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА
КОНСТИТУЦІЄЮ УНР 1918 РОКУ.....38

Криницький Ігор

ПОДАТКОВО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ (1918 vs 2018).....41

Кузнецова Аріана

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ОСОБИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УРСР 1978 РОКУ.....45

Листопад Дар'я

ОСОБИСТІ МАЙНОВІ ТА НЕМАЙНОВІ ПРАВА ЖІНКИ У ШЛЮБІ ЗА
«ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ.....48

Назарко Лілія

ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529
РОКУ.....51

Самцова Софія

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ІЗ ДОГОВОРІВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ
КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ.....54

Секція II:**«ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ
ЛЮДИНИ»***Білашенко Вадим*

ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПРАВ
СПОЖИВАЧІВ».....57

Жайворонок Анна

ТЕОРІЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА Г. ГРОЦІЯ.....60

Кислична Інна

ІДЕЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА У СТОЇКІВ ТА ЦИЦЕРОНА.....62

Копелець Олександр

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА Г.-В.-Ф. ГЕГЕЛЯ.....65

Кузьмич Дмитро

ПЛАТОН ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ ТА ІДЕАЛЬНУ ДЕРЖАВУ.....66

Куцепал Світлана

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ЦІННІСТЬ.....68

*Логвиненко Дмитро*РАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВА В НІМЕЦЬКІЙ
КЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ.....71*Луценко Даниїл*ВЧЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ І НАЙКРАЩИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УСТРІЙ АРИСТОТЕЛЯ.....73*Мужчіль Аліна*

АНТРОПОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВА.....75

Мяло Єлизавета

ПОНЯТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ.....78

*Новосел Віталіна*НАТУРАЛІСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВА У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА
НОВОГО ЧАСУ.....80*Олаг Вікторія*ВПЛИВ КАНОНІЧНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ РОМАНО-
ГЕРМАНСЬКОГО ПРАВА.....82

Світлична Аліна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОДИН ІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА.....85

Старокожко Ольга

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬТСТВУ В УКРАЇНІ.....88

Черкаська Наталія

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА ЦІННІСТЬ ПРАВА.....92

Ярош Діана

РОЛЬ І СТРУКТУРА ПРАВНИЧИХ ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА».....95

Секція III:**«МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ»***Атаман Дарія*

МІСЦЕ ІННОВАЦІЙНОГО ПРАВА В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВА.....98

Батигіна Олена

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА.....102

Біленко Яніна

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА НЕВИКОНАННЯ ВИМОГ ЩОДО ПОЛІТИЧНОЇ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ.....106

Білецька Анастасія

ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ БЕЗ СУДОВОГО
РІШЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ І
СВОБОД ЛЮДИНИ.....111

Божко Володимир

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ІЗ
ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....114

Бражник Андрій

ЩОДО САНКЦІЇ СТ. 111-1 КК «КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ».....118

Величко Діана

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦІВ.....120

Вишневський В'ячеслав

ЗАХИСТ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ ЩОДО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....123

Войтенко Карина

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....126

Гнатюк Андрій

ЗАСАДА БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І
ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....130

Голуб Софія

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....132

Губаренко Дарія

ДІЯ ПРИНЦИПУ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ.....135

Дергай Анастасія

СУБ'ЄКТИ ПРАВОВОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, В УСТАНОВАХ,
ОРГАНІЗАЦІЯХ.....138

Дмитренко Анастасія

СПЕЦИФІКА ПРАВОВОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....141

Дудніков Дмитро

ДО ПИТАННЯ ЗВОТНОГО ВІДСИЛАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ
ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....145

Житник Ліна

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ ПРИ ТРИВАЮЧИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ
ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....149

Забуга Юлія

ВИКЛИКИ, ЯКІ ПОСТАЛИ ПЕРЕД СИСТЕМОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У
ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....151

Зінченко Вікторія

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....156

Карабанова Марина

РОЗМЕЖУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....159

Кочерга Аліна

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....162

Кришталь Уляна

ПРОБЛЕМИ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА.....165

Лейбель Валерія

ФЕНОТИПУВАННЯ: ДОСЯГНЕННЯ. КРИМІНА-ЛІСТИЧНОЇ НАУКИ ТА
ПРЕСПЕКТИКИ РОЗВИТКУ 168

Лисенко Оксана

УЧАСТЬ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННІ
ДОГОВІРНОЇ РОБОТИ.....171

Лісний Артем

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ
СУДДІ.....174

Михайліченко Тетяна

ПРАВО НА ВОЛОДІННЯ ЦИВІЛЬНОЮ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ: TO BE,
OR NOT TO BE.....177

Нестеренко Анна

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «МОБІНГ» В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
УКРАЇНИ.....181

Новосьолова Галина

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ПОРЯДКУ
СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО
СТАНУ 188

Нога Петро

ОКРЕМІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК
ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА МЕДИЧНУ
ДОПОМОГУ.....190

Осипенко Юлія та Нога Петро

ПІДОЗРА У ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ
ТИМЧАСОВОЇ ЗАБОРОНИ ОБІГУ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ 195

Паламарчук Дмитро

АНТИДЕМПІНГОВІ ЗАХОДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....199

Пашков ВіталійПРАВО ПАЦІЄНТІВ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....203***Петренко Дмитро***ДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ТА КРИТЕРІЇВ ОБЧИСЛЕННЯ КОМПЕНСАЦІЇ
МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ.....205***Повещенко Максим***РЕЄСТРАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ (СМЕРТІ ТА ПОХОВАННЯ) В
УМОВАХ ВІЙНИ.....209***Полховська Інна***

ІНСТИТУТ ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ.....212

Портянко ДарьяГОСПОДАРСКИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ДОГОВІРНОЇ
РОБОТИ.....216***Савченко Єлизавета***ОСОБЛИВОСТІ ОГОЛОШЕННЯ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ ТА БЕЗВІСНО
ВІДСУТНЬОЮ.....219***Сабадаш Катерина***НОВЕЛИ ДО СТ. 111 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ
ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВ ЗАСТОСУВАННЯ.....223***Свірідова Яна***СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ПОДРУЖЖЯ ТА ІНШИХ ОСІБ, ЯКІ
ПРОЖИВАЮТЬ РАЗОМ БЕЗ ЗАРЕЄСТРОВАНОВОГО ШЛЮБУ ЗА
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....227

Семенова Аміна

НЕДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ
ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 ЄКПЛ.....231

Семенова Крістіна

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....235

Сердюк Діана

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ У ГАЛУЗІ ПРАВ
ЛЮДИНИ.....239

Сидоренко Анна

ПРИЗУПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....243

Скрипник Андрій

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ БАГАТОМАНІТТЯ У
КОНТЕКСТІ ОСТАННІХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН.....246

Степаненко Альбіна

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В
УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....251

Струков Владислав та Климась Едуард

РОБОТА ЗОЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....254

Тітко Іван

ЗМАГАННЯ НА ВИПЕРЕДЖЕННЯ:
ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ЧИ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.....259

Троцька Марина

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТІЙНО- КАТЕГОРІАЛЬНОГО
АПАРАТУ В СФЕРІ ТВАРИННОГО СВІТУ.....262

Шимко Артем

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РИНКУ МЕТАЛОБРУХТУ.....265

Юренко Валерія

ІСТОТНІСТЬ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
ЧАСУ ПРИ ЗАТРИМАННІ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО
СУДДІ.....270

Юхименко Катерина

ПРАВИЛО «НЕМИНУЧОГО ВИЯВЛЕННЯ»
ЯК ВИНЯТОК З КОНЦЕПЦІЇ ПЛОДІВ ОТРУСНОГО ДЕРЕВА:
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ.....273

Яременко Інна

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ
ПОНОВЛЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У СПРАВАХ, ЯКІ
РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....276

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКИ В ПОЛТАВСЬКОМУ ЮРИДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ

Цей рік є ювілейним для нашого інституту, у вересні ми будемо святкувати двадцятиріччя від початку його роботи. За час функціонування Полтавський юридичний інститут став справжнім флагманом вітчизняної вищої юридичної освіти. Нами підготовлено майже чотири тисячі фахівців-правознавців (602 магістри і 3231 бакалавр), які успішно працюють в органах державної влади та місцевого самоврядування, в прокуратурі та поліції, в судових органах, в адвокатурі та нотаріаті, ефективно здійснюють юридичне супроводження різноманітної підприємницької діяльності.

Важливою органічною складовою підготовки висококваліфікованих правників є залучення студентської молоді до наукового пошуку, формування у здобувачів вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач, вирішення задач дослідницького характеру. Саме набуття відповідних знань, вмінь, навичок забезпечує фундаментальну і практичну підготовку професіоналів у галузі юридичної практики, сприяє всебічному розвитку особистості, дає можливість набутти досвіду аргументації власної позиції, вміння вести наукову дискусію, людське спілкування. Задля цього в Полтавському юридичному інституті створена та постійно вдосконалюється система стимулювання студентської науки. Зокрема, нами запроваджено конкурс «Кращий молодий вчений року», проводяться наукові студентські конференції, здобувачі вищої освіти заохочуються до участі в наукових заходах різного формату. Молоді дослідники отримують допомогу викладачів інституту в підготовці тез і статей, публікуються у нашому електронному науковому журналі «Полтавський правовий часопис» (єдиному в Полтавській області науковому журналі з правової проблематики), в інших виданнях України. Студенти інституту беруть активну участь в роботі форумів, конференцій та круглих столів, проходять інтенсивні модулі та тренінги, стають переможцями всеукраїнських і міжнародних конкурсів, отримують міжнародно визнані

сертифікати. Їм цілком заслужено щорічно призначаються іменні стипендії Полтавської міської ради, вручаються відзнаки директора інституту. З останніх здобутків молодих науковців інституту – перемога в Конкурсі творчих і наукових робіт на тему «Прокурор майбутнього», який проводили Офіс Генерального прокурора та Міністерство освіти і науки України.

Майбутні наукові перемоги куються не тільки в наукових гуртках кафедр. Студенти плідно здійснюють наукові дослідження і в рамках виконання магістерських робіт (у 2022 році всі здобувачі вищої освіти, що були допущені до захисту отримали позитивну оцінку, а 27 магістрантів захистили їх на «відмінно»). Зрештою, як творчі та креативні особистості наші студенти продовжують навчання в аспірантурі. Чотирнадцять випускників Полтавського юридичного інституту успішно закінчили її та здобули науковий ступінь кандидата юридичних наук (доктора філософії) і стали провідними викладачами інституту, кілька – працюють над дисертацією на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

З поверненням до аудиторного формату в новому навчальному році студенти зможуть більш ефективно здійснювати науковий пошук. Задля цього, зокрема, науковій студентській конференції надано статусу щорічної (її проведення присвячено святкуванню Дня науки, а всі спікери отримають відповідні сертифікати). Головне, в інституті, як і раніше, буде наполегливо реалізовуватися важливий принцип – жодного наукового чи науково-практичного заходу без залучення молодих науковців. Саме такий підхід дозволить нашим випускникам успішно навчатися у провідних європейських університетах, стати справжніми носіями традицій Полтавської правничої школи.

Криницький Ігор,

директор Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник,

член-кореспондент НАПрН України

СЕКЦІЯ І:
**«ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ СВІТУ»**

*Антонова Єлизавета,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**СУДОУСТРІЙ ЗЕМСЬКОГО СУДУ
ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 РОКУ**

Актуальність досліджуваної теми зумовлюється необхідністю аналізу земського суду, що діяв на українських землях у складі Великого князівства Литовського за Литовським статутом 1566 р. Про актуальність теми свідчить значна кількість наукових праць таких зарубіжних та вітчизняних науковців як Брянцев П. Д., Ворончук І. О., Зосімович О. Ю., Ковальова С. Г., Охотницька Н.В., Пашук А. І., Стецюк Б. Р.

Створення земського суду пов'язано із переможним завершенням боротьби української та литовської шляхти за зрівняння у правах із польською шляхтою і магнатами. Його виникнення належить до першої половини XVI ст. Остаточне правове закріплення земського суду у складі Великого князівства Литовського відбулося в результаті проведення судової реформи 1564 - 1566 рр.

Загальну картину судоустрою, компетенції та функціонування земських судів можна відтворити, проаналізувавши Литовський статут 1566 року (далі – Статут 1566 р.). За Статутом 1566 р., земські суди в судовій системі займали особливе місце, оскільки створювалися у кожному повіті воєводств. Згідно з розділом IV, арт. I земський суд складався із судді, підсудка і писаря, які у судових актах фігурують під загальною назвою «врядники судові земські» [1, с. 358]. Вони обиралися повітовими шляхетськими сеймиками й затверджувалися королем «до живота чи до вивищення з ласки господарської», тобто це

затвердження вважалося безстроковим [2, с. 159]. У разі відмови обраного вряdnика від посади або його смерті – всі нижчі рангом затверджені особи підіймалися в цій ієрархії на один щабель вище: підсудок займав вакантне місце судді, писар – підсудка. Інші кандидати у таких випадках не обиралися.

Членами земського суду відповідно до розділу IV, арт. I Статуту 1566 р. мали бути «люди добрые, цнотливые, расторопные, в праве умеетные, роду шляхецкого, в том повете добре оселые, не иное веры только хрестиянское» [3, с. 76]. Тобто, основними критеріями урядовців становили: шляхетність – належність до привілейованого стану, осілість, володіння родовим маєтком, а також релігійність, освіченість і авторитетність. За Статутом 1566 р., а саме розділ IV арт. VIII на посади суддів, підсудків та писаря не могли бути обрані «духовні особи, старости, державці, тивуни того повіту, хорунжі і ніхто такий, хто б у тому повіті урядником був» [4, с. 299].

Високо цінувалася посада земського писаря, адже вона «потребує найбільше письма і праці, що є річчю найважливішою» [4, с. 296]. Писарі повинні були вести судову документацію: записувати позови й вироки, писати судові листи, робити виписки, нотувати свідчення. Крім зазначених судових паперів, писар вносив до судових книг інші документи: заповіти, акти цивільних угод. Тобто, виконував також функції нотаріуса (арт. 1, 7 розділ IV Статут 1566 р.) [4, с. 295; 298].

Відповідно до розділу 4 арт. 27 Статуту 1566 р. після обрання на посади члени земського суду приносили присягу на першій судовій сесії, яка називалася «роком» або «каденцією» перед воєводою або каштеляном «при зобранью шляхти» [4, с. 294]. Сесія суду збиралася три рази на рік. Члени суду приїжджали на місце завчасно (за три дні) і залишалися там протягом трьох тижнів, доки не закінчаться справи. Засідання відбувалися щодня, крім неділі та великих християнських свят [2, с. 159].

Розгляд справи й винесення рішення Статут 1566 р. покладав на суддю й підсудка. До їх компетенції були віднесені в основному цивільні позови та

кримінальні справи осілої (місцевої) шляхти, що підлягали «праву посполитому і службі земській військовій» [2, с. 159].

Отже, земський суд – це державний шляхетський повітовий судовий орган для розгляду цивільних та кримінальних справ, де фігурантами спорів виступали шляхтичі. Його слід вважати виборним, колегіальним, формально єдиним із тогочасних судів, який не залежав від владних структур і був повністю відокремлений. Запровадження земських судів започаткувало організацію судової системи, котра будувалася на принципі поділу влади.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Охотницька Н.В. Система повітових судів на українських землях за Литовським статутом 1566 р. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 357-360.
2. Захарченко П. П. Історія держави і права України. Київ: Атіка, 2005.367с.
3. Ковальова С. Г. Судоустрій і судочинство на українських землях Великого князівства Литовського: монографія. Миколаїв: МДГУ. 2008. 199 с.
4. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.

*Берданов Олександр,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОМ'ЯКШУЮЧІ ТА ОБТЯЖУЮЧІ ОБСТАВИНИ СКОЄННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1927 РОКУ

Актуальність дослідження визначається можливістю охарактеризувати обставини скоєння злочинів за Кримінальним кодексом УСРР 1927 року. Завданням автора було надати коротку характеристику обставинам вчинення правопорушень, що мали вплив на рішення суду. Тема досліджувалася в працях таких науковців як Беніцький А.С., Колос М.І., Соловей Д.Ю., Оксаніченко А.С. та інших. Кримінальний кодекс УСРР 1927 року не мав чіткого визначення досліджуваного явища, але в ст. 43 містить перелік обтяжуючих обставин, залежно від яких суд має визнати рівень соціальної небезпеки обвинуваченого. До них відносять дії, що несли загрозу державі, скоєння злочину групою осіб та повторне скоєння будь-якого правопорушення, окрім випадків коли дану особу визнано несудимою або коли з моменту вчинення першого злочину чи винесення по ньому вироку минули строки давності [1, с. 5]. Пункт д розглядав обставину як обтяжуючу «якщо злочин заподіяно з особливою жорстокістю, насильством чи хитрістю, або стосовно осіб, що через вік або інші умовини були в особливо безпорадному стані» [2, с. 322]. З огляду на наявність зазначених обставин у злочині, судом обирається захід соціального захисту, серед яких могла бути й смертна кара, що демонструє каральний репресивний характер раннього радянського законодавства [3, с. 9]. Пом'якшуючою обставиною за ст. 44 Кримінального кодексу УСРР 1927 року, у пункті а визначався захист інтересів країни, «хоч і з перевищенням меж необхідної оборони», це добре демонструє радикальність засобів задля захисту держави, що є властивим для радянського режиму [1, с.13]. Вважалось пом'якшуючою обставиною вчинення злочину уперше та з некорисливих мотивів. Також розглядався психічний та

матеріальний стан злочинця, що, на думку автора, є поблажливим, хоча й справедливим. Суд звертав увагу й на неповноліття та вагітність підозрюваних. Вищезгадане могло призвести до закріпленого в ст. 46 КК УСРР 1927 року права суду на зниження засобу соціального захисту щодо підсудного, в разі наявності достатніх підстав [1, с. 14]. Також, передбачалася заборона на застосування заходів соціальної охорони щодо осіб, чії діяння призвели до суспільно небезпечних наслідків, за умови, що такі дії були здійснені у стані хронічної душевної хвороби або тимчасового розладу душевної діяльності чи в стані якої-небудь іншої хвороби, через яку ці особи не могли усвідомлювати своїх вчинків або керувати ними. Важливою є наявність в КК УСРР 1927 року «необхідної оборони», що зазначено в ст. 13, в разі доказу необхідності оборонних дій, особа що вдалась до неї не підлягала засобам соціального захисту [1, с. 5]. Отже, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини скоєння злочину за Кримінальним Кодексом УСРР 1927 року набули загальних ознак кримінального законодавства початку ХХ ст. Особливим є відображення в них карально-репресивного характеру раннього радянського законодавства, що спрямований на захист влади більшовиків, соціалістичного ладу та радянської держави, а не на захист особи.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Кримінальний кодекс УСРР 1927 року. URL: <https://www.twirpx.com>. (дата звернення: 13.04.2022).
2. Курбатова І. С. Вчинення злочину щодо особи похилого віку як обставина, що обтяжує покарання. *Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 250-річчю трактату Чезаре Беккарія (м. Одеса, 13 черв. 2014 р.) Одеса, С. 320-325.
3. Беніцький А. С. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 рр. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 197-203.

*Бубирьов Михайло,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КОПНИЙ СУД І ПРОЦЕС ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ

Актуальність роботи обумовлюється можливістю дослідити розвиток копного суду і його діяльність за Литовським статутом 1529 року. Завданням автора було розглянути судоустрій і судовий процес за Литовським статутом 1529 року. Слід зазначити, що ця тема була розкрита у працях Бедрія М. М., Падоха Я. М., Яблоніскіса К. І. та інших науковців.

До початку XVI ст. копні суди діяли на основі звичаєвого права. Тому Литовський статут 1529 року містив низку статей, що спиралися на запозичення із звичаєвого права. Наприклад, якщо громада відмовлялася видати підозрюваного, вона повинна була компенсувати шкоду та виплатити штраф копному суду. Як і у звичаєвому праві звістка про скоєння злочину називалась «поволанням». У випадку коли оголошення про злочин було відсутнім згідно звичаєвого права суд відмовляв потерпілому у розгляді справи.

Діяльність копних судів врегульовали 6 і 8 розділи Литовського статуту 1529 року. Норми, які регулювали судовий процес зустрічаються переважно у 8 розділі. У п'ятому артикулі восьмого розділу зазначався список осіб, які можуть виступати у суді свідками, а шостий артикул, цього ж розділу визначав коло осіб, які могли судитися із шляхтичем [1, с.168]. Місце для проведення копного суду обиралось заздалегідь і мало назву коповище.

Литовський статут 1529 року узаконив формування і діяльність копних судів. До складу суду належали суддя, адвокат, прокурор, священник і возний. Суддями копного суду були «копні старці», священник приймав присягу, а возний у свою чергу складав протокол і звітував до гродського суду, оскільки такий суд був апеляційною інстанцією для копних судів. Відповідно до розділу 6 артикулу

9 адвокатами могли виступати лише громадяни Литовського князівства, які мали право власності на землю: «У всіх виглядах справ жоден чужинець не може виступати як адвокат ні перед нами... тільки той, хто має нерухоме володіння у Великому князівстві» [1, с. 171]. У справах позовного провадження учасниками справи були глави сімей. Вони та інші основні учасники судового процесу називались «сходії». Право бути присутніми на судовому засіданні належало усім членам громади.

Компетенція копних судів не була чітко визначена Литовським статутом. До неї належали цивільні і кримінальні справи, де сторонами виступали члени громади. Компетенція копного суду поширювалась на усіх мешканців громади. Копним судом було передбачено два види копи. Копа, що скликалася для розв'язання суперечок між сусідами, мала назву «мала копа». Якщо члени громади одного села позивалися до мешканців іншого села, копа називалася великою або вальною. Кількісний склад суду у середньому становив від 10 до 20 осіб [2, с. 46].

Литовський статут 1529 року передбачав низку доказів, основними з яких було опитування свідків. Відповідно до артикулу 5 розділу 8 свідками могли виступати лише християни греко-римського віросповідання [1, с.187]. Окрім цього, згідно з розділом 8 артикулу 6, свідками могли бути особи, які належали до того стану, до якого відносився позивач: «Якби якийсь землянин мав судову справу з паном у копному суді... тоді проста людина... не повинна бути його свідком, а тільки шляхтичі заслуговують на довіру» [1, с. 187].

Судовий процес розпочинався із присяги суддів, які керувалися Литовським статутом 1529 року та звичаєвим правом. Судовий процес поділявся на три стадії. Перша стадія мала назву гарячої копи оскільки родичі та сусіди потерпілого повинні були розшукувати злочинця на копній території по гарячих слідах. Фактично вони проводили попереднє слідство: гнали слід, проводили обшуки опитували потерпілих і свідків [3, с. 41]. Коли слід приводив до певного помешкання, тоді копний суд закликав власника будинка відвести від себе слід, потерпілий разом з копою йшли далі, аж доки не знаходили винного. Коли слід

приводив до чужого села, тоді копа й потерпілий викликали представників цього села й вимагали видати підозрюваного у скоєнні злочину [2, с. 161].

На другій стадії збиралась велика копа, яка складалась з «усіх мужів» копного округу. Завершувалась друга стадія винесенням вироку. Якщо рішенням суду була передбачена смертна кара для її виконання збиралась завита копа. Як виняток із загальних правил копного судочинства допускалась додаткова стадія процесу – «обча копа», у якій брали участь мешканці кількох сусідніх копних округів. Завданням такої стадії був перегляд рішення, прийнятого копним судом [2, с. 42]. У копному суді рішення виконувалось негайно і не підлягало оскарженню.

Таким чином, компетенція копного суду передбачала судочинство у цивільних і кримінальних справах. Склад суду був станово-представницьким. Литовським статутом 1529 року було передбачено звинувачувально-змагальний процес. Суд був виборним, колегіальним, непрофесійним і відкритим, розглядав справи по першій інстанції. У копному суді рішення не підлягало оскарженню.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Яблонскіс К. І. Статут Великого князівства Литовського 1529 р. Мінськ, 1960. 253 с.
2. Бедрій М. М. Копні суди на українських землях у XIV – XVIII ст. Львів: Галицький друкар, 2014. 264 с.
3. Захарченко П. П. Історія держави і права України. Київ : Атіка, 2005.367с.

*Веклич Марія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УСРР 1922 І 1927 РОКІВ

Актуальність дослідження визначається можливістю порівняти правову характеристику контрреволюційних злочинів і їх покарання за двома кримінальними кодексами УСРР, проаналізувати зміст поняття контрреволюційних злочинів.

За Кримінальним кодексом УСРР 1922 року злочином вважалася суспільно-небезпечна дія або бездіяльність, що загрожує основам радянського ладу і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного ладу період часу [1, с. 436]. Особлива частина кодексу містила в собі контрреволюційні і господарські злочини. Поняття контрреволюційних діянь зазначалися у розділах «Про контрреволюційні злочини» (ст. 57-73), «Про злочини проти порядку управління» (ст. 74-104), що були спрямовані на підрив і повалення державного устрою через організацію збройних повстань, вторгнення на територію Радянського Союзу банд, загонів, спроб силового відмежування від УСРР будь-якої частини її території [2, с. 9–18]. Такі дії каралися вищою мірою покарання з конфіскацією майна, якщо були наявні пом'якшуючі обставини – позбавлення волі не менше ніж на 5 років з конфіскацією майна.

За постановою ВЦВК від 16 жовтня 1922 р. Державному політичному управлінню за контрреволюційні злочини надавалося право позасудової розправи. Передбачався розстріл у значно ширших масштабах. Особлива комісія НКВС з адміністративних висилень отримала право направляти на примусові

роботи, виселяти на строк до трьох років, ув'язнювати до таборів рецидивістів та діячів антирадянських партій [3, с. 8].

Й. Сталін намагався виправдати свою репресивну політику, тезою про загострення класової боротьби при переході від капіталізму до соціалізму. Така теза сприяла прийняттю Положення «Про злочини державні (контрреволюційні та особливо для СРСР небезпечні проти порядку управління)», яке було затверджене постановою ЦВК СРСР від 25 лютого 1927 р. Зазначені обмеження й санкції рекомендувалося ввести до кримінальних кодексів союзних республік, у тому числі й до кодексу УСРР.

Звертаючи увагу на Кримінальний кодекс УСРР 1927 р., слід зазначити, що поняття злочину було більш уточненим. Визначення контрреволюційних злочинів зазначене у першому розділі статті 54, де зазначалось, що «контрреволюційною вважається будь-яка дія, спрямована на повалення, підрив або послаблення влади робітничо-селянських рад і обраних ними на підставі Конституції Союзу РСР і Конституцій союзних республік робітничо-селянських урядів Союзу РСР...» [4, с. 28].

Розділ перший Особливої частини «Контрреволюційні злочини» КК УСРР 1927 року став більш удосконаленим і містив 14 складових, які були деталізовані в статтях 54-1 – 54-14. Серед них: антирадянська пропаганда і агітація, тероризм, збройне повстання, шпигунство, участь у контрреволюційній організації тощо [4, с. 14-17]. Значна увага приділялася боротьбі з терористичними актами, спрямованими проти представників радянської влади або діячів революційних робітничих та селянських організацій, а також участі у виконанні таких актів, навіть якщо особи не належали до контрреволюційних організацій. Згідно ст. 54-8 були встановлені заходи соціальної оборони за вчинення терористичного акту, зокрема – розстріл [4, с. 15].

У цьому Кримінальному кодексі були передбачені й діяння, які пов'язувались з терористичними актами: розповсюдження, виготовлення або зберігання літератури терористичного змісту (ч. 2 ст. 54-10); неповідомлення про

достовірно відоме готування або вчинення терористичного акту (ст. 54-12) тощо [4, с. 16-17].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, з аналізу Кримінальних Кодексів УСРР 1922 і 1927 рр. можна простежити суть радянської ідеології. Для прийнятого на початку НЕПу Кримінального кодексу 1922 р. була характерна гуманізація кримінального права, що насамперед передбачала забезпечення законних інтересів людини. З другої половини 1920-х років відмова від НЕПу сприяла введенню нового Кримінального кодексу 1927 р., характерною рисою якого була абсолютна дегуманізація. Він містив положення, спрямовані на посилення репресивних функцій з боку держави щодо осіб, які могли бути потенційними учасниками контрреволюційного злочину. У певних випадках за причетність до контрреволюційного злочину революційні суди застосовували смертну кару. По всій країні проводилися широкомасштабні репресії, використовуючи судові та позасудові органи.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Чайковський А.С., Копиленко О.Л. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk657755.pdf> (дата звернення: 13.04.2022).
2. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. URL: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/UK_RSFSR_1922_goda.pdf (дата звернення: 13.04.2022).
3. Місінкевич Л. Л. Законодавчі засади репресивної політики радянської влади в Україні в 20–30-ті рр. XX століття. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 5-14.
4. Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. URL: <https://docs.cntd.ru/document/901757374> (дата звернення: 13.04.2022).

*Дорохова Поліна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МАЙНОВІ ПРАВА ЖІНКИ ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ

Питання правового становища жінки в суспільстві завжди привертало увагу дослідників. Це пов'язано з тим, що її становище свідчить про рівень розвитку соціальної та правової культури суспільства. Дослідженню прав жінки присвятили наукові праці І. Валіконіте, Н. Грицяк, О. Лабур, О. Левицький, Н. Старченко.

Литовський статут 1529 р. приділяв правам жінки велике значення, про що свідчить наявність двох окремих розділів: четвертого «Про спадкування жінками та одруження дівчат» та п'ятого «Про опікунів».

Розглядаючи жінку, як окремого суб'єкта правовідносин, виокремлюються різні соціальні статуси жінки: дівчина, одружена жінка, вдова.

Дівчина у контексті спадкового та сімейного права мала широкі права. Так права на спадок між синами і доньками не були рівними. За 4 розділом Литовського статуту 1529 року донька успадковувала весь маєток матері або його частину. Батьківська частина ділилася по іншому: дівчина могла отримати грошима лише чверть маєтку [1, с. 231].

Литовський статут 1529 року у 18 артикулі 1 розділу визначив термін повноліття – 15 років для жінки. З цього віку дівчина не тільки стає власницею спадкового майна у випадку сирітства, але і може володіти окремою власністю при житті батьків. Важливо відзначити, що спершу ці відомості було поміщено в артикул 1 розділу 10, який регулював давність порушення справ у суді. Потім вони переміщені в артикул 7 розділу 5, що визначає права опіки [2, с. 6]. Таким чином встановлено вік, до якого дівчина потребує захисту.

Згідно зі Статутом 1529 року жінка, незалежно від свого віку та сімейного статусу, повинна була мати опікуна. У цій ролі міг виступати батько, чоловік чи будь-хто з найближчих родичів-чоловіків. Основним обов'язком опікуна були уявлення та захист інтересів шляхтянки, а також розпорядження її майном [3, с. 38]. Таким чином, опіка над жінкою ставала інструментом для вирішення майнових проблем найближчих родичів жінки.

Литовський статут 1529 р. докладно регулював майнові права заміжньої жінки. Він чітко регламентував всю систему укладання шлюбів. Перебуваючи у заміжжі чи вдівстві, жінка користувалася необмеженим правом купувати чи вимінювати будь-яке майно, могла його дарувати, продавати і закладати, вступати у зобов'язання та особисто, а не через повірених, виступали у судових процесах [4, с. 78]. Часто траплялися випадки коли в руках заміжньої жінки зосереджувалася земля, що за своїми розмірами значно перевищувала третину, а то й половину власності їхніх чоловіків, внаслідок запису чоловіками своїм дружинам маєтності в якості застави під суму боргу [5, с. 32].

Слід зазначити, що велике значення мало віно. Ця плата чоловіка гарантувала жінці майнову самостійність, завдяки цьому жінки зберігали майно, яке отримували у спадок діти та родичі жінки. Ще за життя чоловіків жінки зосереджували в своїх руках половину або навіть і більше нерухомості чоловіка, якою вона могла б володіти під час подружнього життя або яка переходила до рук після смерті чоловіка [6, с. 175].

Особливе становище в суспільстві займала вдова. У пунктах 3, 5 розділу 4 Литовського статуту 1529 р. передбачалось, що вдова яка має дорослих синів має право користуватися лише нотаріально завреним віно. Коли ж чоловік не «записав» дружині віно, то їй має бути передана третя частина всього його майна, доки вона не одружиться вдруге. Якщо вона не одружиться, то третиною майна чоловіка вона має користуватися до власної смерті [1, с. 86-87].

Заміжня жінка та жінка-вдова відрізнялися матеріальними статками. Заміжня жінка не могла мати жодних земельних володінь у своєму

розпорядженні. Вдова ж майже у будь-якому випадку залишалася зі своєю власністю у розмірі хоча б третини від статків чоловіка.

Отже, розширення майнових прав жінки за Литовським статутом 1529 року свідчить про доволі високий її статус. Жінки часів Великого князівства Литовського жили цілком незалежно: вони могли купувати і продавати маєтки, самостійно одружуватися і позиватися до суду на своїх чоловіків чи опікунів за право розпоряджатися майном. Литовський статут 1529 року – один із перших правових збірників, що містив норми про захист прав жінок.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.

2. Пелипенко Т.И. Опекa и ограничение имущественных прав шляхтянок в Великом княжестве Литовском в середине XVI в. *Вестник Санкт-Петербургского Университета*. 2015. № 3. С. 4-10.

3. Валиконите И. М. Социально-экономическое и правовое положение женщин в Великом княжестве Литовском (конец XV – начало XVI в.) и его отражение в Первом Литовском статуте. Вильнюс, 1978. 45 с.

4. Ухач В.З. Історія держави і права: навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.

5. Старченко Н.П. Шлюбна стратегія вдів і кілька проблем навколо неї (шляхетська Волинь кінця XVI ст.). *Київська старовина*. 2001. № 4. С. 20-42.

6. Ворончук І. О. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. Ред. Л. О. Біда. Київ: НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії, 2012. 712 с.

*Ищенко Анастасія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО

ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ

Правове регулювання сімейних відносин у сучасному законодавстві стало наслідком еволюції джерел права. Кількість наукових праць дає можливість констатувати, що інтерес вчених до інституту сімейного права тільки зростає. Серед науковців, які досліджували шлюбно-сімейне право, слід виділити: Воробель У.Б., В. М. Гордона, М. В. Гримич, О. І. Загоровського, Х. В. Майкут.

Зібрання малоросійських прав 1807 р. – пам'ятка українського права, яка широко розкривала норми шлюбно-сімейних відносин. Порядок укладення шлюбу, майнові та особисті взаємовідносини подружжя, батьків і дітей розкривається у першій частині цього правового збірника.

Період повноліття, коли особа може одружуватися, настає з 18 років для чоловіків, з 13 – для жінок (параграф 1 Глави III). Згідно гл.V §2 кровні родичі не мали права заключати шлюб [1, с. 242]. Варто зазначити, що чоловік і жінка могли одружуватися стільки разів, скільки забажають.

У параграфах 23-33 Глави 5 передбачено права та обов'язки подружжя. Передача дворянського стану здійснювалась по чоловічій лінії; чоловік мав право власності на майно, придбане у шлюбі; подружжя не вправі було дарувати майно вартістю більше трьох шелягів без згоди спадкоємців, а дружина – дарувати своє майно без дозволу чоловіка. Законним опікуном дружини та її майна був чоловік, який зобов'язаний утримувати дружину, що не мала приданого. Остання дружина має також право на утримання після смерті свого чоловіка від його родичів. Законним представником дружини у суді був чоловік, який мав право представляти її без довіреності [1, с. 242].

Жінка мала право власності на посаг (лише у тому випадку, коли вона ставала вдовою, будучи бездітною) та на рухоме майно, відписане їй у власність чоловіком. Дружина не відповідала за борги чоловіка, якщо останній не залишив майна, в іншому випадку – борги чоловіка сплачувалися із спільного майна сім'ї, а після смерті чоловіка – стягувалися зі спадкоємців, але лише після виплати вдові віна із спільного майна (параграфи 55–57 Глави 5). Аналогічно чоловік не відповідав за борги дружини, крім випадків укладення дружиною угод з дозволу чоловіка і за умови відсутності у дружини майна для погашення боргу [2, с. 897].

Зокрема, у Главі «Про народження» традиційно визначалися умови законності народження дитини – статус законнародженої дитини дається батьком і повинен бути підтверджений у заповіті (тестаменті) (параграф 1 Глави 1), а також народження її в проміжку між одруженням її батьків та десяти місяців і двох днів після смерті її батька [3, с. 23]. Продаж або застава дитини ставав можливим лише у разі голоду. Майно дитини було її власністю, а не власністю батьків, коли воно було отримане у зв'язку із одруженням, військовою або цивільною службою.

Зібрання малоросійських прав 1807 р. виокремлює два види розлучення: «відлучення від спільного столу і ложа» і те, що вело до абсолютного розірвання шлюбу. Відлучення від спільного столу і ложа означало лише окреме проживання подружжя, попри це шлюб залишався дійсним. Отож, відповідно до § 135 Зібрання малоросійських прав, «відлучення від столу і ложа» дозволялося у разі: коли чоловік або дружина добровільно обіцяли не зраджувати одне одному, якщо один з подружжя посягав на життя іншого та коли дружина або чоловік ставав єретиком [4, с. 94].

Абсолютне розлучення допускалось, коли подружжя зрадили одне одному або вільний чоловік одружився на невольній дівчині; невольний одружився на вільній дівчині і якщо особа одружилася під примусом. Унаслідок описаного розлучення особи вважалися такими, що не укладали шлюб і кожен із них міг окремо вступати у новий шлюб [4, с. 94]. У разі розлучення дитина до досягнення

трирічного віку залишалась з матір'ю, а надалі з особою, яка не винна у розірванні шлюбу.

Отже, шлюбно-сімейне право детально врегульовано у «Зібранні малоросійських прав» 1807 року. Правовий збірник захищав як права чоловіка, так і права жінки у шлюбі. Навіть після смерті чоловіка жінка мала право на утримання від його родичів. Розлучення поділялося на два види: неофіційне та офіційне. Слід відзначити, що вперше на рівні законодавчого акту визначено, з ким у разі розлучення залишається дитина.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Хрестоматія з історії держави та права України: Навч. посіб. Упоряд.: А. С. Чайковський та інші. Київ: Юринком Інтер, 2003. 656 с.
2. Білоусов Ю. В., Калаур І. Р., Гринько С. Д. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т. 1. Київ : Правова єдність, 2009. 1168 с.
3. Ватрас В.А. Види та особливості джерел сімейного права, що діяло на українських землях, що входили до складу Російської імперії. *Eurasian Academic Research Journal*, 2019. № 5 (35). С. 21-30.
4. Воробель У.Б. Інститут окремого проживання подружжя (сепарація): історико-правові аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. № 2. С. 90-103.

*Козаченко Анатолій,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII-XVIII СТ.

Необхідність удосконалення інституту медіації за сучасних умов викликає науковий інтерес до вивчення і використання історичного досвіду. Дослідження виникнення та розвитку медіації в Україні проводили Бойко І.Й., Гайворонська І.М., Гончаренко В.Д., Красіловська З. В., Падох Я.М., Пашук А.Й., Сиза Н.П., Слабченко М.Є., Яковлів А.І. та інші науковці.

В українській правовій традиції інститут медіації (примирення сторін) відомий з часів Київської Русі. У литовсько-польський період правові норми про вирішення судових справ шляхом примирення сторін передбачали Литовські статuti 1528, 1566 і 1588 рр. та магдебургське право. Литовські статuti допускали вирішення цивільних та кримінальних шляхом «єднанням» – таку назву мало примирення. Класичний приклад примирення сторін містить норма арт. 12 розділу IX Литовського статуту 1566 р. згідно якої гвалтівник звільнявся від смертної кари, якщо згвалтована ним жінка погоджувалася вийти за нього заміж. «Єднання» укладалося у письмовій формі, засвідчувалося підписами та печатками свідків. Справа вирішена шляхом примирення сторін не підлягала судовому розгляду. Якщо одна із сторін справи, що була вирішена шляхом «єднання», зверталася до суду, позивач підлягав грошовому стягненню семи кіп грошей відповідачу, двох кіп – судді та однієї копи – підсудку [1, с. 33].

«Єднання» могло укладатися за посередництва так званого «полюбовного суду», суддів якого за взаємної згоди обирали сторони конфлікту, що має ознаки третейського суду. Такий суд міг не тільки виносити власну ухвалу, а і залучати до напрацювання рішення позивача і відповідача, що наближало функцію полюбовного суду до посередника-медіатора у врегулюванні конфлікту. За

результатами розгляду справи полюбовний суд ухвалював компромісне рішення (мирову угоду), яку підписували сторони конфлікту та засвідчували печаткою суду [2, с. 202].

Інститут медіації передбачало козацьке звичаєве право – «давні права та вольності козацькі», яке сформувалося у Запорозькій Січі у XVI-XVII ст. На це вперше звернув увагу видатний дослідник запорозького козацтва Д. І. Яворницький. При розгляді цивільних та кримінальних позовів козацькі суди щонайперше намагалися вирішити справу шляхом примирення сторін, що завершувалося укладенням мирової угоди між позивачем та відповідачем. Козацькі старшини, які здійснювали військово-адміністративні та судові функції при розгляді судових справ виконували роль медіаторів [3, с. 189-190].

В Українській козацькій державі зберегли чинність норми про примирення сторін передбачені козацьким звичаєвим правом, Литовськими статутами 1566 і 1588 рр. та магдебургським правом. Універсали гетьмана Б. Хмельницького та його наступників надавали право козацьким та міським магістратським судам розглядати позови, керуючись козацьким звичаєвим правом та магдебургським правом у тому числі й за посередництва полюбовного суду. В актовій книзі Стародубського магістрату за 1693 р. є запис про примирення сторін на підставі магдебургського права за участі медіаторів. У цьому документі використовується термін «медіатор», що свідчить про його використання в українських містах у XVII ст. [1, с. 33].

У XVIII ст. в Україні-Гетьманщині назріла необхідність проведення судової реформи. У 1743 р. генеральний уряд завершив роботу над підготовкою збірника процесуального права «Права, за якими судиться малоросійський народ». Цей правовий збірник не був санкціонований урядом Російської імперії, але норми, які ним передбачалися, свідчать про високий рівень розвитку процесуального права України. Так, зокрема, арт. 25 глави VII «Про полюбовний суд або примирення сторін» передбачав можливість вирішення судових справ шляхом примирення сторін. Правовий збірник встановив два види примирення: за посередництва мирителів, обраних сторонами (полюбовний суд), та без

посередництва мирителів. Згідно п. 3 арт. 25 глави VII ухвала полюбовного суду не могла виходити за межі прохань сторін, не повинна була суперечити справедливості та совісті, мала містити грантії виконання зобов'язань у формі поруки або штрафу. Сторони не мали права подавати апеляцію на ухвалу полюбовного суду [4, с. 110].

«Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. не допускали вирішення судових справ шляхом примирення сторін щодо тяжких умисних злочинів, санкція за які встановлювала смертну кару або тюремне ув'язнення (п. 9 арт. 25 глава VII) [4, с. 111]. Згідно п. 11 арт. 25 глави VII примирення сторін укладене під тиском або шляхом обману, за умови, якщо одна із сторін визнавалася недієздатною (угода укладена неповнолітньою особою, психічно хворою особою, у стані сп'яніння) суд визнавав недійсним [4, с.112].

Зібрання малоросійських прав 1807 р. – результат компіляції правових норм, що мали чинність в Україні-Гетьманщині у XVII-XVIII ст. Зазначений збірник не містив спеціального розділу для регулювання процесуальних відносин. Але пп. 21-25 глави XI «Про договори» передбачали вирішення спорів шляхом укладення договору з метою примирення сторін [5, с. 106-107]. Так, п. 21 глави XI повторював зміст норми арт. 12 розділу IX Литовського статуту 1566 р. про те що, мирова угода укладалося у письмовій формі, засвідчувалося підписами та печатками свідків. Якщо одна із сторін справи, що була вирішена шляхом примирення, зверталася до суду, позивач підлягав грошовому стягненню семи кіп грошей відповідачу, двох кіп – судді та однієї копи – підсудку. При цьому мирова угода зберігала свою чинність [5, с. 106]. Мирова угода укладена шляхом обману визнавалася недійсною. За умови, коли полюбовний суд не зможе вирішити справу шляхом досягнення компромісу між позивачем і відповідачем, вони мають право звертатися до вищої судової інстанції – земського суду (п. 25 глави XI) [5, с. 107].

Отже, усне звичаєве право та законодавство України-Гетьманщини другої половини XVII- XVIII ст. досить детально врегульовувало порядок вирішення спорів шляхом примирення сторін. Така процедура забезпечувала справедливе

вирішення спорів, дозволяла уникати тривалих судових процесів, які відбувалися за рахунок сторін та були джерелом збагачення чиновників місцевої адміністрації і суду.

Література

1. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28-36.
2. Турман Н.О. Генеза угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 200-205.
3. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1990. 578 с.
4. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. *НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського*. Київ: б.в., 1997. 547 с.
5. Собрание малороссийских прав 1807 г. *АН Украины, Институт государства и права и др.* Сост. К.А. Вислобоков и др. Киев: Наукова думка, 1992. 368 с.

*Костюк Діана,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОЛІТИЧНІ ТА ОСОБИСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УНР 1918 РОКУ

На сучасному етапі розвитку правової науки, велику роль становлять дослідження прав людини і громадянина. Цей період в історії Української Народної Республіки пов'язаний з розробкою Конституції. Вивченням теми прав людини і громадянина доби УНР у пострадянський період займалися такі науковці як Бойко І., Рум'янцев В., Лученко Д., Ковальов Д., Пономаренко А., Шаповал В. та ін.

Права громадян України були закріплені в другому розділі «Права громадян України» Конституції УНР 1918 р. Цей розділ містив значну кількість відсильних норм [1, с.116]. Відповідно Конституції УНР 1918 р. було заборонене подвійне громадянство, що свідчить стаття восьма: «Громадянин УНР не може бути разом з тим громадянином іншої держави» [2, с. 3].

11 та 12 статті Конституції УНР 1918 р. встановлювали строк настання повноліття, який становив двадцять років, проголошували рівність прав і обов'язків чоловіка і жінки, а також рівність усіх громадян УНР незалежно від місця народження, віри, національності, освіти, майна, оподаткування, титулів тощо [3, с. 70].

Конституція УНР 1918 р. встановлювала юридичні гарантії захисту прав і свобод громадян. Так, ст. 13 встановлювала, що громадяни УНР і ніхто інший не може бути заарештований на її території без судового рішення інакше як на «гарячому вчинку». Але і в такому випадку підозрюваний у скоєнні правопорушення мав бути відпущений не пізніше 24 годин, якщо суд не встановить підстав для його затримання [4, с.14].

Конституція УНР 1918 р. у 17 статті передбачала широке коло особистих прав і свобод людини, якими могли користуватися всі мешканці УНР: право на таємницю листування, свободу пересування, свободу слова, друку, сумління (совісті), організацій, страйку, якщо при цьому не порушувались норми кримінального права [4, с.13].

Стаття 20 Конституції УНР 1918 р. встановлювала, що лише громадяни УНР могли користуватися повнотою громадянських та політичних прав. Гарантувалося активне і пасивне виборче право, тобто право обирати і бути обраним до усіх органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування [3, с. 70].

У 21 статті Конституції УНР 1918 р. зазначається, що виборчими правами користуються громадяни котрі досягнули двадцяти років. У виборах до парламенту УНР брали участь всі громадяни УНР, які володіли «громадянськими і політичними правами», не були душевно хворими чи не потребували опіки, а також тіх, хто не притягувався до кримінальної відповідальності за вчинені злочини. Кожен громадянин України користувався лише одним правом голосу [5, с. 332-333].

Також за статтею 21 Конституції УНР 1918 р. встановлювалася можливість звуження виборчих прав громадян УНР у надзвичайних ситуаціях. Проте підстави обмеження мали закріплюватися у спеціальних законах і тільки при додержанні цих домовленостей мали законну силу по всій території України [5, с. 332-333].

Отже, Конституція УНР 1918 р. гарантувала рівність перед законом чоловіків та жінок і містила широкий перелік гарантій прав особи. Громадяни могли вільно користуватися політичними правами. Конституція УНР 1918 р. регулювала права та основоположні свободи людини, які були прогресивними на етапі становлення української держави та відповідали європейським стандартам прав людини початку ХХ ст.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради». Київ: Видавництво «Україна», 1992. 204 с.
2. Конституція Української Народної Республіки. Українська Центральна Рада. Київ, 1918. 32 с.
3. Бойко І.Й. Місце і роль Конституції Української Народної Республіки 1918 р. в історії національного конституціоналізму. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. Львів. С. 67-76.
4. Ковальов Д. В., Пономаренко А. Б., Політико-правові принципи конституційного ладу в Конституції Української Народної Республіки. *Політичне життя*. 2018. № 4. С.11-16.
5. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. Упоряд. : А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 532 с.

*Криницький Ігор,
директор Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник,
член-кореспондент НАПрН України*

ПОДАТКОВО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ (1918 vs 2018)

Вперше в Українській Державі воєнний стан було оголошено у листопаді 1918 року спільним рішенням Гетьмана України Павла Скоропадського та Військового Міністра Олександра Рогози (наказ по Військовій Офіції від 7 листопада 1918 року). Воєнний стан вводився з 0 годин 5 хвилин 9 листопада у наступних регіонах: Херсонщина (без міста Одеса), Катеринославщина, Поділля, північні повіти Таврії (Дніпровський, Мелітопольський та Бердянський), місто Миколаїв. Зважаючи на загострення міжнародної ситуації та посилення внутрішньополітичної кризи, воєнний стан з 0 годин 5 хвилин 12 листопада було поширено і на інші місцевості держави: Чернігівщину і Київщину (з доданими до них повітами), Полтавщину, місто Київ (наказ по Військовій Офіції від 10 листопада 1918 року). Проте переведення Другого Гетьманату на воєнний стан було короткотривалим (близько місяця) і не виправдало очікуваних сподівань. Зрештою цей особливий правовий режим не залишив значних слідів у спогадах та щоденниках пересічних обивателів - воєнний стан майже не зачепив повсякденне життя людей [1]. Навіть Петро Скоропадський у своїх мемуарах практично не згадує про підготовку та видання наведених актів, а також про специфіку їх реалізації [2]. Отже, можна констатувати – податково-правова політика із введенням воєнного стану не зазнала суттєвих змін.

Вдруге оголошення воєнного стану у вітчизняній історії сталося майже через 100 років - відповідний Указ Президент України Петро Порошенко видав 26 листопада 2018 року [3]. Зазначений акт було затверджено Верховною Радою України у цей же день з певними застереженнями. Так, воєнний стан вводився

тільки у Вінницькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Чернігівській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії [4]. Указ зобов'язував компетентні органи запроваджувати та здійснювати заходи для забезпечення оборони та інтересів нашої держави, захисту безпеки населення, що передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Також він містив низку доручень уряду, Міністерству закордонних справ України, обласним та Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування. Воєнний стан вводився в Україні з 14 години 00 хвилин 26 листопада 2018 року на 30 діб до 14 години 00 хвилин 26 грудня 2018 року.

Разом із тим аналіз прийнятих парламентом актів за час дії воєнного стану (16 законів і 21 постанова) дозволяє нам стверджувати, що жоден з цих нормативно-правових документів не стосувався сфери оподаткування. Тому вести мову про трансформацію вітчизняної податково-правової політики у зв'язку з введенням зазначеного особливого правового режиму є некоректним. Такий розвиток подій, на нашу думку, є цілком логічним для тих часів. У контексті воєнного стану обиралися інші пріоритети правового регулювання. Так, 22 липня 2015 року Кабінет Міністрів України відповідно до ч.3 ст.8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» прийняв постанову №544 «Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях» [5]. Уряд включив до окресленого Типового плану 24 пункти, проте жоден з них не стосувався податкового-правового регулювання. Зазначений документ втратив чинність тільки 1 січня 2022 року [6].

Предметна спорідненість обраного для аналізу політико-правового інструментарію дозволяє провести його ретроспективне порівняння у контексті пошуку спільних рис у зазначені вище історичні часи. Передусім доцільно звернути увагу на схоже спрямування вектора державної протидії – проти збройної агресії Московської держави (більшовицької Росії чи сучасної Російської Федерації). Також вагомий негативний вплив на можливість

формування податково-правової політики в листопаді – грудні 1918 та 2018 років мали коротка тривалість періоду воєнного стану та його територіальна обмеженість. При цьому, якщо темпоральні параметри зазначеного особливого правового режиму були результатом політичних чинників, то географічні – викликані об'єктивною необхідністю, потребою реагувати на конкретні безпекові виклики (напрями реальних бойових дій або потенційного наступу ворога). Що ж до спільних рис податково-правової політики в умовах воєнного стану в 1918 та 2018 роках, то до них, на наш погляд, належать: а) брак концепції податково-правової політики взагалі та її «воєнного» сегменту зокрема; б) умовна нейтральність влади до формування та реалізації цього різновиду податкової політики, до його результатів; в) відсутність відповідного нормативно-правового забезпечення. До речі, подібні прогалини мають місце і в сучасних умовах. Так, Основний закон нашої держави містить вказівку на уряд як на орган, що забезпечує проведення податкової політики (п.3 ст.116), але не конкретизує, які органи мають повноваження на її формування, реалізацію та моніторинг. У свою чергу, досі відсутня концепція вітчизняної податково-правової політики: Податковий кодекс України не містить дефініції податкової політики, не оперує терміном «податково-правова політика». В умовах, коли воєнний стан у нашій країні триває вже 3 місяці і продовжений до 23 серпня 2022 року, подібне ігнорування такого владного універсального регулятора як податково-правова політика є не виправданим як з огляду на гарантування фінансового суверенітету країни, так і з боку забезпечення захисту прав людини.

Література

1. Скальський В. Як Гетьман воєнний стан запроваджував. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/11/26/153324> (дата звернення: 20.05.2022).
2. Скопопадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ, Філадельфія. 1995. 493 с.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26 листопада 2018 року №393/2018. *Голос України*. 2018. №226.

4. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні": Закон України від 26 листопада 2018 року № 2630-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. №48. Ст.381.

5. Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2015 року №544. *Урядовий кур'єр*. 2015. №149.

6. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2021 р. №1260. *Урядовий кур'єр*. 2021. №237.

*Кузнецова Аріана,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ОСОБИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УРСР 1978 РОКУ

Актуальність досліджуваної теми зумовлюється необхідністю дослідження політичних прав особи за Конституцією УРСР 1978 року. Варто зазначити, що про актуальність теми свідчить значна кількість наукових праць, авторами яких є Гончаренко В.Д., Козаченко А.І., Мироненко О.М., Томенко М.В. та ін.

Конституція УРСР 1978 року передбачала, що «вибори депутатів до всіх Рад народних депутатів проводяться на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні» [1, с. 141].

Згідно статті 85 Конституції УРСР 1978 року «вибори депутатів є загальними: всі громадяни УРСР, які досягли 18 років, мають право обирати та бути обраними, за винятком осіб, визнаних у встановленому законом порядку божевільними» [1, с. 141]. Реальна влада в Україні належала вищому комуністичному керівництву, цілком підпорядкованому центральному керівництву КПРС, тому за умов безальтернативного характеру виборів ця стаття втрачала своє значення тому мала формальний характер.

Конституція УРСР 1978 року за статтею 86 передбачала, що «вибори депутатів є рівними: кожний виборець має один голос; усі виборці беруть участь у виборах на рівних засадах». Також «вибори депутатів є прямими: депутати всіх Рад народних депутатів обираються громадянами безпосередньо» [1, с. 141]. Конституція передбачала демократичні принципи виборів – загальні, рівні, прямі при таємному голосуванні, але при цьому висування кандидатів здійснювалося організаціями КПРС, комсомолу, профспілковими, кооперативними та іншими громадськими організаціями, трудовими колективами, а також зборами військовослужбовців [2, с. 63]. Комуністична

партія повністю контролювала цей процес, а тому всі демократичні складові виборчої системи повністю не діяли на практиці. Адже процес висування кандидатів був повністю контрольованим. Увесь контроль висування кандидатів в кінцевому результаті призводив до того, що вибори були безальтернативними.

Крім виборчих прав, Конституція УРСР 1978 року передбачала, що «громадяни Української РСР мають право брати участь в управлінні державними і громадськими справами, в обговоренні і прийнятті законів та рішень загальнодержавного й місцевого значення» [1, с. 134]. Фактично ж, це право втрачало значення, адже вибори були безальтернативними і носили формальний характер, відповідно і можливості брати участь в управлінні державою громадяни не мали.

Відповідно до статті 47 Конституції УРСР 1978 року «кожний громадянин Української РСР має право вносити в державні органи і громадські організації пропозиції про поліпшення як діяльності, критикувати недоліки в роботі. Службові особи зобов'язані у встановлені строки розглядати пропозиції та заяви громадян, давати на них відповіді і вживати необхідних заходів. Переслідування за критику забороняється» [1, с. 134]. Але за умов однопартійної політичної системи така критика ігнорувалася і не була результативною. Тому ця стаття не діяла на практиці і мала формальний характер.

Громадянам Української РСР, трудовим колективам та громадським організаціям в Конституції УРСР 1978 року згідно статті 89 гарантувалася можливість вільного і всебічного обговорення політичних, ділових і особистих якостей кандидатів у народні депутати, а також право агітації за чи проти кандидата на зборах, у пресі, по телебаченню, радіо [1, с. 141-142]. Але конституційна норма про право на передвиборчу агітацію на практиці не діяла, адже Конституція УРСР 1978 року передбачала однопартійну політичну систему.

Декларативні лозунги Конституції УРСР 1978 року в значній мірі розходилися з реальним життям. Щонайперше, це стосувалося прав і свобод громадян, що закріплювала глава 6 Конституції, яка гарантувала свободу слова,

друку, зборів, мітингів і демонстрацій. Стаття 49 надавала право громадянам об'єднуватися у громадські організації, які сприяють розвитку політичної активності та самосвідомості [3, с. 165].

Отже, Конституція УРСР 1978 року встановила однопартійну політичну систему, узаконила злиття комуністичної партії і держави. Громадяни формально мали досить широкі політичні права, але фактично цими правами скористатися не могли, адже вся влада належала комуністичній партії, а все населення було мобілізовано на підтримку державної ідеології та політики. Реальна влада в Україні належала вищому комуністичному керівництву, цілком підпорядкованому центральному керівництву КПРС. Політичні права такі як виборчі права, право на участь в управлінні суспільними справами, право на свободу об'єднань, право на мирні зібрання носили формальний характер.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Гончаренко В.Д. Історія конституційного законодавства України: збірник документів; Харків: Право, 2007. 256 с.
2. Речицький В.В. Конституціоналізм. Коротка версія: Харківська правозахисна група, Харків: Права людини, 2014. 264 с.
3. Козаченко А.І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навчальний посібник. Полтава: Астроя, 2020. 217 с.

*Листопад Дар'я,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБИСТІ МАЙНОВІ ТА НЕМАЙНОВІ ПРАВА ЖІНКИ У ШЛЮБІ ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ

Дослідження характеризує опрацювання збірки законодавства «Зібрання малоросійських прав» 1807 р., розгляд особистих майнових та немайнових прав жінки у шлюбі. Варто зазначити, що тема була розкрита такими науковцями, як Козаченко А.І., Красвітна Т., Озель В.І. та іншими.

Глава V «Про шлюб» особливо розкриває її права. «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. (далі – «Зібрання 1807 р.») прямо встановлювало обов'язок чоловіка та родичів утримувати дружину як за його життя, так і після смерті, тому жінка постійно залишалася залежною [1, с. 30]. У «Зібранні 1807 р.» зазначено, що чоловік втрачає придане жінки і на це встановлюється 6 підстав цієї втрати. Серед них – «замах на навмисне вбивство дружини; обмова чесної дружини; державна зрада; якщо з зрадниками спілкувався; наклепи за перелюбство та якщо вдома обманщицю тримав і не виганяв» (§ 54) [2, с. 33]. Отже, у таких випадках жінка зберігала за собою право власності.

Відносно широкими майновими правами у шлюбі користувалися жінки, які мали придане – віно чи герату, спільно з чоловіком придбали нерухомість – маєток та у разі, коли чоловік подарував дружині частину нерухомості. Однак жінка не мала права самостійно без згоди чоловіка розпоряджатися віном, а у випадках, визначених § 74 глави V «Про шлюб», за рішенням суду вона взагалі могла його втратити [1, с. 53]. Для жінок встановлювалося 11 підстав втрати віна. Серед них: «виноградну лозу чи дерево зрубала; людей та підданих, які народились розганяла; незаконне відчуження віна; державна зрада; порушення подружніх правил; навмисне вбивство чоловіка; проти волі спілкувалась з іншими; якщо вдома не ночувала (лише у разі, коли чоловік її вигнав); на ігри

чи інші злі та безчесні компанії без дозволу ходила; розлучитись хотіла без причини та якщо від віри відступила» (§ 74) [2, с. 36].

За змістом договору жінка повинна вносити придане чоловіку, а він взамін робить їй весільне дарування (дарувати може своє майно спадщиною), як до, так і після весілля (§ 98) [2, с. 41].

Найширшими майновими правами користувалися жінки-дворянки, які володіли родовими маєтностями. Їм належало право продавати, дарувати, заставляти своє майно. Але на проведення таких правочинів жінка мала одержати дозвіл чоловіка або спадкоємців [1, с. 53]. Вдова володіти майном чоловіка не могла, лише тим, яке суд їй визначив та яке він сам залишив після смерті, але у разі повноліття синів вона залишається тільки при своєму приданому, оскільки до всього майна чоловіка допускаються її дорослі сини (§ 76, 217) [2, с. 37].

У разі відсутності тестаменту нерухоме і рухоме майно матері(гроші, золото, срібло, перл, одяг, коні, вози, посуд та ін.), що здавна називалось «материзною» і було власністю матері, йде після її смерті у рівний поділ на усіх дітей, як синів, так і доньок, незалежно від того, виділені вони у спадок чи ні (§196) [2, с. 222].

Особисті права були викладені в Главі III «Про вік». Неповнолітньою дівчина вважалась до 13 років, а повнолітньою з 22 років. Чоловік у шлюбі являється опікуном жінки, але після його смерті жінка повертає собі свободу, а родич по батьку буде її опікуном [2, с. 21]. Отже, жінка контролювалась особами чоловічої статі, проте могла стати повністю дієздатною(в сучасному розумінні), якщо вона досягнула повноліття та не має дієздатних родичів чоловічої статі [1, с. 53].

Виходити заміж дівчині дозволялось з тринадцяти років, незважаючи на статус особи (§ 6) [3, с. 23]. Якщо жінка (не дворянка) вийшла за дворянина, то вона з дітьми приймають його статус, але якщо потім вийде заміж за простолюдина- втрачає свій минулий вищий статус [3, с. 26].

Заборонялось брати у свідки жінок, осіб, яким заповідалась маєтність або яким заборонялось укладати тестамент, опікунам і ексекуторам (особам, на яких покладалось виконання тестаменту (§269) [2, с. 237].

Отже, жінка у шлюбі отримувала права на власність, майно та захист, проте все ще була залежною від чоловіка. Регулювались майнові відносини у шлюбі, дарування, тестамент, спадкування, опіка. Вона не мала права без дозволу чоловіка діяти на свій розсуд. Порівнюючи з сучасними стандартами щодо рівності у гендерних правах, жінка була обмежена і не користувалась у повній мірі своїми особистими та майновими правами.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Козаченко А.І. Правосуб'єктність особи за «Собранием малороссийских прав 1807 г.». *Вісник академії правових наук України*. 2003. №1(36). С. 50-56.
2. Вислобоков К. А. Собрание малороссийских прав 1807 г. Київ: Наук, думка, 1992. 368 с.
3. Красвітна Т. Цивільне право і процес. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 28-32.

*Назарко Лілія,
студентка 1 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ

Одним з важливих періодів в історії розвитку правової науки є час перебування України в складі Великого Князівства Литовського, адже суспільні відносини вийшли на новий рівень і регулювались, в першу чергу, Литовським Статутом 1529 року, в ньому доволі детально розглянуті шлюбно-сімейні відносини. Правовою основою регулювання шлюбно-сімейних відносин Литовським статутом 1529 р. були норми звичаєвого права, які санкціонувалися державою і стали загальнообов'язковими.

Людина вважалася повноправним членом громади лише по одруженню. У шлюбі чоловік мав перевагу над своєю дружиною і дітьми. Фактична влада чоловіка спиралася на його панівне становище в родині [1, с.178].

За 11 статтею 4 розділу Литовського статуту 1529 р. заборонялося віддавати дівчат та жінок-вдів заміж без їх згоди, жінкам надавалось право вільного волевиявлення при виборі шлюбного партнера, водночас, обираючи чоловіка, дівчина зобов'язувалась рахуватись з волею батьків чи опікунів [2, с.43]. У разі якщо дочка без дозволу батьків одружилася, то її залишали без приданого, імені і будь-якого спадку, це регламентовано 11 статтею 4 розділу Литовського статуту 1529 року. Таким же є покарання якщо неповнолітня дівчина, що не має батьків, одружилася без згоди на це рідних (дядька по батьківській лінії). За Литовським статутом 1529 р. визначалися права жінки на окреме майно (віно чи посаг), а також рівноправність учасників подружнього життя щодо питань виховання дітей, це забезпечувалось 7 і 9 статтями 4 розділу Литовського статуту 1529 року [3].

Укладання шлюбу здійснювалось у декілька етапів: сватання, оглядини, заручини, вінчання та весілля. Правові наслідки наставали тільки після заручин. Сторона, яка відмовилась одружитися після укладання угоди про шлюб (заручин), зобов'язана була виплатити обумовлену угодою недотримку як відшкодування витрат із підготовки до шлюбу [1, с. 175].

Заручини могли відбутися ще у дитячому віці майбутнього подружжя. Якщо в сім'ї було кілька дівчат, то обов'язково слід було раніше видати заміж старшу, а потім наступну по ній за віком.

Після сватання і заручин представники нареченої та нареченого укладали шлюбний договір «інтерциза». Порядок оформлення шлюбних договорів, наслідки їх невиконання та права жінок у шлюбі досить докладно розглянуті в четвертому розділі Литовського статуту 1529 року [3].

Головною частиною шлюбного договору були майнові відносини. В договорі визначалися посаг нареченої та вено, що записувалося нареченим своїй майбутній дружині в порядку забезпечення її посагу, що передбачала 8 стаття 4 розділу [3]. У разі смерті батьків нареченої приданим повинні були забезпечити її брати. Зазвичай розмір вено повинен був удвічі перевищувати розмір посагу [1, с.175]. В свою чергу, чоловік повинен був записати на користь дружини частину свого майна, так зване віно, яке після смерті чоловіка переходило у власність дружини [4. с.122].

Перешкодою для взяття шлюбу могло бути різне віросповідання чи кровна спорідненість. Заборонялося також одружуватись особам, які раніше вже перебували у трьох шлюбах [1, с.176]. У випадку смерті батьків і незгоди рідних видати дівчину заміж, вона могла одержати дозвіл на шлюб від посадових осіб, це передбачала 7 стаття 4 розділу Литовського статуту 1529 р. [3].

Розірвання шлюбу в юридичній термінології Литовського статуту 1529 року позначалось терміном «протестація». Окрім припинення шлюбу, юридична процедура мала на меті забезпечення матеріальних умов, захист прав дітей подружжя та розділ спадку, це детально розглянуто в 5 розділі Литовського статуту 1529 року. Розлучення відбувалося за згодою обох сторін. Особи, котрі

уклали шлюб за звичаєвим правом, за розлученням зверталися до світського суду, вінчанням – до церковного [1, с. 177].

Отже, шлюбно-сімейне право широко розглянуто в Литовському статуті 1529 року, незважаючи на те, що в більшій мірі воно регулювало відносини між заможними верствами тогочасного суспільства. Водночас низка норм мала універсальний характер, зокрема: укладення шлюбу, зобов'язань чоловіка, визначення становища жінки та її дітей, майнові права та процедура розірвання шлюбу. Литовський статут 1529 року дав значний поштовх розвитку тогочасного правового регулювання та значно вдосконалив регламентацію суспільних відносин.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Історія держави і права України : акад. курс, : підручник. Б.Й. Тищик, І.Й. Бойко. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с.
2. Бай Т. Шлюбно-сімейні стосунки за Литовсткими статутами. *Правозахисний рух : історія та сучасність. VII Всеукр. студ наук.-практ. конф.* 2014. С. 42-44. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/3646>. (дата звернення: 10.05.2022).
3. Христоматія з Історії держави і права України. Том 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький. Київ.: Ін Юре 1997 р. 464 с.
4. Історія держави і права України: підручник. За ред. А.С. Чайковського. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 512 с.

*Самцова Софія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ІЗ ДОГОВОРІВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ

Актуальність цієї наукової роботи характеризується можливістю дослідження історичного досвіду, шляхом опрацювання специфічних рис правового регулювання зобов'язальних відносин, а саме тих, що виникають із договорів. Варто зазначити, що ця тема була розкрита у працях вчених, таких як Аскназий С.І., Бойко І.Й., Гончаренко В.Д. та інших науковців.

У Цивільному кодексі УСРР 1922 року (далі – ЦК УСРР 1922 року) найбільшу увагу було присвячено регулюванню зобов'язань, які виникають із договорів. Такими договорами за ЦК УСРР 1922 року були: наймання майна, купівля-продаж, міна, позика, підряд, страхування, договір товариства, порука, доручення, довіреність і договір комісії. Відповідно до ст. 130 ЦК УСРР 1922 року договір вважався укладеним, коли сторони сформулювали один одному у встановленій законом формі згоду в усіх істотних його пунктах. Істотними умовами договору Кодекс називав: об'єкт договору, ціну, строк і всі ті пункти, щодо яких, на попередню заяву однієї зі сторін, треба дійти згоди. Водночас у примітках до ст. 130 ЦК УСРР 1922 року було передбачено, що у разі, коли законом встановлено обов'язкове вчинення або засвідчення договору у нотаріальному порядку, договір вважається укладеним від моменту його вчинення або засвідчення в нотаріальному порядку, оскільки інше не встановлено законом [1].

Найважливішим завданням ЦК УСРР 1922 року у галузі зобов'язального права було закріплення становища держави і державних підприємств, надання їм істотних переваг і гарантій при укладенні угод [2, с. 53]. Кодекс заборонив піднаймання орендованого державного майна; на користь держави віддавалися

безкоштовно всі поліпшення, зроблені орендарем; закон забезпечував підвищену охорону інтересів замовника в договорі підряду, якщо замовником була держава [3, с.799].

Серед договорів, які передбачали передачу майна у власність, у ЦК УСРР 1922 року найбільш детально розроблений договір купівлі-продажу (ст. 180), згідно з яким одна сторона (продавець) зобов'язується передати майно у власність другій стороні (покупцеві), а покупець зобов'язується прийняти це майно і виплатити договірну ціну. Предметом цього договору могло бути будь-яке майно, не вилучене з цивільного обігу. Згідно зі ст. 195 ЦК УСРР 1922 року продавець відповідав перед покупцем за відсутність у проданому майні зазначених у договорі якостей, а також за дефекти, що значно зменшують його ціну або придатність до звичайного чи передбаченого договором вжитку, крім випадків, коли вони були відомі покупцеві під час укладення договору [1].

Договору міни у ЦК УСРР 1922 року було присвячено окрему V главу, що складалася лише зі статей 206 і 207. Цей договір передбачав обмін між сторонами одного майна на інше, причому кожна зі сторін, яка бере участь у міні, вважається продавцем того, що дає в обмін, і покупцем того, що вимінює. До договору міни в силу ст. 207 ЦК УСРР 1922 року мали застосовуватися відповідні правила про купівлю-продаж [1].

Серед договорів, пов'язаних із переданням майна у користування, у ЦК УСРР 1922 року найбільш детально врегульовано відносини за договором наймання майна (ст. 152), за яким одна сторона (наймодавець) зобов'язалася надати іншій (наймачеві) майно за певну винагороду для тимчасового користування. Строк наймання не повинен перевищувати 12 років. Після закінчення обумовленого договором строку наймання цей строк можна було продовжити, уклавши новий договір [1]. Деякі особливості мав договір найму житлових приміщень, зокрема С.І. Аскназій до його специфічних рис відносив унормованість плати за наймання житлових приміщень особливими постановами органів влади, адже за ст. 166 ЦК УСРР 1922 року квартирну плату

за жилі приміщення не можна стягати вище від ставок, встановлених місцевими Радами [4, с. 69].

Договір підряду згідно ст. 220 ЦК УСРР 1922 року передбачав обов'язок однієї сторони (підрядчика) на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), тоді як інша сторона брала на себе зобов'язання дати винагороду за виконання завдання. Цивільним кодексом УСРР 1922 року були застережені особливості укладення договорів підряду, у яких замовником виступає орган держави, а подібні відносини мали регулюватися «Положенням про державні підряди та поставки» [1].

Отже, підсумовуючи викладений матеріал щодо зобов'язань, які виникають із договорів за ЦК УСРР 1922 року, можна зробити висновок, що з огляду на чинність кодексу у період НЕПу спостерігалася тенденція надання правової переваги при укладанні угод державі, а не суб'єктам інших форм власності. А тому найважливішим завданням ЦК УСРР 1922 року було закріплення позиції держави і державних підприємств.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Цивільний кодекс УСРР 1922 року URL: https://yurist-online.org/laws/codes/ex/civilnyi_kodeks_usrr_1922.pdf (дата звернення: 09.05.2022).
2. Бойко І.Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.) : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Атіка, 2013. 348 с.
3. Гончаренко В. Д. Цивільний кодекс УСРР 1922 (ЦК УСРР 1922). Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 798-800.
4. Аскназий С.И. Очерки хозяйственного права СССР. Ленинград: Прибой, 1926. 200 с.

СЕКЦІЯ II:
«ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ
ЛЮДИНИ»

*Білашенко Вадим,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ЗАКОНІ УКРАЇНИ
«ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ»

На сучасному етапі розбудови української держави і розвитку української мови дослідження правничої термінології мають велике значення, оскільки є неодмінною складовою розвитку національної юридичної культури, науки і практики. Безперечним є факт появи нових правничих термінів у зв'язку з розвитком різних сфер суспільного життя. Однією з таких сфер є правові відносини між споживачами послуг і тими, хто ці послуги надає. Актуальність дослідження полягає в тому, що джерелом аналізу є правничі терміни, які не досліджувалися раніше. Попри наявність значної кількості наукових праць щодо вивчення правничої термінології (Н.Артикуца, Л.Беседна, М.Любченко, Ю.Прадід, А.Просяна, Н.Шеремета, Н.Яцишин та ін.) дослідження термінів у нормативних правових актах потребує значної уваги.

Мета дослідження – проаналізувати кодифіковані правничі терміни у Законі України «Про захист прав споживачів» (прийнятий 1991 р.; надалі – Закон) [1] з точки зору структури та функціонального поширення.

Розділ I «Загальні положення» Закону містить 26 термінів, які отримують статус законодавчих, оскільки, по-перше, за їх допомогою позначаються спеціальні поняття, і, по-друге, вони мають дефініцію законодавця та вважаються кодифікованими [2]. Отже, маючи офіційне визначення у Законі, ці терміни є зразком для використання в інших законодавчих і підзаконних

нормативних правових актах, а також у діловій документації. Зміст кодифікованих у Законі термінів свідчить про те, що за функціональною поширеністю вони є загальноживаними, такими, які «за формою відносяться до звичайних слів, поширених в літературній мові, але в праві мають свій специфічний правовий зміст» [3, с. 64]: виконавець, виробник, договір, недолік, послуга, продавець, продукція, реалізація, робота, споживач. Як приклад можна навести значення слова недолік: у тлумачному словнику української мови воно два значення: «1. Недогляд, упущення, помилка і т. ін. у якій-небудь роботі. 2. Негативна риса, ознака і т. ін. кого-, чого-небудь» [4, т.2, с.334], у Законі його значення таке: «будь-яка невідповідність продукції вимогам нормативно-правових актів, умовам договорів або вимогам, що пред'являються до неї, а також інформації про продукцію, наданій виробником (виконавцем, продавцем)» [1]. Зауважимо, що серед кодифікованих термінів 62% складають терміни-словосполучення. Поділяємо думку Н.В.Артикуци про те, що словосполучення «репрезентують найпродуктивніший спосіб сучасного термінотворення, оскільки сприяють точності й однозначності не лише термінологічних одиниць, а й тексту закону» [2]. Структура таких термінологічних словосполучень є різноманітною. У законі це: двокомпонентні терміни-словосполучення (35%) – гарантійний строк, офісне приміщення, електронне повідомлення, істотний недолік, торговельне приміщення, фальсифікована продукція; безпека продукції, строк (термін) придатності, строк служби; трикомпонентні (12%) – введення продукції в обіг, засоби дистанційного зв'язку, нечесна підприємницька практика, багатоконпонентні (15%): технічно складні побутові товари; договір, укладений на відстані; належна якість товару, роботи або послуги; договір, укладений поза торговельними або офісними приміщеннями. Отже, аналіз правничої термінології у Законі свідчить про необхідність і важливість подальшої поглибленої систематизації термінів та оцінку перспектив досліджень у цій сфері.

Науковий керівник - к.філол.н., доц. Леbedенко С.О.

Література

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Артикуца Н.В. Законодавчі терміни та їх визначення. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua>.
3. Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види. Харків, 2015. 280 с.
4. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. К. 2007. 462 с.

*Жайворонок Анна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ТЕОРІЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА Г. ГРОЦІЯ

Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що розвиток теорії природного права відбувався доволі довго, її дослідження проводило багато філософів, а також виникали різноманітні спори та нові міркування щодо природного права. Природне право ґрунтується на тому, що особа починає самостійно вбачати сенс буття, у неї з'являються уявлення, що справедливо, а що ні. Природне право існуватиме до того часу, до якого існуватиме людство, адже воно є незмінним та вічним.

Дослідження теорії природного права можна виявити у працях Цицерона, Платона, Аристотеля, Сократа, Фоми Аквінського, Гуго Гроція, Імануїла Канта та інших філософів.

Одним із основоположників теорії природного права був Гуго Гроцій. Він видозмінив учення природного права та аргументував його співвідношення з внутрішньодержавним правом. У праці “Про право війни і миру. Три книги в яких пояснюється природне право і право народів, а також принципи публічного права”, він виклав власне вчення про природне право [1, с.16].

Теорія природного права за Гуго Гроцієм полягає в тому, що спілкування є однією із головних потреб кожної людини. Проте, як говорив Гуго Гроцій, : “не будь-яке спілкування, а точніше палке бажання до керованого та спокійного особистим розумом спілкування особи зі схожими на себе” [2, с.299]. Головними правилами такої комунікації були: утримання від захвату чужих статків, справедлива кара, додержання обіцянок та компенсація спричинених збитків. Джерелом природного права вважається саме мудра природа людини, яка прагне до спілкування.

Фундаментальною основою природного права за Г.Гроцієм є раціоналістичний світогляд, додержання людьми правил співіснування, характерних людському розуму. Тому природне право проявляється із буття речей, що означало, що його не можна змінити свободою людини або владою держави. Також Г.Гроцій вважав, що природа людини - це “матір” природного права, яка б схиляла її прагнути до взаємного контактування [1, с.18].

Гуго Гроцій говорив, що природне право є диктатом здорового глузду, що вказує на певну дію, яка містить у собі моральну необхідність або моральну рису першоелементів, дивлячись на те, чи ця дія узгоджується, чи ні з раціональною природою, а також цю дію, як результат, приписує чи спростовує Бог. Також природне право непохитне, адже воно є законом природи [3, с. 381]. Природне право є не предметом історії, а філософії, оскільки воно проявляється із суспільної суті людини.

Отже, можна зробити висновок, що Гуго Гроцію вдалося видозмінити та удосконалити розуміння природного права. Він дав власне визначення природному праву та заклав в його теорію те, що комунікація між людьми є головною їх потребою. У природному праві не існує нічого довільного. Величчя здорового розуму такі ж, якими вони мають існувати відповідно до людської природи та буття речей. Природне право має служити та захищати людські інтереси, права громадян та забезпечувати порядок.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцєнал С.В.

Література

1. Заєць А. Ідеї природного права у творчості Гуго Гроція. 2017. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12559/Zaiets_Idei_pryrodnoho_prava.pdf (дата звернення: 09.05.2022).
2. Нерсєсянц В. С. Історія політичних та правових навчань. Москва: Норма, 2004. 944 с.
3. Себайн Дж.Г., Торсон Т. Л. Історія політичної думки. К.: Основи, 1997. 838 с. URL: <http://izbornyk.org.ua/istpolit/ipd23.htm> (дата звернення: 05.05.2022).

*Кислична Інна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ІДЕЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА У СТОЇКІВ ТА ЦИЦЕРОНА

Актуальність цієї теми полягає в аналізі найдавніших філософсько-правових поглядах на природне право у стоїків та Цицерона. Одним із найважливіших досягнень людства є права людини. Природні права належать людині від народження, вони закладені в її сутності й являються однаковими для всіх. На сьогодні важливим пріоритетним напрямом розвитку держави є високий рівень дотримання прав людини, які покладені в основу створення усіх державотворчих процесів. Сучасні науковці, які займалися вивченням деяких аспектів ідей розвитку природного права - А. де Боттон, У.Ірвін, Т.Андрусак, О.Беркман, А.Заєць, Р.Голідей, П.Рамінович, М.Пільюччі, Д.Фідлер, О.Костенко та ін. Природне право розглядається як філософський фундамент осмислення правової реалії. Багато непорозумінь і звичайних помилок пов'язані із тлумаченням природного права, адже його часто розглядають як банальне і всім зрозуміле поняття. Проте, історія формування цього поняття надзвичайно важлива. Стоїки уявляли собі все суще як єдине ціле, як єдину природу, що підпорядковується в усіх своїх проявах одному загальному закону. Вивчення різних аспектів природи навело стоїків на розуміння того, що єдине джерело права – це природа, а не воля законодавців.

Мета стоїків полягала в тому, щоб жити в злагоді з природою, що у свою чергу передбачає жити чесно, дотримуючись закону долі. Стоїцизм представляє напрямок у філософській думці Стародавньої Греції, а потім і Стародавнього Риму, представники якого розглядали навколишній світ крізь призму дії світового і пануючого початку - долі. Неможливо було відхилитися від долі, адже вона являлась природнім законом людського буття.

Філософську школу стоїків заснував Зенон Кітійський (бл.335-264 рр. до н.е.). Стоїки в природі виділяли два елементи: 1) первинна матерія – являє собою той пасивний елемент, з якого все створене; 2) Розум, Доля, Бог – активний елемент, який займається творенням із матерії. [1, с.159]

Ідеї, висловлені стоїками, мали етичне або релігійне забарвлення, але не відзначалися певною філософською чіткістю. Із поширенням у культурі, вони втрачали свою виразність, набули за часів Хрисипа «Тому мета - жити в згоді з природою - згідно зі своєю природою і загальною природою, нічого не роблячи такого, що забороняється загальним законом, а саме правильним розумом, проникаючим всюди; він же властивий і Зевсу, впоряднику і управителю усього суцього». [4, с. 493]. В ідеях, які виникали пізніше, зберігалась віра в те, що світ підкорено найвищій волі Бога, якого вважали батьком народу.

З усіх авторів слід звернути увагу на погляди Марка Тулія Цицерона, він надав стоїчному вченню природного права того вигляду, в якому воно стало загальновідомим у всій Західній Європі, починаючи з античних часів і до XIX ст. Самі ідеї природного права не належать Цицерону, але виклад латинською мовою виразів, які були спеціально створені для передачі грецької мови, стали шедевром, що стало причиною того, що вони розлетілися всією Західною Європою. «Справжній закон – це розумне становище, що відповідає природі, розповсюджується на всіх людей, постійне, вічне, закликає до виконання обов'язку, наказуючи; забороняючи, від злочину відлякує...» [2, с. 23].

Саме він затверджував, що природні закони є справедливими, а держава і є уособленням права як такого. Цицерон сформулював принцип рівності закону для всіх, який є актуальним і сьогодні. Право взагалі і право людини зокрема виникло раніше, ніж будь-який писаний закон.

Цицерон вважав, що Бог виступає як принцип природи, а всі люди є рівними між собою. Цицерон стверджував, що саме неправильна поведінка, лихі звички заважають справжній рівності «адже, тим кому природа дарувала розум, вона дарувала і здоровий глузд. Звідси випливає, що вона їм дарувала і закон, який є здоровим глуздом – як у веліннях, так і в заборонах. Тому, якщо вона

дарувала їм закон, то й дарувала і право. Розум ж був даний усім. Отже, право було дане всім». [3, с. 169–170]. Природний закон з'явився як втілення загальної справедливості, що виконує важливу роль нормативно значущого принципу як для політичного співтовариства людей (держави), так і для законів, що приймаються ними.

Цицерон увів термін «*jus naturale*», що перекладається як природне право. Він підкреслює раціональний характер права. Закон виправляє і впорядковує чуттєві пристрасті та схильності людей. Виходить, не чуттєва природа, не згода більшості людей покладається в основу закону. «При обґрунтуванні права слід виходити із того найвищого закону, що був спільним для всіх віків і що виник раніше будь-якого писаного закону, тобто раніше ніж будь-яка держава взагалі була заснована» [3, с. 163]

Отже, природне право – це право, що виражає порядок життєвих відносин, що витікають з природи людини й природи речей. Відносини між людьми маючи природний характер, вказують на те, як треба формувати відповідну юридичну норму. Важливий вплив природного права стоїків та Цицерона виявляється в тому, що вони раціоналізували погляди на природу, суспільство, державу, політику, право, мораль, форми та норми людського спілкування, місце та роль людини у світі. Оголошення людини мірою всіх речей було основоположним принципом цього античного просвітницького руху.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцєнал С.В.

Література

1. Льюис Дж. Г. Античная философия: от Евклида до Прокла. Мн.: Галаксиас, 1998. 224 с.
2. Цицерон Марк Туллий. О государстве. Диалоги: О государстве; О законах. Москва: Наука, 1994. 223 с.
3. Марк Тулій Цицерон. Про державу; Про закони; Про природу богів. Київ: Основи 1988. 483 с.
4. Антологія світової філософії. М., 1969. Т. 1. Ч. 1. 576 с.

*Копелець Олександр,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА Г.-В.-Ф. ГЕГЕЛЯ

Наразі філософсько-правова система великого німецького мислителя Г.В.Ф. Гегеля дуже актуальна, оскільки філософ розглядає проблеми держави, свободи і права індивіда.

Основна ідея філософії права, за Гегелем, убачається у відокремленні її від ідей природного права XVII–XVIII століть. На його думку, природне право – це найбільш розумна основа позитивного права, але з уточненням: природне право не повинне порівнюватися з вченнями Гуго Гроція і його однодумців, що визначають природне право як щось одвічно дане і застигле, за ним право – моральна чеснота, а закони природного права такі ж вічні, як й розум. У центрі уваги «Філософії права» закономірно перебуває ідея держави як вищої стадії розвитку людини і суспільства, за якої досягається тотожність розумного і дійсного.

Г.Гегель довів, що свобода індивіда виявляється передусім у праві на приватну власність, позбавлення якої рівноцінне відлученню особистості від природи, від індивідуального «Я». Г.Гегель обґрунтував причини існування правової рівності та майнової нерівності особи. Люди рівні у правовому відношенні, рівні у праві на приватну власність, але не рівні в обсягах володіння нею.

Отже, під правом Г.Гегель розумів не просто цивільне законодавство, а й історію, мораль, етику. Філософія права – це комплекс усіх форм і проявів регулювання відносин між людьми, її завдання зводиться до того, щоб зрозуміти думки, які лежать в основі права, при допомозі правильного мислення, філософського пізнання і усвідомлення права.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцепал С.В.

*Кузьмич Дмитро,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПЛАТОН ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ ТА ІДЕАЛЬНУ ДЕРЖАВУ

Проблеми справедливості, прав людини, державного ладу є актуальними протягом усієї історії розвитку людства. Ці проблеми постійно розглядається науковцями. Одною із царин наукових досліджень у цій сфері є філософія, зокрема, цікаві ідеї з зазначеної проблематики можна віднайти у творах Платона.

Платон вважає що справедливість є основою ідеальної держави. Ідеальна держава Платона — це справедливе правління кращих. І тут сам Платон звертається до думок Сократа і розвиває їх. Ці думки полягають у взаємозв'язку особистості і суспільства, адже ідеальній і справедливій людині відповідає ідеальна і справедлива держава.

Платон стверджує, що люди почали гуртуватись і створювати держави для допомоги одне одному, вони бачили, що від вчинених несправедливостей вони страждають, тому варто домовитись про законодавство і не порушувати його. Так і виникла держава, бо в самій людській природі існувала потреба в цьому.

Тож Платон описує чотири види державного правління, а саме: тимократія, олігархія, демократія, тиранія. І жодну з них він не вважав досконалою, наголошуючи, що всі вони є певним викривлення ідеальної держави. Пояснював недосконалість цих форм правління він досить просто – через недосконалість самої людини.

Цим формам державного правління Платон протиставляє свою модель ідеальної та справедливої держави. Основоположним принципом якої є справедливість. Не менше уваги він приділяю і принципу верховенства права.

Платон вважає, що як і в аристократії, в ідеальній державі влада має бути зосереджена у певного кола осіб, але при цьому вони мають бути наділеними

певними здібностями і якостями, а також бути готовими виконувати свої обов'язки протягом досить тривалого часу.

Платон висунув думку про те, що ідеальна держава - це та держава, в якій ніхто не порушує закон. Але в реальному житті в кожній державі є правопорушники, як серед звичайних громадян, так і серед правлячої верхівки. Що не дивно, бо і сам закон зазвичай не є постійним навіть у консервативних державах, він постійно змінюється під керівництвом правителів, що змінюють свої переконання, або переслідують особисті корисливі цілі. Саме тому правляча верхівка, на думку Платона, має бути представлена особливим людьми з особливим рівнем підготовки.

Але відкритим лишається питання про роль індивіда у досконалій державі. Платон приходять до висновку, що окрема особа має бути повністю підпорядкована державі, і мати власні права лише тією мірою, в якій це потрібно державі, або не буде їй зашкоджувати.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що праці і думки Платона надзвичайно корисні і цінні для їх вивчення, розуміння, проектування на сучасні моделі держав. Також вони цінні з історичної точки зору як приклад і взірць філософських думок на тему справедливості, права, держави. Але попри це, платонівська ідея про досконалу державу лишається лише теоретичною та утопічною ідеєю, що обумовлено самою людською природою. Платон сам розумів, і писав про те, що людина не ідеальна, а отже і ідеальна держава вірогідно неможлива.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцєнал С.В.

*Куцел Світлана,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
доктор філософських наук, професор,
академік Української академії наук*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ЦІННІСТЬ

Ще з античних часів філософи переконували, що міра свободи суспільства – це природні права людини і вони не залежать від жодних умов (соціальних, національних, конфесійних, майнових, освітніх тощо), бо властиві людині від народження та гарантуються державою. «Права людини як суб'єктивні права людської істоти вперше отримують метафізичне обґрунтування у християнстві: оскільки кожна людина має душу, пов'язану з Богом, кожна людина є носієм абсолютної цінності – людської гідності, яка і є підставою наявності в людини священних та невідчужуваних прав. У Новий час права обґрунтовуються вже не тим, що всі люди створені «за образом і подобою божою», а самою природою людей, зокрема розумною природою» [1, с. 121].

Філософська рефлексія з приводу проблеми прав людини рухалася від дискусійно-проблемної до теоретичної площини та розпорошувалася на множину взаємопов'язаних дискурсів – діалектика природного та позитивного права, аксіологія права, морально-етичні виміри проблеми прав людини, співвідношення індивідуальної свободи людини та інтересів суспільства, співвідношення справедливості, закону та порядку, соціальна оцінка права, механізм захисту прав людини тощо, оскільки «людське буття – це безперервне здійснення людьми їхніх природних прав, що є універсальними, невідчужуваними, неподільними. Без цього здійснення, у випадку їх відчуження, людина не може відбутися як повноцінна людська істота» [2, с.14].

Проте, варто пам'ятати, що поняття «природні права» та «права людини» не є тотожними, хоча й беруть початок із людської природи. «Права людини – це права, які належать індивідові внаслідок того, що він є людиною. Вони

співвідносяться з широким континуумом цінностей, які за своїм характером є універсальними й у певних смислах рівно властиві всім людським істотам» [3, р.986]. Права людини постають у якості правового інституту і являють собою комплекс універсальних рівних можливостей у процесі користування суспільними благами задля задоволення невід'ємних потреб та інтересів, що мають на меті досягнення відповідного рівня добробуту та соціальної захищеності. «Права людини можуть бути реалізованими лише в правовій державі, яка є такою не номінально, а фактично. Якщо немає такої правової системи, то й права людини починають носити привілейований, тобто кастовий характер. Перш за все, права людини є мережею соціальних прав і свобод, а саме: правом на незаангажоване правосуддя, правом на працю, дотримання гідності і рівності розподілу ресурсів і забезпечення базових потреб» [4, с.168].

Природні права репрезентуються в аксіологічному плані – як певні загальнолюдські цінності, атрибутивними ознаками яких постають всезагальність та універсальність. Проте цінності можуть проявлятися лише у сфері людської свободи, адже людина діє за власним вибором і сама визначає ціннісні пріоритети, ніхто не може змусити людину цінувати те, що не є співзвучним її переконанням та інтересам. Здійснювати вибір та нести відповідальність за його наслідки здатна лише автономна особа, яка має чітко виражену індивідуальність, сформовану життєву позицію та систему світоглядних орієнтацій і цінностей. Цінність є виявом екзистенції людини, а право як специфічна форма буття загальнолюдських цінностей, об'єктивно покликане сприяти задоволенню людських потреб, захищати та реалізовувати свободу та гідність людини, прагнення до самовдосконалення та щастя.

Природні права базуються на уявленнях про гідність людини, рівність та справедливість, обов'язок, відповідальність, свободу і автономію особистості. «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих

вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [5].

Найкращим тлом для розквіту природних прав постає стабільне та прогнозоване правове середовище правової демократичної держави, де людина визнається вищою соціальною цінністю. «Правова держава починається з визнання людини як найвищої цінності та її природних невідчужуваних прав і позитивації їх на конституційному рівні» [2, с.15]. Це означає, що саме природні права перетворюються на визначальні чинники державотворення та правозастосування, набувають рис основного ціннісного орієнтиру.

Український народ виборює право на європейське майбутнє і переконливо доводить, що основні європейські цінності – права людини, верховенство права та демократія є не формальними орієнтирами на цьому шляху, а внутрішнім переконанням нашого народу, стрижнем нації, рушійною ідеєю національного спротиву.

Література

1. Сатохіна Н.І. Обґрунтування прав людини: реконструкція проблеми. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія. 2016. № 1. С. 119–127.

2. Братасюк М.Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. №1(19). С.14-20.

3. The New Encyclopedia: Micropaedia. 1988. № 6. P. 986.

4. Омельченко В. Права людини у масштабі міжнародної політики. *Права людини: філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри: Статті учасників I Міжнародного круглого столу*. Львів: Видавництво ЛОБФ, 2017. С.162-171.

5. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 08.04.2022).

*Логвиненко Дмитро,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВА В НІМЕЦЬКІЙ КЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Значення раціоналізму в праві є досить великим, бо його основною ідеєю є звертанням до розуму при вирішенні питань суспільного буття. Сучасні правові системи спираються на ідею права німецьких філософів, у якій принципи справедливості, свободи громадян є провідними. При прийнятті законів в першу чергу звертаються до раціональності, розумності цих законів. Раціоналізм – це напрям у теорії пізнання, який вважає розум єдиним джерелом і критерієм пізнання. Раціоналізм був визначною рисою німецької класичної філософії. Поняття “свобода” було ключовим, як розум, критичне мислення і мораль. Згідно з настановами раціоналізму, джерело правопорядку повинно бути знайдене в ідеї права. Ідея права відкривається в глибинах людської свідомості та розвивається завдяки внутрішнім імпульсам. Вважалося, що за допомогою розуму можливо розробити ідеальну систему права, яку б потім використовували у різних країнах. Проте не зверталася увага на історію розвитку права. Широкого впливу набуло поняття природне право, у ньому філософи знаходять бажанні цінності, такі як мораль, справедливість і воля. Кант вважав, що воля – єдине первісне право, притаманне кожній людині, але не зважаючи увагу на моральність, людина, діючи на свою волю, може вчиняти негативні дії [1, с.184]. Тобто свобода волі є також і недоліком. Кант також звертав увагу на те, щоб люди дотримувалися правових норм, щоб право здійснювалося, потрібно надати йому силу примусу. Без примусової сили право не може стати загальнообов’язковим, не всі будуть дотримуватися правових норм. Тому потрібна держава, щоб стежити за реалізацією права. Правопорядок повинен існувати для забезпечення свободи, шляхом встановленням законів і примусу, але в той же час вплив правопорядку

теж обмежувався встановленими законами та соціальним контролем. Була поширена ідея верховенства народу, гласності та поділу влади. В той час як держава контролює суспільство за допомогою права, існує соціальний контроль, котрий стежить за владою. Ще одним ключовим поняттям німецької класичної філософії є мораль. Гегель вважав, що мораль полягає в тому, щоб слідувати загальному, будь-яка воля, що протиставляє себе універсальній волі, є аморальною. Лейбніц вважав, що уродженими є ті необхідні правила моральності, яким віддана велика частина людства. Кант писав про те, що мораль не повинна регулюватися державою, а має бути питанням громадянського суспільства. Люди самі для себе виділяють, що таке добро і зло. Кант відокремлював моральність і правові норми. Він вважав, що право повинно регулювати поведінку людей для запобігання конфліктів, а внутрішніми думками і переживанням людей займається мораль. І право захищає волю людини, її думки. Для цього і повинна існувати держава, щоб за допомогою примусової сили права захищати свободу людини, обмежувати волю людей, котрі посягають на волю інших. Гегель писав про державу, як про регулятора відносин між громадянами, саме: встановлення правосуддя, заснування поліції, створення політичної еліти, котра буде просувати загальні ідеї суспільства на всю державу [1. с.184]. Ще однією ключовою ознакою ідеї права є справедливість, котра включає в себе права людини: життя, гідність, рівність. Право розглядає людей як рівних між собою суб'єктів, не зважаючи на їх стан та репутацію. Справедливість є невід'ємною частиною права та правосуддя. Тому її принципи є основою права, котре воно і захищає. Адже при досягненні повної справедливості у суспільному житті настає свобода.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцєнал С.В.

Література

1.Налуцишин В.В. Філософія права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 183-186.

*Луценко Даниїл,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВЧЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ І НАЙКРАЩИЙ ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ АРИСТОТЕЛЯ

Людина так влаштована, що для неї вкрай важливо в різних життєвих ситуаціях бути почутою, зрозумілою іншими людьми, отримати їх схвалення щодо своїх думок і дій. Позитивна оцінка індивіда іншими, підтримка ними його позиції - ніщо інше, як санкція найближчого чи більше віддаленого оточення його соціальної активності. Кожен суб'єкт завжди сподівається на справедливість, яка завжди виконувала роль морального регулятора відносин між людьми. Саме тому величезна кількість науковців, дослідників та філософів вважають процес вивчення людини досить актуальним та важливим. Так, Аристотель висвітлював свої думки у власних працях, які не стануть архаїчними навіть через десятки років.

Наразі у сучасному світі суб'єкти досить безконфліктно здійснюють спільну життєдіяльність. У суспільстві забезпечується пропорційність при розподілі добра і зла, які грають дуже важливу роль у відносинах між людьми. Аристотель практично у всіх своїх роботах, де так чи інакше досліджуються питання буття суспільства та людини, розмірковує про справедливість. Найбільш рельєфно ця тема представлена у текстах «Великої етики», «Нікомахової етики», «Політики» та «Риторики». Аристотель вважається одним із перших європейських філософів, які заклали теоретичний фундамент розуміння цієї вкрай важливої для суспільства та індивідів цінності.

Згідно з Аристотелем, вихідне середовище буття справедливості – душа людини, де, крім неї, є й недоліки. Чесноти та вади є у кожного. Вся річ у тому, що переважає. Філософ зазначав, що душа «...розділена на дві частини – розумну...і позарозумну...» [1, с. 304]. Провідна роль належить першій.

Нерозумна частина душі повинна узгоджуватися з розумною частиною і навіть служити їй. Щоправда, це має місце не завжди. Кожна з цих частин душі є полем буття відповідних видів чеснот. Розумна частина забезпечує функціонування розумових (інтелектуальних) чеснот, а нерозумна – чеснот етичних (моральних). Оскільки філософ ставить розум вище моральності, то пальму першості віддає розумовим чеснотам. Цей вид «...виникає та зростає переважно завдяки навчанню і саме тому потребує довгої вправи...» [2, с. 78]. Інший вид (моральні чесноти) «...народжується звичкою...» [2, з. 78]. Жодна моральна чеснота не реалізується як така, лише на підставі розуму, яким володіє людина. «...Як він велить: куди він повів, туди вона й схиляється» [1, з. 341]. При цьому чесноти «співпрацюють» з розумом, супроводжують розумність.

Аристотель вважає, що справедливе – прекрасне, а досконале – справедливе. Цілком погодитися з цим твердженням навряд чи можна. Адже досконалість – атрибут ідеалу.

Для всіх, хто будує своє життя на принципах справедливості, пріоритетом є саме дана цінність. Питання ж про те, яка міра краси у справедливих вчинках та оцінках, має для них, як правило, другорядне значення. Аристотель неабияк чітко та точно підкреслив поняття справедливості та його співвідношення з поняттям людини, процес вчення про людину і запропонував свій власний державний устрій, який дозволить кожному суб'єкту безконфліктно здійснювати спільну життєдіяльність.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцєнал С.В.

Література

1. Аристотель. Велика етика. Твори: в 4-х т. Т.4. Пер. з давньогр. Заг ред. А.І. Доватура. Київ: Мрія, 1983. С. 295-374.
2. Аристотель. Нікомахова етика. Твори: в 4-х т. Т. 4. Пер. з давньогр. Заг ред. А.І. Доватура. Київ: Мрія, 1983. С. 53-293.
3. Аристотель. Політика. Твори: в 4-х т. Т. 4. Пер. з давньогр. Заг ред. А.І. Доватура. Київ: Мрія, 1983. С. 375-644.

*Мужчіль Аліна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

АНТРОПОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРАВА

Симбіоз філософії та права протягом багатьох століть формулює поняття права, його сутність, роль, цінність та значимість у житті окремого індивіда, суспільства, держави, цивілізації. Різні напрямки філософських досліджень (у контексті категоріального, методологічного, концептуального та доказового обґрунтування права) по різному трактують основні правові категорії: ототожнення права з законом або природною справедливістю; розкриття суті права у системі суспільних взаємовідносин; міждисциплінарний підхід до розуміння суті та значення права тощо [1, с.193-194].

На особливу увагу заслуговує антропоцентризм у філософії права як складова частина концептуального підходу до розуміння поняття права. Він характеризується зосередженням на природних правах людини, превалюванні приватних інтересів над публічними, тобто стає на захист людини як суб'єкта правопорядку.

Питання антропологічного обґрунтування права досліджували такі науковці: Бандура О.О., Жданенко С.Б., Максимов С.І., Альчук М., праці яких, а також, дослідження чинного законодавства, лягли в основу цього дослідження.

Актуальність цього дослідження полягає у тому, що сучасний стан розвитку цивілізації висуває високі вимоги та стандарти до якості правопорядку у державі та правосвідомості у суспільстві, які покликані захищати права та обов'язки людини і громадянина, розглядають людину як окремого індивіда, суб'єкта права, первинний та превалюючий елемент відносно закону та держави. Усі ці стандарти покладені в основу антропологічного обґрунтування права та визначають вектори його майбутнього розвитку.

Розглянемо дві теорії прав людини – теорію волі та теорію інтересу. Відповідно до першої воля надає перевагу її власнику над волею другої сторони. Прикладом може слугувати правопорядок авторитарної держави: авторитет держави, правлячої верхівки, перевага закону над духом права, ігнорування природних прав людини; людина – лише складова частина великого механізму, який працює задля забезпечення роботи державного апарату. Відповідно до другої – права слугують для захисту та забезпечення потреб і розвитку їх власника. Вектор правового регулювання зміщується на людину, особу, особистість. Така модель могла би існувати в «ідеальному демократичному суспільстві», де не існує понять «держава», «державне управління».

На разі, демократичні держави прагнуть до якомога більшого наближення законодавства до теорії інтересу, оскільки саме такий устрій суспільства забезпечує їх постійний перспективний розвиток, однак, вимушені балансувати між публічними та приватними інтересами, перевагою індивідуальних потреб над суспільними.

Основи антропоцентричного розуміння права зародилися ще в період еллінізму (Сократ, Діоген), підтримувалися та розповсюджувалися в часи Відродження та просвітництва (Г. Гроцій, І. Кант, К. Гельвецій) і станом на тепер активно запроваджуються у законодавстві України, США (як флагмана забезпечення прав і свобод людини і громадянина) та європейських країн.

Відповідно до ст.3 Конституції України людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпека визнаються найвищою цінністю. Держава несе відповідальність за свою діяльність.

Держава Україна неухильно дотримується цих приписів. Прикладом можуть слугувати рішення Європейського суду з прав людини: справа «Графов проти України» (заява № 4809/10); справа «Шепеленки проти України» (заява № 8347/12).

Також, прикладом запровадження в Україні антропоцентричної орієнтації у законодавстві можуть слугувати норми Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України). У той час, як судова гілка влади покликана

забезпечувати рівний захист прав усіх учасників суспільних відносин, у відповідності ст.2 КАС України метою адміністративного судочинства є захист прав і свобод фізичних і юридичних осіб від зловживань з боку суб'єктів владних повноважень.

Окрім того, пп.4.1.4 п.4.1 ст.4 Податкового кодексу України, який регулює суспільні відносини у сфері оподаткування та відноситься до публічно-правових нормативних актів, запроваджує презумпцію правомірності дій платника податків. У разі, коли норма допускає неоднозначне тлумачення, то рішення у спорі виноситься на користь фізичної чи юридичної особи (суб'єкта приватного права) [2, с. 27].

Враховуючи викладені теоретичні та практичні аспекти антропологічного обґрунтування суті права, робимо висновок про переміщення вектору превентивної та захисної функції права з державних інтересів, переваги публічного права над приватним, що характеризували стан правопорядку України в радянський період, на інтереси приватні, захист прав людини, розвиток і розгалуження приватно-правових відносин, що вказують на якісно новий, орієнтований на людину як цілісну та довершену одиницю, суб'єкта правовідносин, підхід до побудови правової держави на основі надбань філософської науки.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцепал С.В.

Література

1. Штурцев Ю.Ю. Антропология права как форма научной деятельности. *Проблеми філософії права*. 2006-2007. №4-5. С.193-199.
2. Бігун В.С. Антропология, аксіологія та соціологія права. До питання про праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 4. С.23-32.

*Мяло Єлизавета,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОНЯТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Переосмислення ролі та місця правових норм у суспільстві детермінує зміни у свідомості індивіда, а отже питання правової свідомості людей постає доволі гостро. Дослідження правосвідомості має особливу наукову й практичну цінність тому, що воно дасть змогу вирішити проблеми, пов'язані із розбудовою держави, подальшим становленням сучасного європейського суспільства та участю громадян у правотворчості.

Феномен правосвідомості вивчало багато науковців у різні часи. Відомо, що сучасній юридичній науці притаманний нормативістський підхід Г. Кельзена, який стверджував, що вчення про право має бути «чистим», а отже слід звільняти досліджуване явище або предмет від того, що не є правом. І. Канту належить розробка основних категорій правосвідомості. Він аналізує державу та владу, обґрунтовує існування правової держави, вказуючи на роль правосвідомості в її створенні. На його думку, «держави – це об'єднання людей, підпорядкованих правовим законам»[1,с.107–110]. Також викликає зацікавленість думка Г.В.Ф.Гегеля, що: «на світському горизонті зійшов розум, людина усвідомила власну волю й силу, стала відчувати задоволення від землі, від своїх занять, оскільки вона вбачала в них справедливість і розум» [2, с. 249].

Досліджуючи феномен правосвідомості, потрібно звернути увагу також й на юридичні науки, які також вивчають дане явище, що свідчить про міждисциплінарний характер зазначеного феномену. Поняття правосвідомості охоплює три основні рівні: юридичний, соціокультурний, філософський. На першому рівні великого значення набуває знання права і свідоме його засвоєння. Це мінімум правосвідомості, без якого не існує правової основи громадянського суспільства. Другий рівень сягає за юридичні межі розуміння правосвідомості,

розглядає його в широкому соціокультурному й історичному контекстах. Право сприймається як феномен культури, а культура визначається як здатність свідомого засвоєння і дотримання правових норм. Третій рівень відображає метафізичний вимір права через характеристику «чистого права» (відкриття І. Канта) як буття розуму, що відкриває перспективу його наукового та філософського осмислення [3, с. 500]. Тому поєднання філософсько-правового й теоретико-правового підходів у правосвідомості людини сучасності дає змогу якісно дослідити його.

На нашу думку, правосвідомість не лише слугує джерелом правової поведінки, а й дає людині можливість усвідомити, у чому полягає необхідна та значуща поведінка, контролюючи та управляючи її поведінкою. Саме тому не можна розглядати феномен правосвідомості людини поза суспільним буттям, тому, що саме воно й формує правосвідомість людини та суспільства загалом. Правосвідомість людини покликана сприяти збереженню цілісності суспільства. Таким чином, дане явище можна визначити як комплекс правових почуттів, емоцій, ідей, поглядів, установок, уявлень людини про правові норми, які відображають її ставлення, з одного боку, до чинного права, юридичної практики, прав, обов'язків громадян, а з іншого – до бажаних правових явищ.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцепал С.В.

Література

1. Соловьев Э. Ю. Кант: взаимодополнительность морали и права. М. : Наука, 1992. 216 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Лекции по истории философии : в 3 кн. СПб: Наука, 1994. 235 с.
3. Петрович З.З. Вплив моралі на правосвідомість особи: філософсько-правовий вимір. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С.496-505.

*Новосел Віталіна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

НАТУРАЛІСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВА У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА НОВОГО ЧАСУ

XVII-XVIII століття — це епоха видатних досягнень філософії та науки в Західній Європі. Новий час відкриває нову епоху в історичному розвитку європейського права. Серед головних представників даної доби слід виділити: Г. Гроція, Ф. Бекона, Дж. Локка, Т. Гоббса.

Згідно з теорією Г.Гроція, природне право вкорінене в природі людини та не зводиться до користі й вигоди. «Природне право полягає в тому, щоб надавати іншим те, що їм належить, і виконувати покладені на нас стосовно до них обов'язки» [1 с.103].

Френсіс Бекон у роботі «Про джерела права» поділяв право на громадське, яке поширюється на всі сфери життєдіяльності держави, і на приватне, що належить до правовідносин між громадянами. Громадське та приватне право мали спільну мету – регулювання суспільних відносин. Знаряддя для реалізації цієї мети виступав закон.

Ф. Бекон проводив стверджував, що існує відмінність між законом за змістом (справедливим законом, що протистоїть насильству, і охоплює принцип “правової рівності”, і виражає вимоги “всезагальної справедливості”) і формальним законом (законом лише за “подобою”, формою, назвою несправедливим, насильницьким, антиправовим законом)» [2, с. 539].

Джон Локк був одним з перших, хто почав поділяти владу на окремі види. Філософ розділяв владу на законодавчу, судову та виконавчу. Головним завданням поділу влади було уникнення зловживання владою, оскільки це призводило до неупорядкованості в суспільстві.

На думку філософа, те, що людина приходить у цей світ вільним, суверенним суб'єктом, дозволяє їй не бути залежною від невідомої самовладної волі іншої людини. «Природна свобода людини легітимізує її право на самодетермінацію у відносинах з іншими в упорядкованому суспільстві, однак людина не може виходити за межі, визначені законом, що є загальним для усіх» [3, с. 107].

Ще одним філософом, який зробив суттєвий внесок у філософію права Нового часу, був Томас Гоббс. З точки зору філософа, природними законами були закони моралі, які діяли на території держави. Під «державою» Т.Гоббс розумів об'єднання людей, встановлене договором, згідно з яким вони мали підкорятися єдиній волі і не чинити опору. В юридичному сенсі держава виступає як один суб'єкт, як одна воля, котра відповідно до договору має управляти суспільством.

Отже, натуралісти Нового часу обґрунтовували право по-різному. Наприклад, Г.Гроцій вважав, що право міститься в природі людини і не має зводитися до користі. Розвивав вчення про право і Френсіс Бекон, який поділяв право на громадське і приватне, а також провів відмінність між законом за змістом і формальним законом. Наслідував вчення Ф.Бекона і Дж.Локк, який виділяв свободу, яка узаконювала самодетермінацію у відносинах з іншими.

Науковий керівник - д.філ.н., проф. Куцепал С.В.

Література

1. Заєць А. П. Ідеї природного права у творчості Гуго Гроція. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. №200. С. 16-20.
2. Бекон Ф. Сочинение. Т. 1. М., 1971. 560 с.
3. Грищук О. В. Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві. Хмельницький, 2013. 288 с.

*Олаг Вікторія,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ КАНОНІЧНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО ПРАВА

Романо-германська правова система є однією з найдавніших та широко розповсюджених у світі. Норми канонічного права мали значний вплив на країни Європи у XIII столітті передусім тому, що в суспільному житті Середньовіччя Католицька Церква займала важливе місце. Канонічне право істотним чином відобразилось на формуванні романо-германського права. Ця тема є доволі важливою для дослідження, адже, як відомо, Україна тяжіє саме до романо-германської правової сім'ї.

Внесок церковного права у створення романо-германської правової сім'ї досліджували як зарубіжні вчені: Е. Аннерс, Р. Давид, П. Ерде, С. Сухарев, М. Пономарев, так і вітчизняні науковці: Л. Луць, П. Рабінович, О. Харитонova, І. Ситар, М. Марченко, Ю. Тихомиров, А. Гулій, В. Колодяжна.

Однією з ознак цієї правової сім'ї є так званий релігійний підтекст деяких норм[1, с. 570]. Створювалась система канонів-правил, встановлених церквою та пристосованих як до ладу церкви, так і до життя мирян. Канонічне право базувалося на положеннях римського права, а також досліджувалося в університетах не менш, ніж римське цивільне право. Канонічне право - це сукупність законів та канонів, встановлених та визначених Церквою. Норми церковного права зазначені в рішеннях церковних соборів, а також у постановах та інших актах Папського Престолу, застосовуються церковними установами та діють незалежно від законів тієї чи іншої країни Європи[2, с. 24].

Більшість науковців виділяють три етапи розвитку романо-германського права: перший етап (до XIII століття), другий етап (XIII-XVIII століття) та третій етап (XVIII століття й до сьогодні). Стосовно другого, то Р. Давид

зазначав, що звернення до інститутів римського права було спричинено потребою суспільства в забезпеченні порядку та безпеки, яких вимагає божественний задум та які необхідні для такого прогресу [3, с.16].

Вплив канонічного права полягав у тому, що церкви на підставі юрисдикції (особистої та предметної), застосовували канонічне право практично до мирян. З цих причин канонічне право набувало розвитку в таких галузях, як сімейне право, спадкоємне право, право власності, договірне, кримінальне та деліктне право. Також можна зазначити, що норми канонічного права окреслювали зміст принципів світського права і в такий спосіб регулювали світське правове життя. Світське право переймало основні ідеї та прийоми канонічного права, через те, що воно було більш цивілізованим і тому доступним для запозичення[4, с. 84].

Період Середньовіччя характеризують як період «перехрещення мечів», тобто суперництва канонічного і світського права. Намагання духовної влади розповсюдити власну юрисдикцію на всі правові відносини, усувається принципами і процесами світського права, яке прийняло основні інститути і норми римського права. Це зумовило тенденції до збільшення королівського абсолютизму, який передбачав у юридичних інструментах засіб посилення своєї влади.

Для усунення непорозумінь церковне право час від часу піддавалося компіляції. Перша з них була складена монахом з Болоньї Іоаном Граціаном та мала назву – Узгодження неузгоджених законів, пізніше Декрет Грацініана чи Звід Декретів. Наступні акти набували чинності як папські декреталії, які періодично об'єднувалися.

Після перемоги буржуазних революцій у Європі важливість канонічного права як регулятора суспільних відносин значно зменшилася, а в тих країнах, у яких законодавством визнано відокремлення церкви від держави — втратило значення світського права з базою церковного права. З цього часу, за назвою «*usus modernus Pandectarum*» в університетах викладалося римське право, істотно змінене через вплив канонічного права [5, с. 49].

Отже, можна зазначити, що канонічне право мало істотний вплив на розвиток романо-германського права. Закріплені в церковному праві релігійні норми, що висвітлювали погляди на правопорушення чи покарання, визначали зміст основних принципів, понять та цінностей на той час. У деяких правових принципах романо-германської правової сім'ї зберігається вплив канонічного права й сьогодні.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Любченко М. І.

Література

1. Гулій А. М. Вплив середньовічного канонічного права на формування романо-германського права. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. міжнар.наук.практ.конф. (м.Одеса). Одеса : Фенікс, 2009. С. 567-573.
2. Ситар І.М. Правові системи сучасності: (західна традиція права): навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2009. 407 с.
3. Слюсар К. С. Права людини в країнах романо-германської правової сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. №22. С. 16-22.
4. Погребняк С. П., Лук'янов Д. В., Биля-Сабадаш І. О. Порівняльне правознавство : підручни. Х. : Право, 2012. 272 с.
5. Колодяжна В. В. Історія формування та сучасний стан Романо-Германської правової сім'ї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 46-53.

*Світлична Аліна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОДИН ІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА

Актуальність дослідження принципу верховенства права визначається тим, що він є фундаментальним принципом права, що визначає правову організацію державної влади в суспільстві. Верховенство права (правовладдя) як один із принципів правової системи України досліджували багато науковців, а саме: Чепульченко Т.О., Кельман М.С., Головатий С. П., Погребняк С. П. та інші.

Ідея верховенства права передбачає систему чітких та передбачених приписів права, відповідно до яких кожному належить право на ставлення до нього з боку всіх суб'єктів ухвалення рішень на основі гідності, рівності й розумності та відповідно до приписів права, а також право на можливість звернутися з оскарженням рішень до незалежних і безсторонніх судів у рамках справедливих судових процедур [5, с. 11].

При цьому важливого значення набуло тлумачення принципу верховенства права у рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р., № 15-рп: «Верховенство права — це панування права у суспільстві, який вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність... Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством...» [2, с. 77-78]. Принцип верховенства права належить до конституційних принципів в Україні, оскільки знайшов своє закріплення в Конституції України, зокрема, ст. 8 Основного Закону визначає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні

відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1]. Законність є одним з елементів верховенства права, яка основана, по-перше, на визнанні й беззастережному сприйнятті людини як найвищої цінності. По-друге, вимога законності згідно із принципом верховенства права поширюється передусім на діяльність органів публічної влади та їхніх посадових осіб, а не на громадян та їх об'єднання [4, с. 25-27]. Принцип рівності перед законом і недискримінації зазвичай фіксують у конституції [4, с. 76]. Відповідно до ч. 1 статті 24 Конституції України громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [1]. Це означає, що закон має застосовуватися однаково до різних осіб.

Запобігання зловживанню повноваженнями як складник верховенства права передбачає здійснення повноважень у спосіб, що унеможлиблює несправедливі, необґрунтовані, нерозумні або деспотичні рішення. Основною формою запобігання зловживанню повноваженнями є обмеження дискреційних повноважень органу публічної влади [4, с. 115].

Також принцип верховенства права виявляється і в змісті ч. 2 ст. 6: «Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України», а також ч. 2 ст. 19 Конституції України: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України» [1;3, с. 60].

Юридична визначеність як складник верховенства права означає вимогу чіткості підстав, цілей і змісту нормативних приписів, особливо тих із них, що адресовано безпосередньо людині. Особа повинна мати змогу передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [4, с. 53]. Принцип домірності спрямований на установаження розумного балансу між потрібними в демократичному суспільстві випадками обмеження прав людини та легітимною метою такого

обмеження. Відповідно до ч. 2 статті 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Однею з гарантій забезпечення прав і свобод людини, яка покладає на державу відповідні зобов'язання, є практична реалізація права на доступ до правосуддя [1].

Отже, принцип верховенства права можна визначити як комплексний принцип права, що ґрунтується на загальновизнаних правових цінностях, об'єднує загальні принципи права як засадничі обов'язкові вимоги до правового регулювання, нормотворчості, реалізації та застосування права й має на меті обмеження свавілля державної влади і захист прав людини.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Любченко М. І.

Література

1. Конституція України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Андрійко О. Ф. Принцип верховенства права: проблеми тлумачення та застосування в адміністративному праві. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63842/15-Andriyko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 09.05.2022).
3. Кельман М.С. Верховенство права у сфері правової теорії і практики України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2021. №12(24). С. 57-66.
4. Козюбра М. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України. Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2021. 152 с.
5. Головатий С. Доповідь про правовладдя. Ухвалено Європейською комісією «За демократією через право» Венеційська комісія на її 86-му пленарному засіданні. *Право України*. 2019. №11. С. 14-38.

*Старокожко Ольга,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬТСТВУ В УКРАЇНІ

Гендерна рівність є гарантом забезпечення верховенства права у демократичному суспільстві та полягає у захисті прав людини від дискримінації за ознакою статі. Актуальність теми зумовлена потребою у дослідженні сутності та особливостей забезпечення гендерної рівності, зокрема у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, масштаби якого постійно зростають в Україні.

На сучасному етапі на рівні міжнародних інституцій досить широко використовується поняття "гендерне інтегрування", яке інкорпорується в усі політичні системи й процеси, і забезпечує реалізацію гендерної рівності на всіх рівнях і стадіях, шляхом включення в політичну діяльність.

Нерівність притаманна всім верствам суспільства, а тому доцільним є введення адекватних інструментів і техніки гендерного інтегрування. Одним із таких підходів є відносно нова фундаментальна стратегія досягнення рівності між статями – гендерний мейнстримінг [1, с. 6]. Відмінності які існують між чоловіками і жінками у такому підході враховуються для визначення негативних наслідків, а не з метою підтримки застарілих нерівностей чи ієрархій, які склалися у суспільстві протягом розвитку.

Процес впровадження гендерного мейнстримінгу активно здійснюється у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До моменту внесення змін до чинного законодавства у 2017 році, законодавчі гарантії у сфері гендерної рівності та запобігання домашньому насильству носили суто декларативний характер, незважаючи на наявність профільних законів України. Уварова О.О., у своїй статті наводить результати опитування, проведене у 2015

році за індексом гендерної рівності. Дослідження проводилося на основі аналізу чотирьох ключових сфер: економічна участь і кар'єрні можливості, освіта, здоров'я і виживання, політичні права і можливості. За результатами Україна зайняла 67 місце серед 142 країн, що вказувало на недосконалу систему законодавства. [2].

Як відомо, у грудні 2017 року в Україні було прийнято низку законів, що спрямовані на запобігання спорідненим формам агресивної поведінки, а саме гендерному та сімейному насильству. Таким чином, Україна стала на шлях усвідомлення проблеми та розуміння важливості принципу рівності, визначені у тих положеннях, що містяться у Стамбульській Конвенції, яку було підписано ще 07.11.2011 р., але досі не ратифіковано нашою державою.

Своєрідною платформою для імплементації Стамбульської конвенції в українське законодавство став Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». А тому слідом за цим Законом змін та доповнень зазнали різні галузі законодавства, а саме: ЦПК, КПК, ККУ, КУпАП, що також спричинило появу нових понять у юридичній методології.

Слід також наголосити та думці, яка вказана у рішенні ЄСПЛ у справі «Левчук проти України», попри правову природу конвенції, яка здебільшого спрямована на захист прав жінок, слід брати до уваги, що чоловіки також можуть бути потерпілими від домашнього насильства і це також потрібно враховувати. Проте дані, зібрані в різних країнах - членах Ради Європи, у тому числі в Україні, вказують, що в переважній більшості випадків домашнього насильства об'єктами насильства з боку чоловіків є саме жінки [3].

Такі заходи з боку держави спрямовані в інтересах потерпілої особи, яка зазнала домашнього насильства, з метою захисту таких осіб на всіх етапах слідства, судового розгляду та незалежно від судового провадження. Зокрема це криміналізація чи встановлення інших юридичних санкцій з метою дотримання необхідних законодавчих або інших заходів будь-якої форми небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якого є посягання на гідність особи [4, с. 21]. Такий крок у втіленні

мейнстримінгу звернув увагу на ті обставини та ряд запитань, вирішення яких посприяло створенню дієвого механізму профілактики і запобіганню вчинення домашнього насильства.

Наступним етапом стало визначення цілей та завдань, а також розробка системи моніторингу та оцінки, методи ефективного втілення практично, а також призначення відповідального кола осіб у здійсненні гендерного підходу. У законі № 2229-VIII, у розділі другому визначено суб'єктів та їх повноваження щодо здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Такими суб'єктами є центральні органи виконавчої, органи опіки та піклування, служби у справах дітей, органи Національної поліції України, навчальні заклади у сфері протидії домашньому насильству. Вони розглядають у порядку встановлені законом питання, які знаходяться в межах їхньої компетенції [5]. Останні два етапи впровадження гендерного мейнстримінгу полягають у виконанні завдань та застосування на практиці розроблених ініціатив. А також у проведенні моніторингу просування на попередніх етапах задля досягнення мети та оцінки кінцевих результатів. Особливу увагу приділяють якості проведення та успішності виконання для забезпечення сталості принципу мейнстримінгу. У судовій практиці через відсутність поступовості внесенням змін одразу до кількох галузей права, на цих етапах виникли термінологічні та законодавчі неузгодженості, які породжують прогалини у сфері правової регламентації запобігання та протидію домашньому насильству.

Отже, процес впровадження гендерного мейнстримінгу в Україні у сфері запобігання домашнього насильства перебуває на етапі провадження механізму захисту жертв та виконання завдань передбачених Конвенцією. Але не виключенням є наявність прогалин у законодавстві, з якими стикаються жертви домашнього насильства на шляху до справедливості не тільки у нормах матеріального права, а також і в процесуальних нормах. Хоча слід зазначити, що з початку впровадження цих змін судова практика внесла велику кількість роз'яснень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Любченко М. І.

Література

- 1.Євченко С. В., Остапчук О. Л. Впровадження комплексного гендерного підходу в роботу органів державної виконавчої влади на регіональному рівні. Житомир, 2018. 56 с.
2. Уварова О. О. Права жінок і гендерна рівність. 2016. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/> (дата звернення: 09.05.2022).
- 3.Левчук проти України: Європейський суд з прав людини від 3 вересня 2020 року заява № 17496/19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_f92 (дата звернення: 09.05.2022).
- 4.Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція). Довідник для членів парламенту Ради Європи. 2013. 108 с. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 09.05.2022).
- 5.Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19> (дата звернення: 09.05.2022).

*Черкаська Наталія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА ЦІННІСТЬ ПРАВА

Питання такого складного та багатогранного феномену, як людська гідність, споконвіків привертало велику увагу людства. Воно не втрачає своєї актуальності й сьогодні, оскільки повага до людської гідності - один із головних показників рівня розвитку держави й суспільства. Серед дослідників, які вивчали філософсько-правову проблематику людської гідності, варто згадати: А. Барака, В. Кампо, Е. Шишкіну, М. Граната, М. Савчина, О. Грищук та ін. Одним із перших, хто почав розглядати людську гідність як основу права, з якої випливають усі права людини, став А. Барак. Наслідуючи цей підхід, М. Гранат вказує, що права людини – це вияви її гідності [1, с.3]. Тому гідність людини можна краще зрозуміти, якщо виразити її крізь систему прав і свобод людини. Такі міркування дозволили досліднику безпідставно стверджувати, що гідність людини є найглибшою причиною захисту прав людини. Прагнення обмежити людську гідність несумісне з правом. Закон, що її обмежує, не може бути справедливим, а тому-не підлягає виконанню. Така характеристика гідності означає, що серед конституційних цінностей не існує жодної вищої цінності, її неможливо обмежити чи призупинити будь-якою іншою цінністю, незалежно від обставин. Зокрема, у статті 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. У законодавстві багатьох європейських країн та практиці Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) питання людської гідності, її цінності для системи права є надзвичайно актуальними. Наприклад, справа "Крістін Гудвін проти Об'єднаного Королівства", де заявниця стверджувала, що вона зіткнулася із низкою проблем та із статевою зневагою на роботі в період проведення відповідних операцій зі зміни її статі та після їх

закінчення. Суд постановив, що головною метою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на яку він спирався приймаючи рішення є захист людської гідності і людської свободи. Принцип свободи особи є визначальним при тлумаченні положень ст. 8 Конвенції. Тому право особи змінювати свій особистий статус є беззаперечним і перебуває під захистом Конвенції [3]. Ще одна справа, в якій мало місце порушення права на людську гідність - «Заїченко проти України» (рішення від 7 жовтня 2010 р.). Заявник скаржився, що умови його тримання були незадовільними, і що його перебування під вартою з 27 червня 2005 року до моменту засудження судом першої інстанції було незаконним. Заявника підозрювали у зловживанні владою, що, зокрема, призвело до поганого поводження з підозрюваними, з якими він працював, та незаконних обшуків їх помешкань. Окрім того заявника тримали в досить жорстоких умовах у камері СІЗО. Суд постановив, що мало місце порушення ст. 3 Конвенції, а держава-відповідач мала виплатити кошти заявнику [4]. Стаття 5 Загальної декларації прав людини зазначає, що ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання [5]. Декларація з'явилася після двох світових війн першої половини ХХ століття. Саме страшні умови виживання в концтаборах, описав у своїй книзі "Сказати життю "Так!"" австрійський філософ-Віктор Франкл. Зі слів автора, до постійних стусанів та ударів, люди швидко звикали, тому тілесний біль для ув'язнених не був найнестерпнішим, набагато тяжче було терпіти душевний біль і стримувати обурення несправедливістю. Це, незважаючи на апатію, мучило дуже сильно. Після звільнення людей із концтаборів, тілесні рани загоювалися, але неможливо було вилікувати ті, що з'явилися внаслідок принижень [6, с.27]. У післявоєнний період десятки тисяч німецьких злочинців і їхніх іноземних пособників постали перед судом у Німеччині, а також у країнах, які Третій Рейх окупував під час Другої світової війни. Засуджені були також особи, які співпрацювали з німцями в переслідуванні цивільного населення. Зусилля щодо притягнення до відповідальності винних у нацистських злочинах тривають і в 21 столітті. Судові

процеси над винними в нацистських злочинах створили тривалі правові прецеденти та допомогли встановити широко визнаний нині принцип, згідно з яким такі злочини, як геноцид і злочини проти людяності, не повинні залишатися безкарними [7]. Отже, людська гідність посідає центральне місце в сучасній системі прав людини. Людська гідність, як багатоаспектна цінність людини, глибоко проникла у зміст права. Ознаки і якості, що характеризують та визначають людську гідність, складають основу прав і свобод людини, її правового статусу. Своєю чергою, людська гідність через систему соціальних зв'язків є вихідною у взаємовідносинах між людьми і знаходить своє безпосереднє відображення у гідності кожної людини.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Любченко М. І.

Література

1. Голєв О. Розуміння людської гідності у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2020/rozuminnia-liudskoi-hidnosti-rishenniakh-konstytutsiinoho-sudu-ukrainy-uevropeiskoho/> (дата звернення: 09.05.2022).
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. с. 141.
3. Рішення ЄСПЛ справа «Christine Goodwin v. the United Kingdom» №28957/95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_065#Text (дата звернення: 09.05.2022).
4. Рішення ЄСПЛ справа «Заїченко проти України» № 29875/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_328#Text (дата звернення: 09.05.2022).
5. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 09.05.2022).
6. Франкл В. Сказати життю «Так!»: психолог у концтаборі. М.: «Альпина Нон-фикшн», 2009. 239с.
7. Енциклопедія голокосту. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/war-crimes-trials> (дата звернення: 09.05.2022).

*Ярош Діана,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ І СТРУКТУРА ПРАВНИЧИХ ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА»

Розвиток сучасної держави вимагає вивчення студентами закладів вищої освіти термінології в нормативно-правових актах України, що сприяє підготовці спеціалістів до фахового спілкування. Знання термінів для правника має велике значення, оскільки у правовому приписі кожне слово має певне смислове навантаження, тому і закон повинен бути термінологічно вивіреним. Дослідженням законодавчих термінів займаються такі науковці як Н.Артикуца, М.Любченко, А.Полешко, Н.Шеремета та інші. Метою цієї роботи є виявлення особливостей творення термінів-словосполучень у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (прийнятий 2012 р.; далі – Закон) та визначення їхньої ролі у термінотворенні. Зауважимо, що терміном називають не тільки слово, а й словосполучення, до того ж переважна більшість їх (на думку Н.Артикуци, до 80% [2]) – це саме термінологічні словосполучення. Ними є усталені словосполучення, які виступають окремими смисловими одиницями, передають певну інформацію і мають «тільки таке, а не вільне оформлення, тільки таке, а не вільне значення» [3, с. 32]. Термінологічні словосполучення, що складаються з більше ніж двох слів і які позначають певне поняття права, є нерозривною, достатньо мотивованою смисловою єдністю. Вони є сталими, «закритими», тобто такими, які не допускають ні включення нових слів, ні заміну одних компонентів іншими, ні зміну порядку слів. Однак, як справедливо зауважує М.Любченко, ця сталість і закритість «термінованих словосполучень існує лише у сфері юридичних понять, саме в юридичній термінології» [3, с. 48]. Поза межами цієї системи вони втрачають указані

характеристики. У Законі дефіновано 28 термінів, серед яких 89% є термінами словосполученнями. За сферою використання вони є міжгалузевими, використовуються в кількох споріднених або віддалених галузях. У межах певної термінологічної системи вони конкретизують своє значення, наприклад: «транзитний проїзд – в'їзд іноземця або особи без громадянства в Україну з однієї держави, переміщення в межах визначеного у проїзному квитку часу (а в разі відсутності квитка – строку, фактично необхідного для перетинання території України на відповідному виді транспорту) через територію України та виїзд за її межі до іншої держави» [1]. Аналіз терміносполучень свідчить, що всі вони є субстантивними (іменник як головне слово) переважно з атрибутивними відносинами між компонентами. Структура двокомпонентних термінологічних словосполучень (29 %) складається з поєднання прикметника (числівника, іменника) та іменника: вимушена зупинка, возз'єднання сім'ї, імміграційна картка, нелегальний мігрант, особа без громадянства, приймаюча сторона, транзитний проїзд, третя країна (прийменник у складі словосполучення не є самостійним словом, а слугує засобом зв'язку між словами). Решта терміносполучень є складаються з трьох і більше слів.

Структура трикомпонентних термінологічних словосполучень (21%) – це поєднання іменників і прикметників: країна громадянської належності, паспортний документ іноземця, законні представники дитини, посвідка на постійне проживання, посвідка на тимчасове проживання, посвідчення особи на повернення.

Різноманітною є структура багатоконпонентних термінологічних словосполучень (їх 39%), що складаються з чотирьох і більше слів: дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства; країна попереднього постійного проживання; країна походження іноземця або особи без громадянства; посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон; реєстрація в пункті пропуску через державний кордон; члени сім'ї іноземця або особи без громадянства. Усталене словосполучення «іноземці та особи без

громадянства» міститься в кінці або в середині багатокомпонентного словосполучення, роблячи його також субстантивним.

Серед багатокомпонентних терміносполучень майже половина (45%) ускладнені відокремленими означеннями, що вводяться в структуру терміносполучення за допомогою сполучника які: іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах; іноземці та особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території України; іноземці та особи без громадянства, які тимчасово проживають в Україні; іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні; пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні.

Отже, аналіз термінологічних словосполучень у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» свідчить про те, що законодавчі терміни-словосполучення є більш поширеними, оскільки саме вони розкривають і уточнюють правове поняття, а також виокремлюють «деяку множину предметів із класу за будь-якою ознакою, що називається видовою відмінністю» [4, с. 47], і мають різноманітну структуру.

Науковий керівник - к.філол.н., доцент Леbedенко С.О.

Література

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>. (дата звернення: 03.05.2022).
2. Артикуца Н.В. Законодавчі терміни та їх визначення. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/605/Artykutsa_Zakonodavchi%20terminy.pdf. (дата звернення: 03.05.2022).
3. Полешко А. Конкретизація юридичних термінів у термінологічних словосполученнях. *Радянське право*. 1976. № 9. С.32-37.
4. Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види. Харків, 2015. 280 с.

СЕКЦІЯ ІІІ:
**«МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ»**

*Атаман Дарія,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МІСЦЕ ІННОВАЦІЙНОГО ПРАВА В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВА

На сьогодні сфера інноваційної діяльності та її розвиток посідає провідне місце при визначенні спрямованості державної політики нашої країни. Так, в Україні забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки належить до ключових пріоритетів.

Саме інноваційне право виступає засобом, який покликаний забезпечити належне правове регулювання формування й запровадження інноваційної моделі розвитку нашої країни, що пов'язане із взяттям Україною курсу на євроінтеграцію.

Але незважаючи на важливість розвитку інновацій і інноваційної діяльності та наявність значної кількості досліджень цієї теми в економічній науці, у юридичній літературі бракує уваги саме до інноваційного права, унаслідок чого останнє залишається малодослідженим. З огляду на вищевказане, дослідження місця інноваційного права в сучасній системі права є досить актуальним. Ось чому необхідно визначити що ж являє собою інноваційне право: галузь права, підгалузь права або ж інститут права?

Такі вчені як Дерев'янко Б., Ковалів М., Сімсон О., Фрончко В. у своїх наукових дослідженнях певною мірою присвятили увагу питанню місця інноваційного права в системі права України, але ними не було вироблено єдиного погляду стосовно аналізованого питання.

Незважаючи на велику кількість актів, які становлять систему нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності, влучно вказує науковець Сімсон О. щодо причини недостатньої уваги саме до інноваційного права: «інноваційне законодавство переповнене «мертвими» нормами, неіснуючими, неузгодженими правовими конструкціями. І хоча завдання його – стимулювання інноваційних процесів поміж суб'єктами економічних відносин, воно залишається не здатним його виконати, бо фактично не працює» [1, с.81].

Однією з поширених думок є розуміння інноваційного права як інституту права. З такої точки зору його визначають як сукупність правових норм, що регулюють інноваційні відносини та інші тісно пов'язані з інноваційними, а також відносини щодо державного впливу на інноваційну діяльність шляхом встановлення правових вимог та економічних умов для здійснення інноваційної діяльності [2, с.9]. Проте з такою позицією важко погодитись. Як відомо, правовий інститут являє собою систему відокремлених юридичних норм, що регулюють певну конкретну групу однорідних суспільних відносин. Якщо ж взяти сферу інноваційної діяльності і відповідно інноваційного права, то всередині нього також можна виділити такі інститути як формування інноваційної політики, підтримка інноваційної діяльності, формування інноваційної інфраструктури та ін.

Наступна концепція полягає у розгляді інноваційного права як підгалузі адміністративного права. Прихильники такої думки в першу чергу акцентують на адміністративно-правовий характер інноваційних правовідносин за участі держави та на використанні адміністративних методів державного управління щодо інноваційної діяльності в галузях державних монополій (наприклад, діяльність у ядерній енергетиці, космосі), інновацій, які перебувають у публічній власності, регулювання господарської діяльності підприємств, засновником яких є держава та які здійснюють інноваційну діяльність, у сфері здійснення державного контролю щодо інновацій [3, с.25]. Так, метод правового регулювання інноваційної діяльності є змішаний, пріоритет у якому надається імперативному методу, але все ж розуміння інноваційного права як підгалузі

адміністративного права є досить звуженим поглядом, зважаючи на наявність в інноваційній діяльності об'єктів інтелектуальної власності та регулювання такої сфери нормами цивільного й господарського права, які належать до приватних галузей права і відповідно застосовують диспозитивний метод.

Інший погляд, який знайшов найбільше підтримки серед науковців є віднесення інноваційного права як підгалузі до господарського або цивільного права. Так, Господарський кодекс України містить главу 34, яка встановлює правове регулювання інноваційної діяльності [4]. Зокрема, прихильники розуміння інноваційного права як підгалузі господарського права посилаються на те, що всі правові норми у сфері інновацій об'єднуються єдиним началом, яким є господарська діяльність [2, с.9]. Однак таке бачення теж не є досконалим, з огляду на участь в інноваційній діяльності суб'єктів цивільного права (наприклад, винахідників). До того ж слід пам'ятати, що значне число інновацій містить об'єкти інтелектуальної власності, а відносини щодо останніх регулюються цивільним правом. У той же час розгляд інноваційного права як підгалузі цивільного права теж не можна вважати доцільним, оскільки це не охоплює всю сутність інноваційних правовідносин. Як вказувалось раніше, такі відносини мають і публічну природу, для їх регулювання пріоритетним є метод владних приписів.

Апологет інноваційного права Сімсон О. зазначає можливість його бачення як похідної комплексної галузі права, обумовлюючи це комплексним характером інноваційних правовідносин, які в свою чергу сформовані на межі адміністративного, господарського, цивільного й фінансового права та ін. [1, с.85].

Крім того, розглядаючи схожість чи відмежування інноваційного права від інших галузей права, треба розуміти, що межі між ними є умовними, тому в різних галузях права зустрічаються однакові норми, що впливає із тісної взаємодії суспільних відносин та неможливості їх абсолютного відокремлення [2, с.10]. Так, саме в основі інноваційного права є норми різної галузевої

належності (адміністративні, фінансові, цивільні, господарські), які можна сказати підлаштовуються під специфіку інноваційної діяльності.

Отже, інноваційні відносини мають публічно-приватну природу та в юридичній науці є відносно новими, чим пояснюється відсутність чіткого одностайного уявлення стосовно місця інноваційного права в сучасній системі права. Підтримую позицію щодо розуміння інноваційного права як комплексної галузі права. Так, інноваційне право не має власного єдиного методу правового регулювання, але все ж таки наявний особливий предмет правового регулювання (відносини, пов'язані з різними етапами інноваційної діяльності), який вказує на існування окремої комплексної (несамостійної) галузі права. У складі інноваційного права є норми різних галузей права, але у своїй взаємодії щодо специфічної сфери регулювання вони по суті стають інноваційно-правовими. Узгодження думки щодо інноваційного права як комплексної галузі права в законодавчій системі сприяло б вдосконаленню спеціального законодавства у сфері інновацій.

Науковий керівник - ас. Нога П.П.

Література

1. Сімсон О. Інноваційне право як запорука сталого інноваційного розвитку. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 4. С. 81-86.
2. Глібка С. В., Георгієвського Ю. В., Розгон О. В. Інноваційне право: науково-практичний посібник. Харків. Право. 2019. 246 с.
3. Сидор М. Я., Скриньковський Р. М. Адміністративно-правове регулювання інноваційної діяльності: навч. посібник. Львів. НУ «Львівська політехніка». 2020. 288 с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення: 03.05.2022).

*Батигіна Олена,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового
права Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Екологічно безпечний розвиток аграрного виробництва багато у чому залежить від правильного та своєчасного впровадження еколого-правових норм в аграрне законодавство. Потреба «екологізації» аграрного та земельного законодавства зумовлена насамперед тим, що землі в процесі їх експлуатації повинні охоронятися від негативного впливу, зокрема, забруднення токсичними речовинами, виснаження, утворення ерозій ґрунтів тощо.

Нехтування вирішенням даних проблем уже в найближчому майбутньому може призвести до екологічної та економічної кризи. Подальший розвиток аграрного виробництва в Україні можливий лише з урахуванням екологічних потреб та пріоритетів для створення якісно нового й інноваційного рівня господарської діяльності.

Саме тому проблема екологізації законодавства та переведення аграрних підприємств на екологічний вектор розвитку є актуальною і становить основу концепції розвитку економіки України.

Дослідженню проблематики правових питань екологізації аграрного виробництва присвячено багато уваги науковців. Зокрема, вказану тему досліджували такі відомі вчені, як: А.П. Гетьман, Т.О. Бондур, Г.І. Балюк, А. Г. Бобкова, С. І. Бугера, В. М. Єрмоленко, Н.С. Макарова, С.І. Марченко, Т. Оверковська, О.О. Прутська, М.Ю. Покальчук, О.Л. Попова, А.К. Соколова, А.М. Третяк, В.Ю. Уркевич, М.В. Шульга та інші.

Незважаючи на наявність здобутків, усе ще є актуальним та потребує додаткового вивчення питання законодавчого регулювання екологізації аграрного виробництва, визначення його поняття та напрямків.

Поняття «екологізація сільськогосподарського виробництва» не закріплено в українському законодавстві, але деякою мірою різні законодавчі акти торкаються опису та встановленню суті цього питання.

Так у ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1999 року, використовується термін екологізації матеріального виробництва як основний принцип охорони навколишнього природного середовища.

Отже, правове регулювання понятійного апарату щодо екологізації аграрного виробництва є недостатнім та потребує поліпшення.

На рівні наукової доктрини екологізація аграрного виробництва визначається як спеціальний галузевий принцип аграрного права, що на думку Кравець Н.В., являє собою керівне положення-вимогу аграрного законодавства стосовно нормативного закріплення і практичної реалізації екологічних імперативів усіма суб'єктами сільськогосподарської виробничої діяльності з метою захисту навколишнього середовища, мінімізації негативного впливу антропогенних факторів на нього, збереження стійкої рівноваги екосистем, екологізбалансованого природокористування в процесі їх діяльності, а також виробництва якісної, екологічно безпечної сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження [1].

Багато уваги у науковій та законодавчій сфері приділено екологізації використання земель сільськогосподарського призначення у аграрному виробництві, які є основою виробничої діяльності.

Так, у ст. 5 Земельного кодексу України передбачено, що земельне законодавство має пріоритет вимог екологічної безпеки. Тобто, екологізація повинна виражатися у покращенні екологічної ситуації, екологічних принципів використання земель, захисту їх від негативних впливів виробничої та іншої діяльності. У ст.45 Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-VI забороняється господарська діяльність, яка зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад установлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин.

У науковій літературі виділяють наступні напрямки удосконалення екологічної ефективності земельних ресурсів при здійсненні сільськогосподарського виробництва: застосування ґрунтозахисних технологій ведення аграрного виробництва; мінімізацію техногенного впливу на землі сільськогосподарського призначення; здійснення заходів охорони земель сільськогосподарського призначення та ґрунтів від забруднення та псування; оптимізацію структури землекористування [2].

У свою чергу, Т.В. Курман не обмежується екологізацією використання земельних ресурсів при аграрному виробництві, а більш широко виділяє наступні напрями екологізації:

- 1) екологізація технологій ведення сільського виробництва;
- 2) екологізація сільськогосподарського землекористування;
- 3) екологізація аграрної техніки;
- 4) екологізація поводження з відходами сільськогосподарського виробництва;
- 5) екологізація захисту сільськогосподарських тварин і рослин;
- 6) екологізація свідомості селян;
- 7) екологізація використання природних лісових і водних ресурсів, атмосферного повітря [3, с. 98].

Отже, екологізація повинна стосуватися не тільки безпосередньо виробничої сільськогосподарської діяльності, а й пов'язаних з нею сфер та послуг.

Отже, під екологізацією аграрного виробництва пропонуємо розуміти систему загальнодержавних, галузевих і регіональних заходів, спрямованих на впровадження якісних екологічно безпечних видів техніки, технологій та організації матеріального виробництва, способів і методів функціонування аграрних комплексів з метою раціонального використання природних ресурсів, їх збереження, відтворення та підтримання динамічної екологічної рівноваги в навколишньому середовищі.

На нашу думку, за рахунок здійснення аграрного виробництва на екологічних засадах вдасться досягнути екологічної рівноваги між вирощуванням сільськогосподарських культур з однієї сторони та безпекою навколишнього середовища – з іншої.

Необхідно надати пріоритет екологоекономічній оцінці ефективності господарських виробничих процесів перед суто економічною їх ефективністю.

Література

1. Кравець Н.В. Екологізація аграрного виробництва як принцип аграрного права: дис. ... канд.юрид. наук. Харків, 2015. 187 с.
2. Оверковська Т. Правові засади екологізації сільськогосподарського виробництва. *Підприємництво, господарство та право*. 2018 № 6. С.136-140
3. Курман Т. В. Екологізація традиційного сільськогосподарського виробництва як засіб забезпечення його сталого розвитку: правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2018. С. 95-99.

*Біленко Яніна,
студентка 4-го курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА НЕВИКОНАННЯ ВИМОГ
ЩОДО ПОЛІТИЧНОЇ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ**

Наявність дієвого інституту державної служби має важливе значення у забезпеченні прав, свобод та інтересів громадян, а також у реалізації завдань і функцій демократичної, соціальної та правової держави.

Однією з важливих гарантій ефективності та стабільності даного інституту є закріплення на законодавчому рівні принципу політичної неупередженості державного службовця, адже він розглядається не тільки як невід'ємна складова функціонування державної служби, але й встановлює особливості його правового статусу.

Актуальність даної теми полягає у тому, щоб дослідити склад дисциплінарного проступку, який полягає у невиконанні вимог щодо політичної неупередженості державного службовця, а також заходи дисциплінарної відповідальності, адже не зважаючи на наявність протягом тривалого часу такої підстави для притягнення до відповідальності, все ж продовжують існувати певні прогалини.

Дослідженням питання дисциплінарної відповідальності державних службовців за невиконання вимог щодо політичної неупередженості займаються такі науковці: О.О. Акімова, Т.С. Аніщенко, Ю.П. Битяк, Л.Р. Біла-Тіунова, Н.М. Вапнярчук, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, Л.М. Корнута, О.Д. Новак, С.Н. Панова, В.П. Тимошук, В.В. Щербак та інші.

У теорії та практиці трудового права, виокремлюють загальну та спеціальну дисциплінарну відповідальність. Якщо говорити про державних службовців, то можна сказати, що вони належать до категорії працівників, які

відповідають за порушення трудової дисципліни не за Кодексом законів про працю в Україні, а на підставі спеціального законодавчого акту, яким є Закон України «Про державну службу».

Так у ст. 65 Закону України «Про державну службу» зазначається, що підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення. Пунктом 8 частиною 2 даної статі закріплено, що до дисциплінарного проступку, належить невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця [1].

Таким чином, підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності державного службовця є вчинення дисциплінарного проступку, який в свою чергу має місце при наявності складу, а саме: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Питання щодо визначення об'єкту у проступку за невиконання вимог щодо політичної неупередженості є доволі дискусійним, адже у даному випадку досить тісно переплітається трудове та адміністративне право. Так під загальним об'єктом необхідно розуміти суспільні відносини, що виникають у сфері державної служби щодо забезпечення необхідного рівня службової дисципліни в органах державної влади [2, с. 66]. Якщо говорити про безпосередній об'єкт, то ним можуть бути службові обов'язки, правила трудової дисципліни, загальні вимоги до поведінки та етичні правила державних службовців [3, с. 64]. Так як п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну службу» передбачено обов'язок дотримуватися принципів державної служби [1], то у дисциплінарному проступку за невиконання вимог щодо політичної неупередженості, об'єктом будуть саме службові обов'язки державного службовця.

Наступним обов'язковим елементом дисциплінарного проступку є об'єктивна сторона, яка відображає саме зовнішню сторону поведінки працівника і полягає в: дії (бездіяльності) державного службовця; наслідках, які настали; причинному зв'язку між дією (бездіяльністю) й результатом, який настав [4, с. 196].

На нашу думку, у ситуації з невиконанням вимог щодо політичної неупередженості дії державного службовця можуть проявлятися в упередженому виконанні наказів, доручень керівництва залежно від партійної приналежності чи політичних переконань, демонструвати таким чином свою поведінку, яка б вказувала на його політичні-партійні інтереси. Також у ст. 10 Закону України «Про державну службу» зазначається, що державний службовець не має права: 1) бути членом політичної партії, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії "А". На час державної служби на посаді категорії "А" особа зупиняє своє членство в політичній партії; 2) обіймати посади в керівних органах політичної партії; 3) суміщати державну службу із статусом депутата місцевої ради, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії "А"; 4) залучати, використовуючи своє службове становище, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників бюджетної сфери, інших осіб до участі у передвиборній агітації, акціях та заходах, що організовуються політичними партіями; 5) у будь-який інший спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях [1].

Ми вважаємо, що даний проступок має формальний склад, що вказує на можливість притягнути державного службовця до дисциплінарної діяльності лише за фактом вчинення діяння.

Якщо говорити про суб'єкт, то ним у даному випадку може бути не будь-яка особа, а лише державний службовець.

Щодо суб'єктивної сторони, то з аналізу ст. 65 Закону України «Про державну службу», обов'язковою ознакою є наявність вини, проте не конкретизовано у формі умислу чи необережності, тому можна говорити про наявність будь-якої з них. Мотиви та мета є факультативними та не впливають

значною мірою на вирішення питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до ч. 1 та ч. 4 ст. 66 Закону України «Про державну службу», до державного службовця, може бути застосована одна з таких санкцій, а саме: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службову відповідність; 4) звільнення з посади державної служби [1].

На нашу думку, такі санкції є не досить суворими, необхідно розширити таку санкцію як звільнення з посади державної служби, додавши звільнення за повторне протягом року невиконання державним службовцем вимог щодо політичної неупередженості.

Слід зауважити, що до дисциплінарної відповідальності притягуються державні службовці, які мають доволі високий ранг, а саме обіймають посаду категорії «А» та «Б».

На нашу думку, це є не досить доречно, така підстава має стосуватися державного службовця будь-якого рангу та категорії, так як всі вони є представниками державної влади, а тому кожен повинен дотримуватися засад державної служби.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що політична неупередженість являється одним із основоположних принципів державної служби, за порушення вимог якого, Законом України «Про державну службу» передбачена дисциплінарна відповідальність.

Проте для настання певних несприятливих наслідків для державного службовця необхідно встановити склад дисциплінарного проступку, а саме об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Якщо хоча б один з елементів буде відсутній, то можна вести мову про відсутність у діянні відповідної особи дисциплінарного проступку, необхідного для притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Дослідивши дану тему, ми вважаємо, що необхідно санкції про звільнення зробити суворішими, а саме звільняти державних службовців за повторне протягом року невиконання вимог щодо політичної неупередженості.

Також деякі вимоги стосуються не всіх рангів та категорій державних службовців, що є не зовсім зрозумілим з боку законодавця, адже всі працівники на займаних посадах повинні бути рівними і кожен з таких осіб зобов'язаний дотримуватися покладених на нього прав, обов'язків та принципів державної служби.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Грекова М.М.

Література

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n697>. (дата звернення: 03.05.2022).
2. Новак О.Д. Правові засади дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні : монографія. Харків : Право, 2015. 200 с.
3. Коломоєць Т.О., Колпакова В.К. Дисциплінарно-деліктне право України : навчальний посібник. Київ : Ін Юре, 2016. 464 с.
4. Ківалов С.В., Біла-Тіунова Л.Р., Корнута Л.М. Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні: питання теорії і правового регулювання : монографія. Одеса : Фенікс, 2013. 274 с.

*Білецька Анастасія,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ БЕЗ СУДОВОГО РІШЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, суспільні відносини у різних сферах та галузях зазнали значних змін. Відповідно до багатьох законодавчих актів були внесені зміни, які б мали відповідати умовам воєнного стану. Такі зміни були внесені й до Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України). Зокрема, стаття 615 КПК була викладена у новій редакції через прийняття Закону № 2201, що набув чинності 01.05.2022 року. Тому виникає необхідність дослідження і аналізу відповідної норми КПК на предмет законності відповідно до загальних принципів та міжнародних стандартів.

За загальним правилом, відповідно до ч. 1 ст.197 КПК, строк дії ухвали про тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів, але відповідно до нової редакції статті 615 КПК зазначається, що такий строк може бути продовжений до тридцяти днів. Крім того таке продовження може застосовуватися неодноразово, в межах досудового розслідування [1]. Необхідно зазначити, що використання ст. 615 КПК можливе лише у разі введення воєнного.

Аналізуючи частину 6 статті 615 КПК можна зазначити, що з'явилося практично «автоматичне» подовження строку тримання під вартою у зв'язку з відсутністю можливості судом розгляду питання про подовження такого строку [1]. Тому виникає питання про законність і відповідність таких дій згідно з міжнародними актами, а саме статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ), що ратифікована Верховною Радою

України 1997 року. Стаття 5 КЗПЛ містить інформацію про законність затримання та неможливість необґрунтованого позбавлення волі [2]. З аналізу відповідної норми КЗПЛ слід зазначити, що першочерговим її завданням є запобігання свавіллю з боку суду та необґрунтованого позбавлення волі, про що зазначає ЄСПЛ у своїх рішеннях [3, с. 13].

Конституційний Суд України в рішенні від 23.11.2017 року, по справі № 1-28/2017, орієнтуючись на практику ЄСПЛ та міжнародні стандарти, зазначив, що у випадку продовження строку тримання під вартою без обґрунтованості такого рішення воно є неправомірним і свавільним з боку суду [4].

Тому постає питання про свавільне застосування норм статті 615 КПК, у зв'язку з «автоматичним» продовженням строку. Відповідно до ст. 5 КЗПЛ саме поняття «свавілля» є ширшим, ніж недотримання приписів та норм національного законодавства. Бо якщо ж на національному рівні тримання під вартою є законним, то це не виключає можливості того, що воно може суперечити нормам Конвенції, про що зазначається у справі «Крянге проти Румунії» [5].

У своїх справах ЄСПЛ зазначав, що рішення про тримання під вартою, в незалежності від строку такого тримання, має бути переконливо обґрунтованим, а «автоматичне» подовження строку такого запобіжного заходу є порушенням гарантій, передбачених у п. 3 ст.5 Конвенції [6]. Тому можна дійти висновку, що стаття 615 КПК, будучи законною на національному рівні, є відступом від ст. 5 КЗПЛ.

Але КЗПЛ також містить статтю 15, в якій ідеться про можливість відступу від норм КЗПЛ у зв'язку з війною або іншою суспільною небезпекою [2].

Тому через доведення наявності зазначених підстав міжнародне законодавство допускає відступ від загальних встановлених норм.

Отже, виходячи з аналізу практики ЄСПЛ, статей КЗПЛ та оновленої ст. 615 КПК можна дійти висновку, що таке «автоматичне» подовження тримання під вартою, передбачене частинами 2,5,6 статті 615 КПК, будучи законним на національному рівні, є відступом від ст. 5 КЗПЛ, але відповідно до ст. 15 цієї ж

Конвенції, такі відступи визнаються допустимими в умовах війни або іншої суспільної небезпеки.

Науковий керівник - д.ф., ас. Скрипник А.В.

Література

1. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2022).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.05.2022).

3. Посібник із застосування статті 5 Європейської конвенції з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf (дата звернення: 17.05.2022).

4. Рішення Конституційного Суду від 23.11.2017 № 1-р/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#n63> (дата звернення: 17.05.2022).

5. Крянге проти Румунії: Рішення ЄСПЛ. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-109226> (дата звернення: 17.05.2022).

6. Шишков проти Болгарії: Рішення ЄСПЛ. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-60879> (дата звернення: 17.05.2022).

*Божко Володимир,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового
права Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМВІДНОСИН ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ІЗ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Уперше за часів новітньої історії України 24 лютого 2022 року на виконання Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022, затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, на всій території нашої держави запроваджено воєнний стан. То ж унаслідок агресії з боку Російської Федерації Україна постала не лише перед викликом щодо збереження свого існування як суверенної, незалежної держави, але й перед необхідністю практичного наповнення правових засад функціонування органів публічної влади в умовах воєнного стану загалом та, зокрема, взаємовідносин органів державної влади з органами місцевого самоврядування.

Аналіз правозастосовної практики їх функціонування упродовж перших вісімдесяти днів воєнного стану засвідчив наступні юридичні складнощі. По-перше, відповідно до пунктів 1 та 2 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року №68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» у всіх обласних та районних центрах України у перший день війни було утворено відповідно обласні та районні військові адміністрації (на базі існуючих відповідно обласних та районних державних адміністрацій). Однак, згідно із частиною п'ятою статті 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», повноваження обласної, районної ради достроково припиняються з дня набрання чинності актом Президента України про утворення відповідної військово-цивільної,

військової адміністрації. Проте обласні та районні ради, їх голови досі продовжують здійснювати свої повноваження, конкуруючи із начальниками військових адміністрацій. Наприклад 8 квітня відбулася сесія Полтавської обласної ради.

12 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» № 2259-IX (законопроект № 7269), який станом на момент написання цих тез доповіді направлений на підпис Президенту України. У цьому Законі України, з-поміж іншого, передбачено викладення у новій редакції статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у частині третій якої буде зазначено: «У разі утворення обласної та/або районної військової адміністрації на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування, у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області або у разі прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України відповідного рішення: 1) повноваження такої обласної та/або районної ради здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації; ... 3) відповідні районні та обласні ради не здійснюють свої повноваження».

Введення в дію цього Закону України зумовить виникнення колізії нової редакції статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» із Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», котрі не містять такого інституту, як тимчасове припинення повноважень органу місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад й наступне поновлення їх повноважень.

У частині четвертій нової редакції статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено: «У разі усунення загроз для безпеки і правопорядку на території області за поданням Президента України Верховна Рада України може прийняти рішення про поновлення роботи органів місцевого самоврядування на території відповідної області до закінчення 30-денного строку, передбаченого частиною другою або третьою цієї статті, але не раніше

дня припинення чи скасування воєнного стану». Однак слід нагадати, що відповідно до пункту 31 частини першої статті 106 Конституції України Президент України має діяти виключно у межах Конституції України. Конституційний Суд України у своїх актах сформулював послідовну правову позицію, відповідно до якої повноваження глави держави не можуть бути розширеними законом або будь-який іншим нормативно-правовим актом, окрім Основного Закону України (зокрема, в рішенні від 16 вересня 2020 року №11-р/2020).

Так само, відповідно до останнього речення статті 85 Конституції України, Верховна Рада України також має діяти виключно у межах Конституції України. То ж слід нагадати, що вищеназвані повноваження, наділені Президенту України (ініціювати поновлення роботи органів місцевого самоврядування) та вітчизняному парламенту (поновлювати роботу органів місцевого самоврядування) не передбачені в Основному Законі України.

З тих чи інших підстав упродовж війни Президентом України було призначено начальників військових адміністрацій населених пунктів. Зокрема, розпорядженням Президента України від 21 березня 2022 року №33/2022-рп «Про призначення Т.Думенка начальником Гостомельської селищної військової адміністрації Бучанського району Київської області»; від 31 березня 2022 року №47/2022-рп «Про призначення О.Дунця начальником Кременської міської військової адміністрації Сєвєродонецького району Луганської області»; від 10 квітня 2022 року №53/2022-рп «Про призначення О.Рослова начальником Костянтинівської міської військової адміністрації Краматорського району Донецької області» тощо. Однак, по-перше, спочатку слід було утворити відповідну адміністрацію, яку, проте ніхто так і не утворив. Наприклад, Гостомельську селищну військову адміністрацію Бучанського району Київської області досі не утворено, хоча таке повноваження має виключно Президент України (відповідно до частини другої статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Адже начальник військової адміністрації має керувати нею, а не органом місцевого самоврядування. По-друге, відповідно до частини

третьої статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», військові адміністрації населених пунктів утворюються в одному чи декількох населених пунктах (селах, селищах, містах), в яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень згідно із законом. Тобто смерть, викрадення чи відсутність сільського, селищного, міського голови з інших причин – не достатня підстава для призначення начальника відповідної адміністрації. У разі ж відсутності сільського, селищного, міського голови, навіть в умовах воєнного стану, його повноваження має виконувати секретар місцевої ради. По-третє, згідно із частиною п'ятою статті 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», унаслідок утворення військової адміністрації (призначення начальника військової адміністрації) мають припинитися повноваження відповідних сільських, селищних, міських рад. У частині першій статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» перераховано заходи, котрі може бути запроваджено в умовах воєнного стану. Відповідно до частини другої статті 8 вищеназваного Закону України, у місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення). Натомість на практиці вищеназвані заходи (зокрема, встановлення комендантської години, заборони продажу алкоголю) здійснюють начальники військових державних адміністрацій, незалежно від того, ведуться бойові дії у відповідній місцевості, чи ні.

Таким чином, після військової перемоги над російським агресором органам державної влади України слід буде більше уваги спрямувати на те, аби узгодити зміст чинного та новітнього законодавства, прийнятого в умовах воєнного стану, із Конституцією України та формальною логікою, аби унеможливити у подальшому зазіхання органів державної влади на повноваження (ресурси) органів місцевого самоврядування.

*Бражник Андрій,
доцент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

ЩОДО САНКЦІЇ СТ. 111-1 КК «КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Законом України від 03.03.2022 р. № 2108-ІХ Кримінальний кодекс було доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», яка складається з восьми частин та містить примітку. Аналіз санкцій усіх восьми частин цієї статті свідчить про те, що нібито законодавець дотримується градації покарань у залежності від ступеня суспільної небезпечності посягання, збільшуючи їх розміри у кожній наступній частині статті. Однак звертає на себе увагу той факт, що кожна з восьми частин цієї статті містить покарання у вигляді позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. При цьому, якщо у ч. 1 та 2 статті це покарання виступає у якості основного безальтернативного покарання, то для 3-8 частин воно передбачене у якості додаткового обов'язкового покарання.

Нашу ж зацікавленість викликає розмір покарання, який у всіх випадках передбачених у ст. 111-1 КК є однаковим «від десяти до п'ятнадцяти років», що як нам здається є не зовсім виправданим.

Взагалі умови та межі покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю визначені у ст. 55 КК. У цій статті на протязі досить тривалого часу були закарбовані межі застосування цього змішаного виду покарання у наступному вигляді:

- позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання призначається на строк від двох до п'яти років
- позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання призначається на строк від одного до трьох років.

Наведена диференціація темпоральних меж як основного і додаткового покарання підкреслювала відмінність ступеня інтенсивності карального впливу цих двох видів позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та забезпечувала дотримання щабельності і взаємозв'язку з іншими видами покарань у межах всієї вітчизняної системи покарань.

Однак потім ч. 1 цієї статті було доповнено абз. 2-4, у яких передбачені виключення із вказаного вище загального правила щодо термінів позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання для окремих категорій кримінальних правопорушень, які вже дорівнювали і перевищували граничні терміни основного покарання.

«Вершиною» ж законодавчої думки стала новела, закріплена у з. 5 ст. 55 КК, згідно з якою «позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 цього Кодексу, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років». Тим самим, законодавець повністю нівелював значення відмінності основного і додаткового покарання одного виду за ступенем карального впливу.

У зв'язку з впровадженням таких новел, вітчизняна система покарань стає незбалансованою. Через це на сьогодні існує нагальна потреба у здійсненні ревізії внесених змін до кримінального законодавства з метою відновлення системи покарань, яка б в повній мірі відповідала засадам кримінально-правової політики.

*Величко Діана,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦІВ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28.11.2014 р., ст. 265 КЗпП України було викладено в новій редакції. З появою у трудовому законодавстві даної норми, виникло неоднозначне розуміння правової природи такої відповідальності роботодавців. Дана проблема передовсім пов'язана з правовою невизначеністю санкцій, передбачених ст. 265 КЗпП України та відсутністю єдиного підходу до правозастосування вказаної норми.

Як відомо, у трудовому праві існують два самостійних види юридичної відповідальності – дисциплінарна та матеріальна, тому можна припустити, що запровадження фінансових санкцій не відповідає зазначеній концепції юридичної відповідальності. Проте з іншого боку, поява таких санкцій викликана необхідністю запобігти недотриманню своїх обов'язків з боку роботодавця перед своїми працівниками та порушення ним прав останніх [1, с. 24]. Фінансові санкції неприйнятні трудовому праву, оскільки вони не є елементами ані дисциплінарної, ані матеріальної відповідальності, мають специфічне спрямування і відіграють особливу роль серед заходів примусу.

Для встановлення правової природи штрафів за ст. 265 КЗпП України слід звернутися до судової практики. Так, Верховний суд у справі № 814/2156/16 від 21 грудня 2018 року [2], порівнюючи подібні норми абз. 2 ч. 2 ст. 265 КЗпП України та ч. 3 ст. 41 КУпАП, якими передбачено відповідальність для фізичних осіб - підприємців, які використовують найману працю, у вигляді штрафу, за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) визначив до якого виду відповідальності належать штрафні санкції

для роботодавця. Критерієм видової класифікації заходів відповідальності має бути юридична природа відповідного правопорушення та характер шкоди, що ним спричинена [3, с. 162–163]. Закон не визначає, до якого саме виду юридичної відповідальності належать заходи впливу за правопорушення, передбачені у ч. 2 ст. 265 КЗпП України.

Водночас диспозиції абз. 2 ч. 2 ст. 265 КЗпП України та ч. 3 ст. 41 КУпАП в частині визначення правопорушення абсолютно тотожні. Враховуючи вищенаведені ознаки, а також пріоритетність тлумачення, яке у найбільшій мірі відповідає інтересам людини, суд дійшов висновку, що правопорушення, передбачені цими статтями належать до адміністративної відповідальності.

Отже, судова практика визнає міжгалузеву природу штрафів та констатує, що такі санкції є певною складовою відповідальності у трудовому праві, однак за своєю сутністю не утворюють самостійний вид юридичної відповідальності. З огляду на зазначене, фінансові штрафи для роботодавця мають розглядатися як певні заходи примусу, оскільки вони мають нерозривний зв'язок з трудовими правовідносинами [1, с. 25-26].

Ще одним проблемним питанням є процедура притягнення роботодавця до штрафної відповідальності. Згідно з Порядком накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення, затвердженого постановою КМУ від 17 липня 2013 р. № 509 штрафи накладаються Головою Держпраці, його заступниками, керівниками територіальних органів Держпраці та їх заступниками [4]. Даний Порядок передбачає складну, розгалужену процедуру накладення штрафів на роботодавця, при цьому остання має суттєві недоліки. За результатами проведення контрольного заходу уповноваженим суб'єктом, складається акт на підставі якого накладаються штрафні санкції. Після аналізу матеріалів інспекційного відвідування, інспектор праці передає їх уповноваженій посадовій особі (керівнику), для подальшого вирішення питання про притягнення до відповідальності роботодавця за ст. 265 КЗпП [5, с. 54].

Справа про накладення штрафу розглядається у 45-ти денний строк з дня, що настає за днем одержання уповноваженою посадовою особою зазначених

вище документів [4]. Проте, чинним законодавством на сьогодні не передбачено термінів для передання справи інспекційного відвідування до керівника, а отже точно не зрозуміло з якого дня буде починатися її розгляд, що може призвести до затягування процесу притягнення роботодавця до штрафної відповідальності. Стаття 265 КЗпП не містить ніяких термінів для застосування штрафних санкцій, які по своїй суті не належать до адміністративно-господарських, що є порушенням принципу правової визначеності.

Таким чином, штрафи, передбачені ст. 265 КЗпП є неоднозначним елементом механізму юридичної відповідальності, з огляду на їх міжгалузеву правову природу. Складність даного інституту підсилюється недосконалістю процедури накладення штрафів на роботодавця, що у свою чергу призводить до порушення принципу правової визначеності як основної складової верховенства права. Вирішенню даних питань має бути приділено увагу в новому Трудовому кодексі.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Грекова М.М.

Література

1. Черкасов, О. В. Фінансові санкції як захід примусу в трудовому праві. *Право та інновації*. 2019. № 26. С. 23-28.
2. Постанова Верховного суду від 21.12.2018 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/78771378>. (дата звернення: 17.05.2022).
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Львів: Край, 2007. 192 с.
4. Про затвердження Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2013-%D0%BF#n62>. (дата звернення: 17.05.2022).
5. Клец Т. С. "равові аспекти процедури притягнення роботодавця до штрафної відповідальності. *The Scientific Heritage*. 2021. №73. С. 50-57.

*Вишневський В'ячеслав,
студент 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЩОДО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

У сфері захисту конфіденційної (персональних) інформації в Україні головна проблема полягає у відсутності ефективної загальнодержавної системи захисту персональних даних, належного організаційно-правового механізму регулювання відносин. Будь-які відомості (дані) про фізичну особу належать до її приватного життя. Тобто, Конституцією України визначено право на недоторканність приватного життя. Відповідно можна стверджувати, що така інформація стосовно життя фізичної особи є її правом приватної власності. Кожна людина може спростувати недостовірність даних про себе та інших осіб (членів сім'ї). Фізична особа наділена правом на її самовизначення та повагу до себе. Монопольна діяльність володільців та розпорядників конфіденційної інформації (персональних даних) має чітко обмежуватися Законом в інтересах дотримання прав і свобод інших осіб, а також в інтересах національної безпеки. Звідси випливає, що суд не вправі використовувати інформацію про особу без визначеного Законом порядку.

Ч. 2 ст. 21 Закону України "Про інформацію" № 2657-ХІІ від 02.10.1992 визначає, що конфіденційною називається інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень.

На підставі ст. 11 Закону України "Про інформацію" встановлено, що до конфіденційної інформації про фізичну особу належать дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Об'єктивна необхідність вдосконалення захисту прав людини в судах визначається поширеним чинником неправомірних дій з персональними даними, які продовжують мати місце на національному рівні.

На сучасному етапі розвиваються інформаційні технології щодо створення можливості для кожної особи поширювати інформацію будь-якого змісту серед необмеженого кола суб'єктів, що може призвести або призведе до неправомірного використання такої інформації. У Конституції України, Цивільному кодексі України, Законі України "Про судоустрій і статус суддів" закріплено, що будь-яка особа має право на звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Важливу регулятивну функцію виконують норми Цивільно-процесуального кодексу України, який встановлює вимоги щодо отримання позову судом та використовує персональну інформацію про особу, яка подала позов. Ці норми є імперативними, відходження від них не допускається. Суд здійснює правосуддя лише після подачі позовної заяви (скарги). Суддя при перевірці наданих відомостей щодо місця проживання особи використовує Єдиний державний демографічний реєстр України.

У випадках, встановлених ЦПК України (розголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом або за клопотанням учасників справи з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їхню честь і гідність, а також в інших випадках, установлених законом) розгляд справ проводиться в закритому судовому засіданні з метою недопущення її розголошення.

Юридичні науки, нормативно-правові акти встановлюють правовий режим про оброку, обіг, зберігання персональних даних відповідної фізичної особи. Неправомірне використання становить серйозну загрозу, накопичення конфіденційних відомостей, внаслідок чого даною інформацією можуть скористатися всупереч закону. Конфіденційні дані часто стають об'єктом

інформаційного обігу в побутовому, політичному житті органів державної влади (суду).

ч. 3 ст. 10 Закону України "Про захист персональних даних" наголошує, що використання персональних даних працівниками суб'єктів відносин (володільцями та розпорядниками), пов'язаних з персональними даними, повинно здійснюватися лише відповідно до їхніх професійних чи службових або трудових обов'язків. Ці працівники зобов'язані не допускати розголошення у будь-який спосіб персональних даних, які їм було довірено або які стали відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків, крім випадків, передбачених законом. Таке зобов'язання чинне після припинення ними діяльності, пов'язаної з персональними даними, крім випадків, установлених законом.

Суд до початку розгляду позову з'ясовує інформацію про осіб, які беруть участь у справі у відповідній процесуальній формі. Суд при здійсненні правосуддя керується принципом верховенства права. Тому необхідно чітко знати особливості конфіденційної інформації та правильно її використовувати.

Отже, правосуддя повинно чітко спиратися на норми законодавства України щодо захисту порушених прав людини. Належний спосіб отримання, відповідна ціль та точність повинні бути чітко встановлені. Отримана конфіденційна інформація про особу має бути захищена від несанкціонованого доступу. Суддя після розгляду справи, ухвалення рішення по справі не має права розголошувати таку інформацію про особу. Держава повинна охороняти права людини на принципах справедливості та верховенства права. Винних осіб необхідно притягувати до дисциплінарної, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Науковий керівник - к.ю.н., старш.викл. Кабальський Р.О.

*Войтенко Карина,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок військової агресії російської федерації проти України гостро постало питання забезпечення роботи органів кримінальної юстиції та здійснення правосуддя в нових реаліях. 1 травня 2022 року набрав чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». Дані зміни торкнулись великої кількості питань, зокрема, доказів та доказування.

Важливим положенням зазначеного закону є те, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій статті 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX¹ КПК України. А, отже, аналіз змін слід робити крізь призму загальних засад кримінального провадження.

Новації щодо доказів та доказування, які зазначені у ст. 615 КПК, варто поділити на дві групи – зміни щодо процесуальних документів органів досудового розслідування та щодо показань.

Перш за все варто окреслити зміну, що стосувалась особливостей проведення та фіксування обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи. Згідно з абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понять є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понять [1].

Зазначена норма також є суперечливою та неоднозначною, оскільки наявний ризик порушення прав підозрюваного чи обвинуваченого. Загалом, метою залучення понятих є посвідчення ходу проведення слідчої дії і її результатів. Їх участь є надзвичайно важливою для запобігання обмеженню чи порушенню прав та інтересів осіб при проведенні слідчих (розшукових) дій. Для з'ясування всіх обставин справи поняті можуть бути допитані під час судового розгляду, зокрема, для з'ясування обставин, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, що передбачено ст. 223 КПК України [1]

Однак, ризик порушення прав підозрюваного чи обвинуваченого фактично може нівелюватись застосуванням безперервного відеозапису, що буде гарантією дотримання прав зазначених осіб. Говорячи про дану норму, варто згадати статтю 3 Конституції України, де передбачено, що людина, її життя, здоров'я та безпека є найвищою соціальною цінністю [2]. В місцях ведення активних бойових дій залучення понятих може становити загрозу їх життю та здоров'ю, а тому вбачається виправданим прийняття до КПК України зазначених змін.

Наступна норма стосується показань у доказуванні, яку було втілено у ч. 5 ст. 95 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 цього Кодексу [1]. Виняток, зазначений у цій статті, стосується:

- показань усіх учасників, крім підозрюваного, що були отримані під час допиту за умов воєнного стану, якщо хід і результати фіксувались засобами відеофіксації;
- показань підозрюваного, що були отримані під час допиту за умов воєнного стану, якщо хід і результати фіксувались засобами відеофіксації і в такому допиті брав участь захисник.

Перш за все, у наведених змінах вбачається відступ від засади безпосередності дослідження показань, речей та документів у судовому засіданні, висвітленої у ст. 23 КПК України.

Варто звернути увагу і на позицію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо відсутності свідка. У справі «Луценко проти України» ЄСПЛ зазначив, що обвинувачення не може повністю або переважно ґрунтуватися на показаннях відсутнього свідка [3, п. 96]. Також варто звернути увагу і на справу «Сітневський та Чайковський проти України», де у зазначено, що відсутність достатніх підстав неявки свідка не може саме собою однозначно свідчити про несправедливість судового розгляду, це дуже важливий фактор, який слід брати до уваги під час оцінки справедливості судового розгляду в цілому [4, п. 106]. Тож з огляду на позиції ЄСПЛ, зазначена зміна до КПК не є такою, що порушує права обвинуваченого чи інших осіб під час судового розгляду.

В цілому, характеризуючи зазначену зміну, варто наголосити на тому, що за об'єктивно зумовлених причин в умовах воєнного стану особи не можуть бути присутніми в судовому засіданні, тож наявність відеозапису може забезпечити вирішення справи по суті і це не буде вважатись обмеженням чи порушенням прав учасників судового розгляду.

Отже, запроваджені зміни, безперечно, підтвердили загальну тенденцію обмеження кримінальних процесуальних гарантій прав особи у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану та розширення прав сторони обвинувачення. Можна говорити про фактичну виправданість внесення зазначених змін з огляду на умови воєнного стану, коли особливо гостро постає питання збереження життя та здоров'я людини. Також зазначені зміни в цілому не становлять загрози для порушення прав підозрюваного чи обвинуваченого з огляду на передбачені в нормах механізми.

Науковий керівник - д.ф., ас. Скрипник А.В.

Література

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 13.05.2022).
2. Конституція України: від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 13.05.2022).
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України»: від 3 липня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text (дата звернення: 13.05.2022).
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сітневський та Чайковський проти України» : від 10 листопада 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b91#Text (дата звернення: 13.05.2022).

*Гнатюк Андрій,
асистент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

ЗАСАДА БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної війни Російської Федерації проти нашої держави у лютому 2022 року, Верховна рада України прийняла низку законів, які спрямовані на підтримання функціонування різних сфер життя. Одним із основних завдань для законотворців було приведення норм кримінального процесуального законодавства до умов діючого воєнного стану. В той же час необхідність швидко реагувати на існуючі виклики шляхом оперативного прийняття законів призвело до ситуації, коли деякі зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК) потребують приведення вже існуючих статей у відповідність одна одній.

З моменту набрання чинності КПК 2012 року у правників виникає чимало пропозицій щодо його удосконалення та розширення прав захисту у кримінальному провадженні. Однією з нових засад, яка кардинально змінила кримінальний процес та щодо якої в основному немає суперечок серед учасників кримінального процесу, можна вважати принцип безпосередності дослідження показань, речей і документів (стаття 23). Відповідно до останньої не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду. Виключенням вважається, випадок коли учасник кримінального провадження допитаний слідчим суддею відповідно до положень статті 225 КПК на стадії досудового розслідування. Саме ця засада була направлена на нівелювання показань, які могли бути отримані із застосуванням психологічного чи фізичного тиску на особу.

Внесені у березні та квітні поточного року зміни до Розділу IX¹ КПК (Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану) в першу чергу мали на меті забезпечити організацію та порядок проведення досудового розслідування на територіях, де неможливе повноцінне виконання судовими інстанціями та правоохоронними органами своїх функцій. Так, частина 11 статті 615 КПК визначає наступне: «Показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації». Тобто, в разі допиту за допомогою відеофіксації, а у випадку підозрюваного ще необхідно залучати захисника, такі показання мають вважатися допустимим доказом та прирівнюються до показань отриманих слідчим суддею в порядку статті 225 КПК. Якщо законодавець для законності отриманих доказів від підозрюваного вимагає наявність у останнього захисника, то щодо свідків та потерпілих такої вимоги не встановлює, що на нашу думку було б доречним. Відповідних змін до вищевказаної статті 23 КПК не відбулось, через що у майбутньому можуть виникнути проблеми у використанні під час підтримання публічного обвинувачення показань, отриманих в порядку особливого режиму досудового розслідування.

*Голуб Софія,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Значний обсяг досліджень у сфері теорії цивільного процесу, а саме – статусу прокурора, як учасника цивільних процесуальних правовідносин, зумовлений активним інтересом науковців у вивченні цього питання. Так, науково-теоретичний аналіз розвитку законодавства про правовий статус прокурора у цивільному процесі є однією зі сходинок до формування науково-теоретичної основи для розбудови в Україні ефективного цивільного судочинства.

Здійснення прокуратурою представництва в суді інтересів громадянина або держави поставило ряд проблем процесуального характеру щодо юридичної природи представництва. Деякі науковці вважають, що становище прокурора в цивільному процесі нічим не відрізняється від процесуального становища сторони чи третьої особи, інші стверджують, що представництво прокуратурою інтересів держави чи громадянина в суді є одним з видів судового представництва. Для підтвердження своїх повноважень прокурору не потрібно надавати суду ніяких документів, довіреностей, так як він виконує обов'язки, надані йому законом [1, с.113]. Отже, для того, аби чітко розуміти зміст поняття «представництва», слід звернутися до положень ЦКУ, а саме до статті 237, в якій вказано, що: «представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє». Д. Д. Луспенник зазначає, що представництво прокурора в суді є самостійним інститутом цивільного процесуального права [1, с.113].

Позивачем за позовом, пред'явленим прокурором, який відповідно до ст. 45 ЦПК України звернувся до суду в інтересах інших осіб, є та фізична особа, на захист прав і законних інтересів якої заявили позов [2].

Звернемо увагу на положення ч. 2 ст. 4, ч. 1 ст. 56 ЦПК, які надають прокурору право на звернення до суду у справах, що згідно із законом належать до його юрисдикції, поруч з органами та особами, які згідно із законом мають право звертатися до суду в інтересах інших осіб та брати участь у справі в інтересах цих осіб (Ч.4 ст.42 ЦПК) [2].

Форми у яких прокурор може бути залучений до цивільного процесу: 1) звертається до суду з позовною заявою; 2) бере участь у розгляді справ за його позовами; 3) вступає за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті; 4) подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [2].

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує: 1) в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їхнього захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора; 2) зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. Унаслідок невиконання цих вимог застосовуються положення, передбачені ст. 185 «Залишення позовної заяви без руху, повернення заяви» ЦПК України [2]. Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі: порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого належать відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [3, с.91]. Не допускається здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, а також у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом, проведенням референдумів, діяльністю Верховної Ради України, Президента України, створенням та діяльністю засобів масової інформації, а

також політичних партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських об'єднань. Представництво в суді інтересів держави в особі Кабінету Міністрів України та Національного банку України може здійснюватися прокурором Генеральної прокуратури України або регіональної прокуратури тільки за письмовою вказівкою чи наказом Генерального прокурора або його першого заступника чи заступника відповідно до компетенції [2]. У разі відкриття провадження за позовною заявою особи, яка згідно із законом має право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чийх інтересах подано позов, набуває статусу позивача [2]. У разі відкриття провадження за позовною заявою, яку прокурор подав в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі він набуває статусу позивача [2].

Таким чином, було проаналізовано основні аспекти правового статусу прокурора, форми участі, підстави участі у цивільному процесі. Прокурор забезпечує у цивільному судочинстві основоположні права, свободи громадян та безпосередньо держави.

Науковий керівник - к.ю.н., старш.викл. Кабальський Р.О.

Література

1. Ляшук А. В. Здійснення прокурором представництва у цивільному судочинстві в умовах Європейської інтеграції України. *Розвиток суспільства та науки в умовах цифрової трансформації*. 2020. № 5. С. 112-116.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. (дата звернення: 13.05.2022).
3. Гнатів О., Троян В. Прокурор у цивільному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1. С. 89-93.

*Губаренко Дарія,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДІЯ ПРИНЦИПУ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

В основі будь-якої демократичної держави лежить принцип народовладдя, який безпосередньо пов'язаний з владою народу. Він відноситься до загальних принципів організації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, та становить фундаментальну основу у здійсненні повноважень органами публічної влади.

Зміст принципу народовладдя полягає у тому, що основна повнота влади зосереджується у самого народу, відповідно до цього він може здійснювати владу безпосередньо або шляхом делегування її органам публічної влади – непряма (представницька) демократія, з подальшою її реалізацією в інтересах носіїв влади. Беззаперечно, народовладдя є головною формою вираження влади та волі народу. Ключовим аргументом є закріплення в ч. 2 ст. 5 Конституції України, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [1]. З цього випливає, що влада народу не може бути обмежена зі сторони держави, бо остання створена для здійснення основних завдань і функцій першої. Окрім того, Конституційний Суд України у своєму рішенні № 6-рп від 05.10.2005 року (справа про здійснення влади народу), тлумачить дану норму таким чином, що влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та Законів України [2].

Безпосередня або пряма демократія – це безпосереднє здійснення народом владних функцій та повноважень відповідно до Конституції України, вона здійснюється шляхом: виборів, референдумів, мітингів, народної ініціативи

страйків, участі у обговоренні проектів нормативно-правових актів, формуванні органів публічної влади та отримання звітів від них, інших формах.

Виключною можливістю українського народу є право визнавати та змінювати конституційний лад в державі, воно не може бути ніким відібране або обмежене. У своєму тлумаченні ч. 3 ст. 5 Основного Закону орган конституційної юрисдикції України 27.03.2000 року дійшов висновку, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII Конституції України (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою).

Розділом III Конституції України «Вибори. Референдум» визначається порядок проведення виборів та референдумів в Україні, встановлюються умови проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, а правом його призначення наділений Президент України. КСУ своїм рішенням № 23-рп/2008 від 15.10.2008 року постановив, що Президент України зобов'язаний проголосити такий референдум, якщо його ініційовано з дотриманням встановлених Конституцією та законами України вимог щодо організації і порядку проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою). З цього випливає, що призначення Президентом референдуму за ініціативи народу є його обов'язком, а не правом.

На сьогодні, в Україні було проведено два всеукраїнських референдуми: а) 1 грудня 1991 року референдум щодо проголошення незалежності - за результатами його проведення Україна здобула незалежність, відділившись від колишнього СРСР; б) 16 квітня 2000 року з приводу реформування системи державного управління.

Що стосується непрямой демократії, то вона характеризується тим, що народна влада здійснюється опосередковано, через представників у органах державної влади та місцевого самоврядування. Вони зобов'язані діяти в інтересах

і від імені громадян України. Але передача народом своєї влади не повинна призвести до свавілля з боку представницьких органів, та позбавлення або обмеження права безпосередньої демократії громадян. За способом формування органи державної влади в Україні поділяються на первинні – ті, що обираються безпосередньо народом, шляхом виборчої процедури, за якої останні делегують свої суверенні права державним органам, з метою представництва; вторинні – отримують свої повноваження від первинних. Хоча органи місцевого самоврядування до органів державної влади не належать, проте є ваговою складовою інституту представницької демократії.

Отже, ефективність організації та діяльності органів публічної влади повинна базуватися насамперед на дотриманні та реалізації принципів демократизму та верховенства права. Органи державної влади і органи місцевого самоврядування реалізуючи свої повноваження повинні діяти виключно в межах своєї компетенції, яка визначена в Конституції та законах України та в інтересах Українського народу.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Полховська І.К.

Література

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Ст. 2605.
2. Справа про здійснення влади народом: Рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № 6-рп/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 41.
3. Справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою: Рішення Конституційного Суду України від 27.03.2000 р. № 3-рп/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 50. Ст. 1460.
4. Справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою: Рішення Конституційного Суду України від 15.10.2008 р. № 23-рп/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 80. Ст. 2701.

*Дергай Анастасія,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СУБ'ЄКТИ ПРАВОВОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, В УСТАНОВАХ, ОРГАНІЗАЦІЯХ

Взагалі юридична служба утворюється як самостійний структурний підрозділ (департамент, управління, відділ, сектор) залежно від складності правової роботи та кількості працівників. Проте, як вже відомо, що виконання функцій юридичної служби можливе й юрисконсультом.

Слід вказати, що різниці між посадами юриста та юрисконсульта майже ніякої немає, проте поняття «юрист» має більш широке значення, ніж юрисконсульт. Зокрема, юристом визнається фахівець, котрий має професійні правові знання в галузі юридичних наук, законодавства і практики його застосування. А в свою чергу, юрисконсульт – це штатний працівник юридичної особи, який захищає інтереси підприємства, на якому працює, забезпечує юридичну ефективність роботи. Тобто, юрист має право самостійно здійснювати юридичну діяльність або ж працювати на підприємстві займаючи посаду юриста в певній галузі права. А юрисконсульта – це лише штатний працівник на підприємстві.

На кожного працівника юридичної служби складається посадова інструкція, яка має відповідати Загальному положенню про юридичну службу і базуватися на кваліфікаційних характеристиках, викладених у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженому наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року № 336 (далі – Довідник). Довідник визначає перелік основних робіт, які властиві тій або іншій посаді, та забезпечує єдність у визначенні кваліфікаційних вимог щодо певних посад. Довідник служить основою для: розроблення посадових інструкцій працівникам, які закріплюють їх обов'язки, права та відповідальність,

складання положень про структурні підрозділи, які визначають їх роль та місце в системі управління підприємством, установою, організацією.

Зазвичай в посадових інструкціях на підприємстві, в установі, організації, які розробляє кадрова служба зазначено функції, права та обов'язки, відповідальність та вимоги до посади. Проте юрисконсульт перевіряє правову основу такого документу.

Провівши аналіз Довідника, можна визначити кваліфікаційні вимоги на посаду керівника юридичної служби, його заступника передбачають призначення особи з вищою юридичною освітою за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста і стажем роботи за фахом або на керівних посадах в інших сферах не менш як три роки.

Юрисконсульт підприємства повинен знати: законодавчі акти, що регламентують виробничо-господарчу і фінансову діяльність підприємства, нормативні та інші керівні матеріали, які стосуються правової діяльності підприємства; чинне законодавство; цивільне, трудове, фінансове, адміністративне право; податкове законодавство; екологічне законодавство; порядок ведення обліку і складання звітів господарсько-фінансової діяльності на підприємстві; порядок систематизації, обліку і ведення правової документації з використанням сучасних інформаційних технологій; порядок укладення та оформлення господарських договорів; основи економіки, організації праці, виробництва й управління; засоби обчислювальної техніки, комунікацій і зв'язку.

До завдань та обов'язків відносять: самостійне розроблення чи активну участь у розробленні документів правового характеру. Здійснення методичного керівництва правовою роботою на підприємстві, надання правової допомоги структурним підрозділам і громадським організаціям, участь у підготовці обґрунтованих відповідей у разі відхилення претензій. Підготовка за участю інших підрозділів підприємства матеріалів про розкрадання, розтрати, нестачі, випуск недоброякісної, нестандартної і некомплектної продукції, порушенні екологічного законодавства та про інші правопорушення для подання їх до

арбітражних, слідчих чи судових органів, здійснення обліку та зберігання судових і арбітражних справ, які перебувають у виконанні або закінчені судочинством.

Отже, обов'язковість на приватному підприємстві юридичної служби в особі юрисконсульта чи юриста не встановлюється в жодному нормативно-правовому акті. В свою чергу, це стосується лише державних органів та підприємств. Проте, належне та повноцінне виконання роботи можливе тільки особою, яка вивчала дану сферу діяльності та має практичний досвід.

Юридична служба має бути на кожному підприємстві, а от в якому саме вигляді (юрисконсульт, структурний підрозділ, залучення сторонньої фірми чи адвоката) – вирішується виключно керівником підприємства.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Прохазка Г. А.

*Дмитренко Анастасія,
студентка 2 курсу
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СПЕЦИФІКА ПРАВОВОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Правова робота на підприємстві завжди була особливим, багатоплановим видом діяльності суб'єктів господарювання, спрямованим на забезпечення підвищення їхньої ділової активності, на розвиток підприємництва, забезпечення ефективності суспільного виробництва, покращення продуктивності праці та якості роботи персоналу.

Актуальність даної тематики пов'язана з тим, що правова робота на підприємстві є діяльністю, яка формує внутрішній правовий режим суб'єкта господарювання, який охоплює усі сфери виробництва та функціонування структурних підрозділів юридичної особи. Правова робота на підприємстві передбачає комплекс заходів, що здійснюються державними органами влади, посадовими особами з метою забезпечення суворого дотримання закону в усіх сферах діяльності [1, с. 37].

Дослідженням організації правової роботи на підприємствах. Установах та організаціях приділяли увагу Горевий В. І. Домбровський С.Ф. Ткаченко В.Д. та ін. [1-5].

Даний вид роботи на підприємстві, як різновид юридичної діяльності, представлений у таких сферах господарчої діяльності, як: виготовлення та реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність та дають можливість визначити основні завдання правової роботи: дотримання законності в діяльності суб'єктів господарювання; активне використання правових засобів для зміцнення господарського розрахунку та поліпшення економічних показників; забезпечення зберігання майна підприємства; захист прав і законних інтересів підприємств [2, с. 112-113].

Виконання зазначених завдань вимагає не тільки досконалої обізнаності у законодавстві але й уміння організувати його реалізацію на практиці. Для цього необхідні розуміння сутності правової роботи, її місця та значення в управлінні виробництвом, правильний підхід до самої правової роботи [1, с. 40].

Як зазначає Домбровський С.Ф., специфіка правової роботи за своїм змістом має універсальний характер, тому що вона, охоплюючи всі сторони діяльності підприємств, одночасно пронизує всі сфери правової дійсності: нормотворчість і правову реалізацію; аналіз практики застосування законодавства і правове виховання [3, с. 200-201].

На думку Горевого В.І., правова робота на підприємстві повинна забезпечувати виконання законів, планів та угод не тільки підприємством, установою, організацією, а й іншим господарським органом цього підприємства. Таким чином, до основних аспектів правової роботи відноситься, багатопланова діяльність, що охоплює всі напрямки діяльності, безпосередньо пов'язані зі створенням матеріальних цінностей, застосуванням праці робітників та службовців, вирішення питань соціально-економічного, пропаганду права, складання юридичних документів, участь у розгляді господарських та інших справ юрисдикційними органами [4, с. 167-168].

Суб'єктами правової роботи є господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Горовий В.І., зазначає, що суб'єктами правової роботи є також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці, а також філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), структурні підрозділи підприємств (юридична служба, бухгалтерія, відділ кадрів та ін.) [4, с. 78].

Об'єктами правової роботи є дії суб'єктів правової роботи, правові процеси (розгляд господарських спорів у господарських судах, трудових спорів - у місцевих), правові документи (договори, акти, претензії, позовні заяви, положення, інструкції та ін.) [5, с. 27].

Успішній організації правової роботи на підприємстві сприяє аналіз і узагальнення практики застосування та реалізації правових норм, які містяться в різних галузях права: цивільному, господарському, трудовому, фінансовому, аграрному та іншому.

У нових умовах господарювання особливого змісту набувають завдання правової роботи та відповідно зростає роль юридичних служб, оскільки в процесі розбудови правової держави та становлення громадянського суспільства актуальною стає законність, тобто - одностайне розуміння, суворе і неухильне дотримання законів державними органами [4, с. 122].

Отже, враховуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що у нових умовах господарювання особливого змісту набувають завдання правової роботи та відповідно зростає роль юридичних служб, оскільки в процесі розбудови правової держави та становлення громадянського суспільства актуальною стає законність, тобто - одностайне розуміння, суворе і неухильне дотримання законів державними органами, посадовими особами і громадянами в усіх сферах суспільного життя.

Таким чином, правова робота є невід'ємною частиною діяльності всіх структурних підрозділів підприємства, серед яких важливе місце належить юридичній службі як спеціалізованому правовому підрозділу підприємства.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Прохазка Г. А.

Література

1. Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу державної виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації: Постанова Кабінету Міністрів України, від 26.11.2008 №

1040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2022).

2. Ткаченко В.Д. Юридична деонтологія: Підручник. Видання друге. Х.: Одіссей. 2008. 256 с.

3. Домбровський С.Ф. Організація правової роботи та юридичного обслуговування підприємств. Х., 2005. 396 с.;

4. Горевий В. І. Організація юридичної служби на підприємстві: Навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2012. 301с.

5. Організація правової роботи на підприємствах, установах, організаціях: Навчальний посібник. Харків: Видавництво«ФІНІ», 2010. 384с.

*Дудніков Дмитро,
студент 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ЗВОТНОГО ВІДСИЛАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Вирішуючи питання про колізії законів, міжнародне приватне право досить часто стикається з проблемами в області застосування колізійних норм. Одним з найскладніших питань щодо застосування колізійних норм в доктрині та практиці було і залишається питання про зворотне відсилання.

Проблема зворотного відсилання, як способу застосування колізійних норм, виникла перед судами деяких держав у другій половині XIX ст., коли при розгляді спорів в силу двосторонньої колізійної норми потрібно застосовувати іноземне право. Ця проблема виникає тоді, коли вітчизняне право відсилає до іноземного права, а з колізійних норм останнього впливає необхідність звернення знову до вітчизняного права. Таким чином, виникає замкнуте коло, коли правові системи відмовляються вирішувати питання по суті, а лише відсилають один до одного.

Як образно зауважується у літературі, проблема зворотного відсилання схожа на настільний теніс або «кабінет дзеркал» [1, с.228].

Науковці вказують, що одним із перших із ситуацією зворотного відсилання і відсилання до права третьої держави зіткнувся англійський суд у справі *Collier vs Rivaz* при вирішенні спадкового спору, ускладненого іноземним елементом. Англійський підданий Ryan, який на момент своєї смерті в 1829 р. відповідно до англійського права вважався доміцільованим в Бельгії, здійснив сім заповідальних розпоряджень – заповіт і шість доповнень до нього. Суддя прийняв відсилання бельгійської колізійної норми і створив прецедентну норму, відповідно до якої відсилання іноземної колізійної норми до матеріальних норм вітчизняного права повинна прийматися [2, с.343].

Законодавча практика та доктрина іноземних держав по-різному вирішує проблему відсилання. Огляд правових рішень, закріплених у нормативно-правових актах різних держав, представляє різноманітну картину індивідуалізованих підходів держав до вирішення досліджуваної проблеми. Так, в деяких країнах зворотне відсилання допускається, зокрема, законами про міжнародне приватне право Австрії, Естонії тощо, а в деяких, наприклад, Бельгії, Китаю, Нідерландів, використання «норм міжнародного приватного права» включається, тобто відсилання відкидається [3, с.57].

У німецькому законодавстві вирішення проблеми відсилання зводиться до таких основних положень: а) прийняття зворотного відсилання; б) неприйняття відсилання у сфері зобов'язань; в) вибір сторонами застосовуваного права відноситься виключно до матеріальних, а не до колізійних норм.

Позиція неприйняття зворотного відсилання у випадках, коли йде мова про договірні зобов'язання, в останні роки підтверджується у праві Європейського Союзу. Правила регламентів, що забороняють прийняття відсилання, на сьогоднішній день діють в країнах ЄС і, відповідно, норми законодавства держав-членів, які допускають таке відсилання, не застосовуються [3, с.57-58].

Незважаючи на деякі виключення, все ж таки, можна зробити висновок, що більшість держав світу або в законодавстві, або в судовій практиці застосовують теорію відсилань, але в обмеженому об'ємі. І причина цього - практична доцільність, тобто зворотне відсилання на законних підставах дозволяє суду застосовувати своє власне право, що, безсумнівно, на наш погляд, значно спрощує процес вирішення спору.

Також на користь прийняття зворотного відсилання призводить зазвичай доказ того, що сама ідея колізійного методу регулювання полягає у виборі правової системи, з яким правовідносини мають найбільш тісний зв'язок. І саме тому, слід використовувати не тільки її матеріальні, але і колізійні норми.

В національному законодавстві питання зворотного відсилання регулюється статтею 9 Закону України «Про міжнародне приватне право» [4].

Українське законодавство не приймає зворотного відсилання до українського права, але містить деякі винятки, що стосуються регулювання правового становища фізичних осіб. Законодавець робить винятки щодо особистого та сімейного статусу особи, адже вони повинні мати найбільш тісний зв'язок, у випадку їх застосування, з особистим законом особи.

Проблема зворотного відсилання не може бути вирішена або лише в позитивному, або лише в негативному сенсі, адже питання про зворотне відсилання та відсилання до права третьої держави є дискусійним в міжнародному приватному праві і потребує компромісного та ефективного вирішення.

Вважаємо, що хорошим вирішенням такого питання зворотного відсилання, як способу застосування колізійної норми, було б укладення міжнародного договору, в якому б передбачалися ситуації, коли зворотне відсилання слід приймати, а коли ні.

Дійсно, проблему зворотного відсилання простіше вирішити шляхом укладення між країнами двостороннього міжнародного уніфікованого договору або, при його відсутності - на основі загальних принципів колізійного регулювання, що включають колізійні норми.

Аналізуючи вищевикладене підведемо підсумок. Інститут зворотного відсилання є дискусійним і міжнародному приватному праві та по-різному вирішується в законодавстві та практиці держав.

Вважаємо, що вирішення питання щодо зворотного відсилання має спиратися на: 1) об'єктивні характеристики зворотної відсилки як проблемної ситуації; 2) сучасний стан правового регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, принципи і тенденції розвитку міжнародного приватного права.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Прохазка Г. А.

Література

1. Колізійне регулювання в сучасному міжнародному праві. Кисіль В.І. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2000. № 4. С. 225-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2000_4_25. (дата звернення: 20.05.2022).
2. Зворотне відсилання як наслідок негативної "колізії колізій" у міжнародному приватному праві. О. С. Хорохонько. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 342-346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2014_4_82. (дата звернення: 20.05.2022).
3. Обратная отсылка в международном частном праве: российское законодательство. Марышева Н.И. *Журнал российского права*. № 11. 2018. С.55-62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obratnaya-otsylka-v-mezhdunarodnom-chastnom-prave-rossiyskoe-zakonodatelstvo/viewer> . (дата звернення: 20.05.2022).
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.

*Житник Ліна,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ ПРИ ТРИВАЮЧИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Порушення цивільних прав є досить поширеним явищем. У зв'язку із цим нормотворець встановлює в цивільному законодавстві актуальний строк, у межах якого особа може звернутися до суду щоб захистити свої права (інститут строку позовної давності). Зазначений строк також покликаний присікти випадки зловживання правом. Наприклад, у випадку дифамації позовна давність становить – 1 рік, при порушенні права приватної власності позовна давність (для так званих віндикаційних спорів) – 3 роки). Однак, постає актуальне питання, що робити при триваючих правопорушеннях цивільних прав? Наприклад, у випадку створення перешкод у використанні майна особи тощо. Чи можна подавати позов в такій ситуації і як обраховувати строки позовної давності в цьому випадку? Відповідь на це питання, як правило, надають юристи-практики. Доктринальні дослідження аналізованого нами питання проводилися в межах загальних досліджень інституту позовної давності в межах цивільного права (наприклад, Романюк В.А., Герасимчук Л. та ін.) [1;2].

Мета дослідження – аналіз правозастосовної практики для встановлення особливостей строку позовної давності при триваючих порушеннях цивільних прав. Спершу зазначимо, що відповідно до ст. 256 ЦК України, позовна давність являє собою строк для захисту права за позовом особи, право якої порушено. Строків позовної давності є 2 види: а) загальна позовна давність - тривалість становить 3 роки; б) спеціальна позовна давність - встановлюються для окремих позовних вимог, які зазначені у законі. Спеціальна позовна давність поділяється також на 2 види: а) скорочену - становить 1 рік (ст. 258 ч.2 ЦК України); б) подовжену [1, с. 29]. Щодо перебігу позовної давності, то вона починається від

дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Відповідно до ст. 268 ЦК України є невичерпаний перелік вимог, де позовна давність не поширюється, оскільки у ч.2 ст. 268 ЦК України передбачено, що законом можуть бути встановлені також інші випадки, на які не поширюється позовна давність. Стосовно триваючого правопорушення у цивільних правовідносинах, то воно в першу чергу асоціюється з негаторним позовом, оскільки є його об'єктом. Відповідно до ст. 391 ЦК України негаторний позов - це позов власника про усунення будь-яких перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження майном, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння. Об'єктом, як уже зазначено, є усунення триваючого правопорушення, яке ще триває до подання позову до суду. Позивачем у негаторному позові є власник майна або особа, яка володіє майном на підставі інших прав на майно. Відповідачем є особа, яка власними протиправними діями перешкоджає позивачу здійснювати правомірність щодо користування чи розпорядження майном. Відповідно, аналізуючи вище сказане, позовна давність не може поширюватися на негаторний позов, а саме про усунення перешкод у здійсненні власником права користування та розпорядження своїм майном відповідно до ст. 391 Цивільного кодексу України, оскільки, в такому разі йдеться про триваюче правопорушення. Як висновок можна сказати, що власник може пред'явити позов у будь-який час незалежно від того, коли почалося порушення його прав, але обов'язковою умовою є існування порушення прав власника на час пред'явлення такого позову.

Науковий керівник - ас. Нога П.П.

Література

1. Романюк В.А. Позовна давність у цивільному праві: монографія. Київ: SBA-print, 2019. 236 с.
2. Герасимчук Л. Застосування позовної давності до сімейних правовідносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 11-15.

*Забуга Юлія,
старший науковий співробітник
лабораторії дослідження проблем
національної безпеки
у сфері громадського здоров'я
НДІ вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук*

ВИКЛИКИ, ЯКІ ПОСТАЛИ ПЕРЕД СИСТЕМОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Україна сьогодні переживає досить складний період своєї історії. Починаючи із 24.02.2022 р. й донині на нашій території армія Російської Федерації веде кровопролитну війну. Щодня українські міста, села та селища піддаються артобстрілам, бомбардуванням та ракетним ударам, а отже щодня гинуть та зазнають поранень десятки цивільних українців. Маємо втрати та значну кількість поранених і серед військових на лінії Фронту. Усе це, а також наявність тимчасово окупованих територій, значної кількості внутрішньо переміщених осіб, свідчить, що на сьогодні перед системою охорони здоров'я постають нові виклики, обумовлені особливим періодом – воєнним станом, які потребують негайного реагування з боку держави.

Серед перших таких викликів слід назвати обмеження доступу до медичної допомоги як на окупованих територіях, так і по всій території України. По-перше, це пов'язано із тим, що внаслідок воєнних дій відбувається руйнування медичної інфраструктури. Так, 29.04.2022 р. під час брифінгу міністр охорони здоров'я В. Ляшко повідомив про те, що з початку війни російська армія пошкодила 369 медзакладів, при цьому 39 лікарень зруйновані повністю [1]. Більш того, майже 1000 медичних установ знаходяться в безпосередній близькості від зони бойових дій, що робить неможливим надання послуг на цій території. По-друге, поряд із скороченням кількості закладів охорони здоров'я, придатних до надання медичної допомоги, маємо і території, на яких спостерігається скорочення кількості лікарів, які повинні обслуговувати

цивільне населення, а на сьогодні і надавати екстрену медичну допомогу пораненим, проводити складні хірургічні операції. Значна кількість спеціалістів (з дозволу головного лікаря чи з дозволу військової адміністрації) залишили ту чи іншу область і переїхали працювати в інше, безпечніше місце до іншого закладу охорони здоров'я, певна частина лікарів була мобілізована. Наявні і втрати серед медичних працівників через активні бойові дії: 9 медиків вбито, тоді як 37 – важко поранено. І це лише данні, що потрапили до офіційної статистики МОЗ¹ [1]. Отож, люди, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в населених пунктах, де ведуться активні бойові дії, досить часто повністю позбавлені можливості отримати фахову медичну допомогу. По-третє, на Заході країни спостерігається зростання навантаження на систему охорони здоров'я через те, що саме туди переїжджають подалі від воєнних дій пересічні громадяни зі Сходу та Півдня країни. Значна кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), серед яких є частина і тих, хто перебував під окупацією, потребують лікування після знаходження в сирих підвалах без їжі, води та необхідних медикаментів. Незважаючи на те, що такі особи можуть отримати онлайн консультації із сімейним лікарем, держава надала право звертатися ВПО і до спеціалістів, які працюють у медичних закладах, розташованих у місці тимчасового перебування таких осіб. Та вочевидь не кожний із таких українців має можливість швидко отримати необхідну фахову медичну допомогу, через суттєве фізичне навантаження на лікарів, викликане зростанням кількості пацієнтів.

Другим, досить серйозним викликом стали проблеми з доступом до гарантованої медичної допомоги (інсулінозалежним, онкохворим тощо), а також обмеження доступу до медичних виробів (і перш за все до лікарських засобів) по всій Україні. Причини обмеженого доступу до інсуліну, розчину для гемодіалізу та інших подібних препаратів частково описані вище (наявність тимчасово

---

¹ Варто відзначити, що ці цифри є значно заниженими, оскільки в деяких окупованих містах ще йдуть бої (Маріуполь, Волноваха, Попасна, Херсонщина, південь Запоріжжя, частині Донецької та Луганської областей), а отже точну кількість загиблих та поранених медиків дізнатись неможливо.

окупованих територій та територій, на яких ведуться активні бойові дії). Що ж стосується другої проблеми, то однією із причин варто назвати данні ВООЗ, які свідчать про те, що в Україні під час війни закрилася половина аптек. У тих же аптечних закладах, які продовжують працювати, можна побачити пусті полиці, що свідчить про дефіцит ліків. На думку В.М. Пашкова, це пов'язано із: 1) поступовою (впродовж останніх років) ліквідацією державних і комунальних аптечних закладів, що призвело до зниження доступності лікарських препаратів, що містять наркотичні засоби та психотропні речовини; 2) негласною державною підтримкою (зокрема органами місцевого самоврядування) монополізації аптечної діяльності та створення аптечних мегамереж, що призвело до мінімізації економічної конкуренції та зловживань монопольним становищем [2]. Монополістам не вигідно робити 3-місячні запаси лікарських засобів в аптечних складах, оскільки це не відповідає потребам фармацевтичного ринку в мирний час. У свою чергу, МОЗ стверджує, що нестача ліків в аптеках викликана труднощами у забезпеченні логістики, адже існують проблеми доставки ліків зі складу в ту аптеку, де вони потрібні [3].

Третім викликом стало суттєве погіршення епідеміологічної ситуації, яке спостерігається на сьогодні. По-перше, під час воєнних дій нікуди не зник COVID-19. МОЗ прогнозував ще одну хвилю захворюваності на початок весняного сезону. Проте з самого початку ведення воєнних дій на території України багато людей були вимушені знаходитися у сирих підвалах чи погребях в умовах повної антисанітарії – в приміщеннях, які погано вентилуються. Зрозуміло, що про використання масок у такій ситуації не могло бути і мови. 26.03.2022 р. постановою КМУ № 372 були внесені зміни до «карантинної» постанови від 09.12.2020 р. № 1236, що полягають у скасуванні під час дії воєнного стану поділу областей на кольорові карантинні зони, а отже de-jure були скасовані всі карантинні обмеження. І вже 27.03.2022 р. було скасовано червоний рівень епідемічної небезпеки поширення коронавірусу в Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській, Рівненській та Хмельницькій областях. Причини такого рішення дві: 1) неможливість ведення повної

офіційної статистики захворюваності на коронавірус та 2) неможливість дотримання протиепідемічних заходів під час війни, а також контролю над їх дотриманням. Уряд України відмовився і від придбання нових доз вакцини від коронавірусної хвороби із зрозумілих причин, які не потребують додаткового пояснення, а отже переважна більшість населення не встигла отримати бустерну дозу вакцини від COVID-19. Низький рівень вакцинованих та продовження воєнних дій підвищує ризик спалаху нової хвилі COVID-19, особливо серед вразливих груп населення.

Описані вище умови негативно позначаються і на показниках захворюваності на туберкульоз. Так, в березні 2022 р. в Україні офіційно зареєстровано 1 522 випадки туберкульозу з яких 1 222 нові випадки захворювання [4]. Бойові дії не дозволяють проводити активне виявлення або систематичні обстеження на наявність цього захворювання в рамках програм лікування туберкульозу, що знижує його виявлення, а отже значно знижує ефективність подальшого лікування хворих на це захворювання.

Окремої уваги потребують і відомі випадки зґвалтувань як дорослих, так і маленьких українців різної статі військовими РФ, які розглядають такі дії як своєрідні тортури. Варто лише згадати, що і в мирний час до правоохоронних органів звертаються лише 15 відсотків постраждалих від зґвалтувань, отож кількість жертв від даного військового злочину на Україні, де й досі певні території перебувають під окупацією, значно більше, ніж офіційно заявлені 110 випадків. Таким чином, прогнозується очікування збільшення кількості випадків захворюваності на ВІЛ, СНІД, а також захворювань, що передаються статевим шляхом.

Четвертим, доволі суттєвим викликом, слід вважати відсутність достатньої кількості підготовлених психологів, які мають допомагати людям, які пережили окупацію, воєнним, які побували на передовій, а також самим лікарям, які надають невідкладну медичну допомогу важкопораненим, а отже також мають ознаки емоційного вигорання та депресії.

Література

1. Для відновлення зруйнованих війною медзакладів потрібно понад 13 мільярдів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3470283-dla-vidnovlennazrujnovanih-vijnou-medzakladiv-potribno-ponad-13-milardiv-lasko.html>. (дата звернення: 12.05.2022).
2. Пашков В. Українські аптеки: соціальна функція чи бізнес на крові? URL: <https://zn.ua/ukr/HEALTH/ukrajinski-apteki-sotsialna-funktsija-chi-biznes-na-krovi.html>. (дата звернення: 12.05.2022).
3. Ліки в країні є, проблема з їх доставкою. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3418054-likiv-krajini-e-problema-z-ih-dostavkou-lasko.html>. (дата звернення: 12.05.2022).
4. Статистика ВІЛ і ТБ в Україні: березень 2022 року. Центр Громадського здоров'я МОЗ України. URL: [https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-berezen-2022-roku#:~:text=\(дата звернення: 12.05.2022\)](https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-berezen-2022-roku#:~:text=(дата звернення: 12.05.2022)).

*Зінченко Вікторія,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сучасний світ перебуває в процесі постійного технічного прогресу і розвитку інформаційно-телекомунікаційних сфер. Потреби споживачів найбільш швидко розвиваються саме за допомогою мережі Інтернет, тому доступ кожного громадянина до неї є однією із основоположних ознак розвитку держави.

Актуальність обраної тематики зумовлена відсутністю спеціалізованих нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та попередження вчинення порушень прав споживачів у мережі Інтернет та необхідністю у визначенні найбільш типових способів їх захисту за чинним законодавством України. Крім того, на науково-теоретичному рівні до сих пір не вироблено єдиного підходу щодо розуміння сутності та змісту споживчих правовідносин у мережі Інтернет з позиції цивілістичної науки. А отже, актуальність дослідження правовідносин у сфері захисту прав споживачів у мережі Інтернет відповідає вимогам та запитам сьогодення.

У цілому, споживчі правовідносини, що складаються у мережі Інтернет, віднесено юридичною наукою до таких, яким притаманні специфічні риси, які відображають особливості відносин, що складаються на споживчому ринку і, відповідно, їх специфічний суб'єктний склад, де обов'язковим учасником є споживач – фізична особа.

Підставою захисту прав споживачів у мережі Інтернет є юридичний факт, що виявляється в діях чи бездіяльності, у результаті яких порушується право споживача, встановлене законом та/або договором у мережі Інтернет. У даному контексті, необхідно відзначити, що найбільш поширеними проблемами, з якими стикається споживач на практиці є наступні: 1) встановлення та доведення факту

укладення договору та придбання продукції у конкретного продавця [2]; 2) ідентифікація покупця та продавця [4]; 3) визначення суб'єкта, до якого подавати позов [3]; 4) шахрайство [5]. Так само, порушення цивільних прав споживача у мережі Інтернет можуть проявлятися, зокрема, у: 1) недодержанні сторонами при вчиненні правочину вимог закону (ст. 215 ЦК України); 2) невиконанні чи неналежному виконанні умов зобов'язання (ст. 610 ЦК України); 3) безпідставній односторонній відмові від договору (ст. 651, ст. 907 ЦК України); 4) заподіянні фізичній чи юридичній особі майнової чи немайнової (моральної) шкоди (ст. 1166-1167 ЦК України) [1].

Враховуючи суб'єктний склад договірних правовідносин, спеціальні способи захисту прав споживачів за договором про надання послуг містяться саме в Законі України «Про захист прав споживачів», зокрема, у ст. 10 «Права споживача у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг)», а також у ч. 5-6 ст. 18 та ч. 6 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів». Виходячи із вищенаведеного, до спеціальних способів захисту прав споживачів у мережі Інтернет, які встановлені Законом України «Про захист прав споживачів», необхідно віднести: а) відмову від договору (розірвання договору шляхом односторонньої відмови від договору); б) призначення виконавцю строку для усунення недоліків; в) зменшення ціни наданої послуги; г) безоплатне повторне надання послуги; д) сплату пені в розмірі трьох відсотків від вартості послуги, якщо інше не передбачено законодавством. Відтак, можемо стверджувати, що способи захисту прав споживачів, закріплені в Законі України «Про захист прав споживачів» у більшій частині є такими, що збігаються із способами захисту, що визначені у ст. 16 ЦК України і є безпосередньо загальними способами захисту.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що на сьогодні необхідним є підвищення рівня обізнаності споживачів про їх права та обов'язки, пов'язані із здійсненням покупок в Інтернет-магазинах, а також про ризики, які за собою несе Інтернет-торгівля. Тут важливою є роль установ та інформаційних джерел, покликаних до захисту прав споживачів та їх просвітництва, таких як,

наприклад, Європейський споживчий вісник, проект DOLCETA за фінансування Європейської комісії, Європейський споживчий центр [6], діяльність яких можна взяти за приклад для України.

Отже, важливо вдосконалювати технічні навички споживання в Інтернет-середовищі. Для підвищення рівня освіти онлайн-покупців потрібно розробити тематичні освітні програми, поширювати та популяризувати їх, створювати умови для самоосвіти і вдосконалення відповідної освітньої інфраструктури на засадах інклюзивності.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Гриценко Г.Г.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 30. Ст. 379.
2. Заочне рішення Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 05.06.2021 року у справі № 195/211/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/89668425>. (дата звернення: 12.05.2022).
3. Рішення Приморського районного суду м. Маріуполя від 10.03.2020 року у справі № 266/6684/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/88182346>. (дата звернення: 12.05.2022).
4. Рішення Франківського районного суду м. Львова від 20.10.2022 року у справі № 465/6792/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/92362086>. (дата звернення: 12.05.2022).
5. Продавали неіснуючі ялинки: викрили псевдо-власників онлайн-магазинів. URL: <https://www.telegraf.in.ua/accidents/10101709-prodavali-neisnujuchi-jalinki-vikrili-psevdo-vlasnikiv-onlajn-magaziniv.html>. (дата звернення: 12.05.2022).
6. Сагайдачний С. Проект з торговельної політики. Основні тенденції правового регулювання у сфері електронної комерції. USAID: International Group Development. 2017. URL: <https://me.gov.ua>. (дата звернення: 12.05.2022).

*Карбанова Марина,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЗМЕЖУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Участь у кримінальному правопорушенні декількох осіб певною мірою обумовлює ступінь суспільної небезпеки, адже за загальним правилом від збільшення кількісного складу співучасників залежить й зростання суспільної небезпеки вчинених ними кримінальних правопорушень. Зокрема, до цього питання належить проблематика розмежування організованих груп та злочинних організацій, як форм співучасті. У п. 3 і п.4 ст. 28 Кримінального кодексу України виділені основні їх ознаки відповідно. Проте наявна потреба більш чіткого роз'яснення щодо їх відмінностей між собою.

Отже, звертаючись до п.3 ст. 28 ККУ, зазначаємо, що “кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи” [1]. Виходячи з наведеного, можна виокремити ознаки організованої групи: Група з трьох або більше осіб. Обов'язковою умовою є відповідність всіх учасників суб'єктам кримінального правопорушення для виконання умови співучасті. Стійкість об'єднання. Ознака стійкості характеризується наявністю стабільних відносин між учасниками групи. Об'єднаність єдиним планом. Обов'язковою умовою існування організованої групи також є єдиний план, мета якого повинна бути досягнута через вчинення кримінального правопорушення. Розподіленість конкретних функцій між учасниками задля досягнення мети плану. В організованій групі є чітке

розподілення функцій між учасниками як у плані ролей з огляду на ст.27 ККУ (організатор, виконавець, підбурювач тощо), так і в плані технічних функцій. Взаємна поінформованість. Поінформованість всіх учасників кримінального правопорушення є однією з умов організованої групи як ознака співучасті загалом [2, ст.257 - 258].

В свою чергу п.4 ст.28 визначає, що “кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою” вчинення певного кримінального правопорушення [1]. Таким чином, наявні наступні ознаки: складається з п'яти або більше осіб; характеризується стійкістю та ієрархічністю; учасники об'єднані певною метою; може утворюватися з декількох організованих груп; обов'язково є керівник або керівники, які координують діяльність учасників. При розмежуванні організованої групи та злочинної організації важливо звернути увагу на таку ознаку, як стійкість, адже на думку багатьох вчених це є основною відмінністю. Отже, ознака стійкості притаманна обом поняттям, але у різному обсязі. До визначення стійкості можна виділити два наукових підходи: кількісний (або перевага кількісному складу злочинного об'єднання, або – кількості вчинених (чи тих, що на стадії готування) кримінальних правопорушень) та якісний, який хотілося б розкрити глибше. Якщо розглядати стійкість, як якісний показник, то вона полягає в здатності забезпечити не тільки свою стабільність, а й безпеку функціонування через ефективну протидію внутрішнім та зовнішнім факторам, які можуть дезорганізувати [3]. Як раз цей розподіл і дозволяє відрізнити організовану групу, якій притаманна лише внутрішня стійкість, від злочинної організації, яка включає в себе і внутрішню, і зовнішню стійкість. Зокрема, Постанова пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» визначає приклад дезорганізуючих чинників та ознаки стійкості до них. Як приклад, невизнання авторитету, невиконання наказів керівника або спроби

відокремлення деяких членів об'єднання слугує внутрішнім ризиком розпаду організованої групи. Здатність же протистояти їм несе стабільний склад групи, тісні стосунки між учасниками, єдині для них правила, централізоване підпорядкування, а також наявність конкретного плану та чіткого розмежування функцій між членами [4]. Що стосується злочинної організації, то виявом зовнішньої стійкості є наявність каналів щодо обміну інформацією про діяльності конкурентів, встановлення корупційних зв'язків в органах влади, створення нелегальних або, так званих, тіньових страхових фондів, визначення порядку їх використання і наповнення тощо [4].

Таким чином, можемо зробити висновок, що поняття організована група та злочинна організація є схожими між собою, тому легко їх сплутати, проте відмінним чинником є ознака стійкості, через яку проводиться виокремлення. Наявність лише внутрішньої стійкості (протидія внутрішнім дезорганізуючим факторам) вказує на організовану групу. В свою чергу, надбання і зовнішньої стійкості (протидія зовнішнім дезорганізуючим факторам) за наявності певної ієрархії та мети вчинення злочину середньої тяжкості або особливо тяжких вказує на злочинну організацію.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Бражник А.А.

Література

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 12.05.2022).
2. Тацій В.Я., Тютюгін В.І., Борисов В. І. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. Харків: Право, 2020. - 584 с.
3. Відповідальність за створення злочинної організації, керівництво такою організацією або участь у ній. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>. (дата звернення: 12.05.2022).
4. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.(дата звернення: 12.05.2022).

*Кочерга Аліна,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Період дії правового режиму воєнного стану зумовлює повну трансформацію українського законодавства, зокрема постає актуальне питання зміни кримінальної процедури. Окремі аспекти адаптації Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) до умов воєнного стану потребують критичного осмислення з метою вдосконалення правових норм та підвищення ефективності правового регулювання. 1 травня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX [1]. Даний закон вносить уточнення та корективи до процедури досудового дослідження та судового розгляду в період дії воєнного стану та спрямований на досягнення більшої ефективності правового регулювання. Варто звернути увагу на введення в дію нового розділу КПК України, який стосується процедури досудового розслідування та судового розгляду у воєнний час. Зокрема, копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, в обов'язковому порядку зберігаються в електронній формі у дізнавача, слідчого чи прокурора (ч. 14 ст. 615 КПК України) [2]. Тобто, дана норма передбачає виготовлення матеріалів кримінального провадження в електронному вигляді, як додатку до паперової форми. За цих умов, такий підхід є виправданими, адже створення електронної версії матеріалів кримінального провадження здатне забезпечити схоронність матеріалів в умовах воєнного стану. Водночас, у запроваджених змінах можна виявити певну непослідовність законодавця. Так, у разі необхідності постановою слідчого, прокурора

виготовляється в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису службової особи, яка прийняла відповідне процесуальне рішення, або створюється з використанням Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування відповідно до статті 106-1 цього Кодексу (абз. 2 ч. 6 ст. 110 КПК України). На противагу цьому щодо електронного варіанту матеріалів кримінального провадження законодавець не встановлює вимоги накладення кваліфікованого електронного підпису. Разом з тим, для електронної версії документів накладення кваліфікованого електронного підпису також буде цілком доречним, адже саме у такий спосіб можна забезпечити достовірність інформації та запобігти несанкціонованому внесенню змін до документів. З огляду на це перспективною виглядає пропозиція запровадити таку вимогу щодо всіх матеріалів кримінального провадження, які виготовляються в електронній формі. Редакцією Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам» від 15.03.2022 року запроваджено зміни до частини другої статті 168 КПК України, де слова «електронних інформаційних систем» вирішено доповнити словами «комп'ютерних систем» [3]. Метою такої зміни є узгодження кримінальних процесуальних категорій із термінологією Закону України «Про електронні комунікації» та Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». З огляду на описані вище зміни цілком гостро постає питання наявності відмінностей між електронною інформаційною системою та комп'ютерною системою, а також між останньою та мобільним терміналом систем зв'язку. Термін «електронні інформаційні системи» та термін «мобільний термінал систем зв'язку», що вживається в КПК України, не розкривається в жодному законі чи іншому вітчизняному нормативно-правовому акті. Разом з тим, термін «комп'ютерна система» вживається на міжнародному рівні: його зміст розкрито у Конвенції про кіберзлочинність [4]. Тому актуалізується питання співвідношення категорій, зміст яких не розкривається взагалі, та поняття, яке розкрито лише на

міжнародному рівні. Існування декількох категорій в нормативних актах з невизначеним змістом ускладнює правозастосовну діяльність. Внаслідок цього, для початку необхідно на національному рівні провести розмежування зазначених вище категорій, а у перспективі – замінити їх одним терміном, яким може стати «комп'ютерна система». Отже, зазначені вище проблемні аспекти можуть стати предметом окремої дискусії серед науковців та практиків, актуальність якої зумовлена відсутністю нормативного врегулювання змісту згаданих у роботі процесуальних категорій та неузгодженістю викладення окремих норм КПК України. Вважаю, що необхідно поширювати вимогу накладення кваліфікованого електронного підпису до всіх процесуальних документів в електронній формі, а не лише до постанови слідчого, прокурора, як це має місце у чинній редакції процесуального закону, та закріплювати узгоджену і нормативно розкрити термінологію.

Науковий керівник - д.ф., ас. Скрипник А.В.

Література

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 14.05.2022)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.02.2010 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20220501#Text>. (дата звернення: 12.05.2022).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" : Закон України від 15.03.2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n5>. (дата звернення: 12.05.2022).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 12.05.2022).

*Кришталь Уляна,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Актуальність даної теми зумовлюється кількома факторами, такими як: різне правозастосування загальних положень цивільного права судами та відсутність в Україні спеціальних цивільно-правових норм, які б регулювали питання щодо можливості поширення режиму спільної сумісної власності на об'єкти права інтелектуальної власності.

Дослідженням обраної нами теми займалися такі науковці, як І.В. Жилінкова, Л.Р. Майданик, Н.Є. Яркіна, О.В. Гончарова, В.О. Бажанова та ін. Однак, варто зазначити, що не всі науковці дійшли однакової думки з аналізованої нами теми, що не припиняє дискусію й на даний момент щодо можливості поширення спільної сумісної власності на об'єкти права інтелектуальної власності. Через це існує необхідність в подальшому науковому аналізованих правовідносин.

Метою роботи є дослідження питань щодо здійснення права спільної сумісної власності на об'єкти права інтелектуальної власності з виробленням науково обґрунтованих пропозицій щодо внесення змін у вітчизняне законодавство.

У ч. 3, ч. 4 ст. 368 Цивільного кодексу України та ст.ст 60, 65 Сімейного кодексу України встановлено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом, а також, що майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю. Розпоряджаються такою власністю особи за взаємною згодою, діє презумпція правомірності дій одного з подружжя.

За Цивільним кодексом України до майна належать також й майнові права (ст. 190).

Виходячи із зазначених положень та практики Верховного суду України до складу спільного сумісного майна відносяться й майнові права інтелектуальної власності за умови встановлення не тільки факту набуття такого майна під час шлюбу, але того факту, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя [1].

Однак, за ст. 437 Цивільного кодексу України у автора твору (художнього чи наукового) виникають особисті немайнові, майнові права інтелектуальної власності (так звані первісні права), а також він може отримувати роялті (авторську винагороду) за використання його твору (вторинні права).

Немайнові права інтелектуальної власності (право на авторство та ін.) є нематеріальними об'єктами, вони позбавлені економічного еквіваленту та змісту, є невідчужуваними від особи автора, а тому не можуть належати до об'єктів спільної сумісної власності.

Щодо роялті, що отримане одним з подружжя під час перебування в зареєстрованому шлюбі, то воно є об'єктом спільної власності подружжя незалежно від дати створення об'єкта за ст. 57 Сімейного Кодексу України.

Проблемним питанням є поширення режиму спільної сумісної власності на майнові права інтелектуальної власності (зокрема право на розпорядження об'єктом інтелектуальної власності). Особливо актуальним це питання є при розподілі власності та перетворення її в часткову власність внаслідок смерті, розлучення тощо.

Як нами встановлено, цивільне законодавство не передбачає спеціальних положень щодо можливості не віднесення майнових прав інтелектуальної власності до спільного майна подружжя [2, с. 13]. Тому суди правомірно виділяють частки у сфері майнових прав інтелектуальної власності (наприклад, рішенням Приморського районного суду міста Одеси № 522/20812/19 було присуджено вдові померлого $\frac{3}{4}$ майнових прав на монографічне дослідження, а іншому спадкоємцю – $\frac{1}{4}$) [3].

Однак, важко собі уявити, як можна виділити частки в майнових правах (одній особі належало б право на тиражування твору, а іншій – право на його екранізацію тощо). Неможливо також розрахувати вартість права на переклад окремо від права на відтворення твору, як і неможливо визначити порядок користування твором.

Тому ми виходимо з концепції, що майнові права на результат інтелектуальної діяльності не є неподільною річчю за ст. 183 Цивільного кодексу України).

Для того, щоб реалізувати принцип неподільності авторського права у цивільному законодавстві України варто виключити майнові права інтелектуальної власності на твір, створений одним з подружжя із майна на яке поширюється режим спільної сумісної власності та визначити, що останні належать йому особисто.

Однак, разом з цим, у судовому порядку (виходячи із правових позицій Верховного Суду) варто залишити можливість визнати за другим з подружжя право на частку в таких правах, якщо він доведе, що він своїми діями сприяв створенню такого твору (шукав матеріал, редагував, перекладав тощо).

Науковий керівник - ас. Нога П.П.

Література

1. Постанова Верховного Суду України від 16.12.2015 р. в справі № 6-2641цс15. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/54593136> (дата звернення: 21.05.2022).

2. Майданик Л.Р. Здійснення спільних майнових прав інтелектуальної власності подружжя на твір за цивільним законодавством України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 2. С. 12-17.

3. Рішенням Приморського районного суду міста Одеси від 13 жовтня 2021 року в справі № 522/20812/19. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/100483715/> (дата звернення: 21.05.2022).

*Лейбель Валерія,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ФЕНОТИПУВАННЯ: ДОСЯГНЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність даної роботи полягає в тому, що в Україні на сьогоднішній день генетичні дослідження вирішують ідентифікаційні завдання, тобто експертиза може бути проведена лише за наявності зразка, призначеного на дослідження. Розглянута технологія ДНК-фенотипування відкриває нові можливості для вирішення зазначеної проблеми.

У 2009 році група вчених факультету судової молекулярної біології Медичний центр Університету ім. Еразма Роттердамського (Нідерланди) потрапила в заголовки газет по всьому світу з доповіддю, що показує як ДНК зі зразком крові може визначити вік людини, хоча і з похибкою не менше ніж 9 років. Дослідники змогли визначити колір очей та приблизний вік злочинця, вивчивши ДНК у Т-лімфоцитах крові – клітинах імунної системи [1].

Криміналістичне ДНК-фенотипування (FDP) включає набір технологій, спрямованих на прогнозування фізичних характеристик невідомих осіб за слідами ДНК, вилучених на місці скоєння злочину [2, с. 381].

Зокрема, дослідження дозволяє правоохоронним органам знайти невідомого підозрюваного, інтегруючи інформацію про те, який може бути злочинець, з урахуванням аналізу ДНК.

Метод відновлення зовнішності по генах може стати ідеальним ДНК-інструментом для слідства, що підтверджується прикладами з міжнародної практики. У 2010 році стався інцидент: жінка зазнала сексуального насильства у Флориді (США), збігів зразків ДНК не було виявлено. Через сім років поліція уклала контракт з приватною компанією, що займається дослідженням фенотипу

за допомогою молекулярного типування ДНК, яка отримала композицію особи, що вказує на чоловіка зі світло-коричневою шкірою, карими очима і чорним волоссям, що призвело до виявлення підозрюваного з відповідними характеристиками. Після отримання зразка ДНК, Хьюго Хірон-Поланко був заарештований, оскільки порівняння показало, що зразки сперми мають однаковий профіль STR (маркер генетичного профілю, відповідно надзвичайно рідко виникає мутації) ймовірністю збігу 1: 40000000000 [3].

Впровадження ДНК-фенотипування публічно обговорювалося у Німеччини та Швейцарії в останні кілька років, у той час як технологія вже була впроваджена у кількох інших країнах.

Судове ДНК-фенотипування виходить за рамки стандартного судово-медичного аналізу ДНК, де STR використовується для ідентифікації осіб по ДНК, отриманої на місці злочину, а інші ДНК-маркери використовуються для визначення статі.

Однак при використанні ДНК-фенотипування збирається інформація з місця злочину та згодом відображаються зовні видимі характеристики та біогеографічне походження (тобто передбачуваний географічний регіон походження біологічних предків людини).

Визначення віку людини за ДНК, виявленої на місці злочину також є частиною судового фенотипування ДНК. Генетичні захворювання та їх схильність виключені із судового фенотипування ДНК, оскільки вважається, що їх використання значною мірою порушують конфіденційність шуканих осіб.

Застосування ДНК-фенотипування вимагає створення нових криміналістичних обліків або за прикладом США застосування приватних обліків для співпраці в розкритті кримінальних правопорушень.

Підготовка судово-медичних експертів та співробітників правоохоронних органів у галузі дослідження результатів ДНК-фенотипування важлива для забезпечення правильного отримання, інтерпретації, документування та подальшого розгляду матеріалів кримінальної справи.

За наявності достатнього фінансування майбутні дослідження, як очікується, приведуть до більш докладного опису зовнішності невідомої особи за зразком ДНК, що підвищить цінність розслідування кримінальних справ завдяки дослідженню сліду, залишеного на місці злочину або останків померлої людини. Крім того, потрібно вирішити етичні та генетичні питання з метою широкого застосування методики ДНК-фенотипування.

Науковий керівник -к.ю.н., доц. Грицько Л.П.

Література

1. Разработан способ определения возраста по образцу крови. URL: <https://www.healthconomics.ru/news/item/razrobotan-sposob-opredeleniyavozrasta-po-obraztsu-krovi> (дата звернення: 21.05.2022).
2. Перепечина И. О. Криминалистическое ДНК-фенотипирование: возможности и проблемы. Санкт-Петербург: Издательский Дом СПбГУ, 2012. 354 с.
3. South Florida police bring new life to cold cases with DNA phenotyping. URL: <https://www.nbcmiami.com/news/local/south-florida-police-bring-new-life-to-cold-cases-with-dna-analysis/47947/> (дата звернення: 21.05.2022).

*Лисенко Оксана,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

УЧАСТЬ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕДЕННЯ ДОГОВІРНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Специфіка діяльності кожної юридичної служби полягає в організації та направлення в правильне русло правової роботи, а також в дотриманні та обов'язковому виконанні передбачених законодавством вимог, щодо правильного функціонування поставлених завдань. Задля задовільного функціонування та вчасного виконання поставлених юридичній службі вимог, необхідним є документальне врегулювання відносин, що пов'язані з реалізацією укладення договорів, що і зумовлює актуальність цієї теми.

Дослідженнями цього питання, щодо організації та ведення догодної роботи юридичних служб, займалися багато вчених-юристів та практиків, серед яких: Горевий В.І., Кононенко О.В., Куліш А.М., Журавель А.В. та інші.

У науковій літературі, досить часто можна зустріти таку точку зору, відповідно до якої, апарат управління, юридична служба має на меті організувати правову роботу на підприємствах, пов'язану із складанням різноманітних договорів [1, с. 171]. Так, наприклад, Шор Л.М. зазначає, що завдання юридичних служб полягають у посиленні законності та додержанні дисципліни, а також, що не менш важливо, у передбаченні та попередженні їх порушення в діяльності різноманітних підприємств, тобто у якомога більшому сприянні покращенні економічного стану роботи. Іншими словами, важливою складовою правової роботи є розробка, укладення та прийняття відповідних договорів [1, с. 171].

В основу договірної роботи покладено завдання з укладення, виконання, зміни або припинення, контроль за якісним виконанням, збереження та обліку різноманітних договорів. Ця робота спрямована на постачання та забезпечення

різноманітними послугами, особливістю чого є дотримання термінів виконання поставленої роботи, розрахунків, договірної дисципліни, відповідальності за виконання таких зобов'язань відповідно до договорів [2, с. 168].

Відповідно до підпункту 5 п. 11 Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1040, в якому зазначено, що юридична служба підприємства має на меті організувати роботу, яка прямо пов'язана з укладенням договорів чи контрактів, приймає активну участь у розробці, підготовці та здійснює контроль-наглядову функцію [3].

Виходячи із аналізу цього положення ми можемо дійти висновку, що організація документальної роботи за участі юридичної служби спрямовує не матеріально-правові відносини, а організаційні, тобто повинна плануватися та забезпечуватися необхідними правовими «інструментами» (нормативно-правовими актами) та відповідно кваліфікованими юрисконсультами [4, с. 5].

Варто погодитись з думкою Горевого В.І., який стверджує, що саме юрисконсульту випадає доля щодо організації та проведення договірної роботи з різноманітними структурними підрозділами. Виявлення та встановлення відповідних поставлених меті договірних зв'язків, та розгляд правомірних методів, щодо недобросовісних контрагентів [2, с. 168].

Проте існує певний недолік у роботі юрисконсультів, на якому акцентував увагу Домбровський С.Ф., що пов'язаний із намаганням юрисконсультів здійснювати правову роботу щодо договірних зв'язків самостійно, тобто без взаємодії з іншими службами [4, с. 5].

Під договірною роботою на підприємстві, установі чи організації, на думку Литовченка О.О., Проценко Н.К., варто розуміти як заходи, що проводяться у два етапи: 1) укладення договору, тобто це може бути підготовка, розробка чи оформлення певних умов; 2) організація роботи з укладення договорів, що вміщує в собі контроль, облік та оцінювання результатів за плином роботи [1, с. 172]. Сам процес, щодо виконання договірної роботи має регламентуватися

відповідним наказом, розпорядженням чи іншим нормативно-правовим актом щодо визначення відповідного підрозділу, які повинні відповідати за такі функціональні обов'язки як: оформлення, облік, збереження та реєстрація цих господарських договорів. Відповідно до норм законодавства, вся договірна робота виконується підрозділами, а вирішення конкретних питань визначеного відповідним видом договору, а юридична служба безпосередньо приймають участь у розробці та укладенні різноманітних договорів [2, с. 168].

Отже, з усього вищезазначеного, ми можемо дійти висновку, що ефективна договірна робота за участю юридичної служби може реалізовуватися лише при чіткій організації. Саме тому юридична служба здійснює загальний контроль за виконанням договорів, з метою забезпечення належного виконання договірних зобов'язань. Участь юридичної служби в договірній роботі повинна носити не епізодичний, а постійний характер.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Прохазка Г. А.

Література

1. Журавель А.В. Організація юридичною службою договірної роботи на підприємстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 2. С. 170–173.
2. Горевий В., Кононенко О. Участь юридичної служби суб'єктів господарювання в організації та веденні договірної роботи (практичний аспект). *Господарський процес*. 2009. № 42. С. 168–170.
3. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 р. № 1040. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. С. 3068.
4. Куліш А., Горевий В. Взаємодія юридичної служби суб'єкта господарювання з іншими структурними підрозділами. *Підприємство, господарство і право*. 2010. № 10. С. 3–6.

*Лісний Артем,
студент 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Нині актуальним у цивільному судочинстві постає питання врегулювання спору за участю судді, як альтернативного способу вирішення спорів. Воно регулюється нещодавно прийнятою редакцією Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) від 03.10.2017 року.

Відповідно до ч.1 статті 201 ЦПК України врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті.

Проте, аналіз нововведень, які стосуються цього інституту, все частіше схиляє дослідників до висновків, щодо наявності ряду колізійних та суперечливих положень, адже, насамперед, зазначена новела мала на меті реформування цивільного – процесуального законодавства України, шляхом приведення його у відповідність до європейських стандартів [1, с.113]. Змістом запровадження зазначених нововведень є створення ефективного механізму, здатного забезпечити справедливе, своєчасне та неупереджене вирішення спору з максимальним врахуванням інтересів обох сторін.

Варто зазначити, що на етапі врегулювання спору за участю судді ЦПК України покладає на суддю обов'язок роз'яснити сторонам мету, порядок проведення процедури, права і обов'язки. Інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Тому, під час проведення врегулювання такого спору протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами [2].

Процедура примирення між особами проводиться суддею в межах предмету спору, в ході якої сторонам пропонується надати власні пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору. Ч.6 ст. 197 ЦПК зазначає, що під час

проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі. Проте, у ч. 4 та 5 ст. 203 ЦПК суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору, а також під час закритих нарад він має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та (або) її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору. Тобто, наявна суперечність у законодавчих положеннях, оскільки пропозиції судді щодо можливих шляхів мирного врегулювання спору, звернення уваги сторони на судову практику в аналогічних спорах і є наданням юридичних порад.

Науковець Ю. Д. Притика називає застосування примирних процедур - підходом до вирішення юридичних конфліктів з позиції інтересів. Цей спосіб, на думку вченого, ґрунтується на з'ясуванні та врахуванні взаємних інтересів сторін і спрямований на досягнення взаємовигідної угоди, унаслідок якої жоден учасник конфлікту не програє. Вони постають як альтернатива офіційному правосуддю в судовій системі держави. У західній правовій доктрині їх називають ADR (alternative dispute resolution) [3, с. 55].

Важливою умовою забезпечення суддею успішного проведення переговорного процесу між сторонами спору є певні комунікативні та особистісні якості, що зумовлюють одну з головних проблем даного питання – спеціальну підготовку судді. Тому, С. А. Корягіна підтримує позицію, відповідно до якої виконання функцій посередника вимагає від особи певних знань та вмінь, емоційної стриманості та творчого мислення [4, с. 47].

Цікавим є також те, що такий альтернативний спосіб вирішення спору відрізняється від розгляду справи по-суті в судовому засіданні також тим, що сторони несуть власну відповідальність за прийняте рішення. Тобто, суддя не ухвалює рішення, яке стосується спору, а надає лише пропозиції щодо шляхів його врегулювання [1, с.115].

Доцільно зазначити, що в разі недосягнення миру під час урегулювання спору за участю судді вони втрачають право на повторне проведення врегулювання спору за участю судді (ч. 2 ст. 202 ЦПК України), а про

припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає (ч. 2 ст. 204 ЦПК України) [2].

Важливо, що законодавець обмежив процедуру врегулювання спору за участю судді розумним строком, тобто категорією, яку варто вважати оціночною, і встановив межі цього строку – не більше ніж тридцять днів з дня постановлення ухвали про його проведення, а також передбачив, що цей строк продовженню не підлягає (ч. 205 ЦПК України) [2].

Отже, закріплення врегулювання спору за участю судді в нормативно-правовій базі України є гарною можливістю зберегти договірні відносини між сторонами, забезпечити процесуальні економії, здешевити витрати щодо сплати судового збору і взагалі зменшити кількість непорозумінь та конфліктних ситуацій між учасниками цивільного судочинства. Задля поліпшення ефективності функціонування даного альтернативного способу вирішення спору слід вдосконалити відповідні норми права, що регламентують дане питання та запровадити Закон України, який би врегулював процедуру мирного вирішення спору.

Науковий керівник - к.ю.н., старш.викл. Кабальський Р.О.

Література:

1.Мамницький В.Ю., Кахнова М.Г. Врегулювання спору за участю судді: проблемні аспекти правозастосовчої практики. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 112-123.

2.Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41. Ст.492.

3.Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді: дис. д-ра юрид. Наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: 2006, 632 с.

4.Корягина С.А. Сімейна медіація у ранньому попередженні злочинності неповнолітніх. *Державний університет економіки та права*. 2012. № 2. С. 47–50.

*Михайліченко Тетяна,
доцент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
старший науковий співробітник
НДІ вивчення проблем злочинності
імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидатка юридичних наук, доцент*

ПРАВО НА ВОЛОДІННЯ ЦИВІЛЬНОЮ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ: TO BE, OR NOT TO BE

Спори відносно (не)доцільності володіти цивільною вогнепальною зброєю тривають в Україні постійно. Та, як видається, нинішня війна показала, що незважаючи на всі негативні ризики, нам доведеться таки стати суспільством із високим рівнем культури володіння цивільною вогнепальною зброєю, адже світ навколо нас після 24 лютого 2022 р. кардинально змінився і продовжує змінюватися, події розвиваються надзвичайно швидко, кількість вогнепальної зброї на руках у цивільного населення постійно зростає. За таких умов залишатися на усталених, консервативних позиціях – це закритися від проблеми. Тож найближчим часом питання про право на володіння цивільною вогнепальною зброєю постане з особливою актуальністю.

Нині юридичній спільності слід ґрунтовно обдумати концепцію права на цивільну вогнепальну зброю, яка має бути реалізована в Україні. Причин цьому кілька: 1) наразі «на руках» в людей вже дуже багато зброї і її кількість продовжує невпинно зростати. Так, за повідомленнями лише в Києві за 2 дні (тобто за 24 та 25 лютого) було роздано 18 000 автоматів та відповідний боєкомплект [1]. А 26 лютого це вже досягло цифри в 25 000 автоматів і 10 млн. патронів [2]. Зброя хоча й роздавалася бійцям територіальної оборони, та завжди існує ймовірність, що частина її після війни не буде здана. В Запоріжжі роздавали автомати, боєкомплекти і штик ножі, щоб отримати зброю, при собі треба було мати паспорт та ідентифікаційний код [3].

Також слід пам'ятати, що цивільні громадяни могли отримати зброю як трофеї або ж знайти її, адже окупованими були і частина є й нині території 9 областей України. Ще на території кількох областей активних бойових дій не було, але вогнепальною зброєю, в т.ч. й автоматичною, вони насичені. Приміром, на Полтавщині, де не було бойових зіткнень, крім т.зв. «Гадяцького сафарі», лише за півтора місяці повномасштабного вторгнення вилучили 70 обрізів, гвинтівок, карабінів, пістолетів, автоматів, кулеметів, гранатометів та понад 5 000 набоїв, снарядів і гранат [4]; 2) не позбавлена й сенсу думка, що відповідальне користування зброєю та наявність його у значній кількості серед цивільних осіб, дозволило б значно краще вести спротив військам загарбника, адже тоді є можливість захищатися невеличким містам та селам власними ресурсами, вести успішну партизанську війну за умови окупації тощо.

За таких передумов і з урахуванням Законів «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану», а також Постанови КМУ «Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану», від 15.04.2022 р. № 448, видається, що й надалі уникати вирішення цього питання не можна.

Доцільно також нагадати, що у Верховній Раді України знаходиться законопроект «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 25.06.2021 р. № 5708 та пов'язаний з ним законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України для реалізації положень Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю»» від 25.06.2021 р. № 5709, які 23.02.2022 р., які прийняті за основу зі скороченим строком підготовки [5-6]. Але Проект № 5708 не формує культуру володіння цивільною вогнепальною зброєю, а тому потребує доопрацювання. Приміром, у ч. 4 ст. 21 цього Проекту вказано: «право на

отримання категорії зброї D та вихолощеної зброї мають особи, які досягли 18-річного віку та пройшли відповідне навчання поводження зі зброєю та відповідають вимогам, зазначеним у частині першій цієї статті» [5]. Про курси із вивчення матеріальної частини зброї згадується ще кілька разів (зокрема, ст. 43 Проекту), але, як видається, це не дасть бажаного результату, тобто не виховає в суспільстві культуру володіння цивільною вогнепальною зброєю.

Україні варто ретельніше вивчити досвід насамперед США, а також Ізраїлю, Італії, Естонії, Швейцарії, Фінляндії та ін., приділивши особливу увагу саме формуванню культури володіння цивільною вогнепальною зброєю.

Таким чином, слід констатувати, що питання «to be, or not to be» насправді вже перед нами не стоїть, життя ствердно дало нам на нього відповідь. Нині ж варто продумати концепцію володіння цивільною вогнепальною зброєю, заклавши туди й культуру такого володіння. Прийняття ж законопроектів № 5708 та № 5709 лише частко може зменшити негативні наслідки масового озброєння українців, але не досягне очікуваного позитивного соціального ефекту.

На мою думку, мають бути започатковані не «разові» курси із вивчення матеріальної частини зброї, правил поводження з нею та її застосування. Також слід передбачити обов'язок власників цивільної вогнепальної зброї проходити щонайменше раз на три роки курси, які закріплюватимуть отримані знання та навички.

За таких умов ми не лише легалізуємо цивільну вогнепальну зброю, а й матимемо культуру володіння нею та зможемо значною мірою підвищити обороноздатність держави в цілому за рахунок можливості активної участі у національному спротиві.

Література

1. Мартинець С. Резніков У Києві роздали 18 тис. автоматів, на підході зброя від Заходу. 2022. Сьогодні.ua. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/reznikov-v-kieve-razdali-18-tys-avtomatov-na-podhode-oruzhie-ot-zapada-1605245>. (дата звернення: 01.05.2022).

2. Жукова Л. У Києві роздали 25 тисяч автоматів і 10 мільйонів патронів. 2022. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/styler/kieve-razdali-25-tysyach-avtomatov-10-millionov-1645886361.html> (дата звернення: 01.05.2022).

3. Роблять «їжаки», видають автомати містянам – як Запоріжжя готується «зустрічати» окупантів. 2022. 5 канал. URL: <https://www.5.ua/regiony/roblia-izhaky-vydaiut-avtomaty-mistianam-ia-k-zaporizhzhia-hotuietsia-zustrichaty-okupantiv-269527.html> (дата звернення: 01.05.2022).

4. Синицька Д. З початку масштабного наступу військ РФ на Полтавщини вилучили 70 одиниць зброї та 5000 боєприпасів. 2022. Інтернет-видання «Полтавщина». URL: <https://poltava.to/news/65573/>(дата звернення: 01.05.2022).

5. Про право на цивільну вогнепальну зброю : Проект Закону від 25.06.2021 р. № 5708. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> (дата звернення: 01.05.2022).

6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України для реалізації положень Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю»: Проект Закону від 25.06.2021 р. № 5709. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27192> (дата звернення: 01.05.2022).

*Нестеренко Анна,
студентка 4 курсу,
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «МОБІНГ» В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Одним із найвищих соціально-економічних прав людини закріплених в Конституції України та інших нормативно-правових актах, є право на працю. Досить часто у трудовому колективі виникає таке явище, як мобінг і створює багато перешкод для задоволення працівником свого права на працю. Психологічний тиск на робочому місці зазвичай спричиняє погіршення психологічного та фізичного стану здоров'я працівників, зниження продуктивності праці, збитків підприємства та інших негативних наслідків для працівника та роботодавця.

В трудових відносинах проблема мобінгу досить поширене явище, яке стрімко розвивається. За статистикою, кожний другий працівник стикається з дискримінацією в трудовому колективі, майже щодня. В Україні вивчення цього явища є відносно новим, а на законодавчому рівні взагалі не визначено поняття «мобінг», тому йому не приділяється такої кількості уваги, як наприклад, в країнах Західної Європи. Варто зазначити, що найголовнішою причиною наявності в трудовому колективі мобінгу, є нечітке правове регулювання та відсутність юридичної відповідальності.

Для запобігання цьому негативному явищу варто проаналізувати досвід зарубіжних країн та їх методи боротьби з мобінгом та іншими видами дискримінації. Держави-члени Європейського Союзу з метою ліквідації прояву мобінгу обрали два основні методи. Перший полягає в прийнятті спеціальних законів, які регулюють мобінг на робочих місцях. Такий підхід практикують Франція, Швеція та Бельгія. В іншому випадку при прояві мобінгу, застосовують діюче законодавство (досить часто це закон про заборону дискримінації). Даний

вид боротьби вживають Великобританія, Італія, Ірландія, Німеччина, Данія. В усіх розвинутих країнах Європи шляхом гарантування та забезпечення права на справедливі та безпечні умови праці забезпечується захист від проявів домагань, насилля та цькувань [1, с. 44].

В Україні проблема мобінгу, все ж таки, знайшла своє відображення в правовому аспекті. Адже стаття 3 Конституції України наголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю держави. А Кодекс законів про працю України у статті 2 закріплює право на здорові та безпечні умови праці як одне з основних трудових прав працівників. Стаття 153 КЗпП України покладає на роботодавця (власника підприємства, установи, організації, або уповноважений ним орган чи фізичну особу) необхідність забезпечити належні умови праці, але нажалі ця стаття не передбачає обов'язок роботодавця не допускати проявів дискримінації та психологічного тиску в трудовому колективі. У зв'язку з цим доцільно внести зміни до трудового законодавства, які б гарантували працівникам недопустимість проявів мобінгу з боку колективу та роботодавця. Таким чином, було б розширено поняття «належні умови праці», адже за чинним законодавством воно розкриває лише матеріально-технічні аспекти.

Відповідно до законодавчих норм, стаття 55 Конституції України та стаття 2 КЗпП України, надають право особам звертатися до суду для захисту своїх прав і свобод, у тому числі трудових прав та законних інтересів при виникненні трудових спорів.

Але, знову ж таки, на практиці суди оминають дане питання і часто відмовляють у задоволенні позовних вимог. Провівши аналіз судових рішень з даного питання, можна спостерігати, що у більшості випадків суди посилаються на недоведення фактів морального тиску на позивача, недоведення фактів наявності завдання моральної шкоди, пропуск строку, що встановлено в статті 233 КЗпП, тощо.

Для вирішення цієї проблеми, потрібно щоб Верховний суд надав судам керівні роз'яснення стосовно протидії мобінгу та іншим утискам, з якими може

стикатися працівник у трудових відносинах. Враховуючи всю складність подібних справ необхідно сформувати єдину правозастосовну практику. Українським судам можна взяти приклад з Італії, де також відсутнє визначення мобінгу у нормативно-правових актах, але суди при здійсненні правосуддя беруть до уваги роз'яснення судів вищих інстанцій, стосовно того, які дії вважаються мобінгом [1, с. 45].

Для вирішення даної проблеми, необхідно вдосконалити і доповнити діюче законодавство в частині встановлення юридичної відповідальності. Для ефективної боротьби з проявами мобінгу, ватро ввести санкції за будь-які демонстрації утисків відносно працівників. Адже, як нам говорить практика, матеріальна відповідальність змушує особу відповідальніше ставитися до наслідків своїх дій. Ще одним ефективним засобом боротьби, може стати створення спеціальних комісій, на яких буде покладено зобов'язання боротися з проявами мобінгу, а також, залучати для цього профспілкові організації та представників трудового колективу. Таким чином, буде забезпечений внутрішній контроль за взаємовідносинами працівників та роботодавців. Доречно звернутися до досвіду Італії в частині активності профспілок у протидії мобінгу. Профспілки відіграють позитивну роль при укладенні спільних договорів. Профспілка сприяє позитивній атмосфері колективної творчості, сприяти розвитку та освіті працівників проводячи інформування, щодо проявів і наслідків мобінгу. Окремі члени профспілки можуть організовувати навчання для співробітників, щоб вони могли з легкістю відрізнити мобінг від звичайних взаємних конфліктів, були обізнані про свої права у разі прояву мобінгу і головне мати чітке розуміння, що мобінг є неприйнятним явищем для розвиненого і свідомого суспільства та тягне за собою негативні наслідки [2, с. 90].

Отже, з вищевикладеного можемо прийти до висновку, що мобінг є суспільно небезпечним явищем, яке потребує серйозного підходу та вирішення з боку держави. На сьогоднішній день в Україні немає чіткого правового регулювання мобінгу. Тому, для боротьби з цим явищем слід активно вивчати практику зарубіжних країн стосовно впровадження юридичних механізмів і

засобів протидії мобінгу. Необхідно прийняти нормативно-правові акти, які будуть спрямовані на захист прав та інтересів працівників від негативного впливу мобінгу та в яких буде визначено його поняття та механізми боротьби, а також відповідальність суб'єктів трудового права за вчинення таких дій. Також, необхідно застосовувати превентивні заходи у трудових колективах, встановити матеріальну відповідальність за психологічні «утиски» працівників. Особливо ефективним буде залучення профспілок, адже це орган який зможе регулювати взаємовідносини між працівниками та вирішувати внутрішні проблеми трудового колективу. В Україні на сьогодні способи захисту прав у сфері праці не адаптовані для протидії моральному та психічному насильству. Окрім того, дана проблема охорони праці, розглядається лише в працях науковців.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Грекова М.М.

Література

1. Трюхан О.А. Захист працівників від мобінгу на робочому місці: теоретико-правовий аспект. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №4. С. 42-46.
2. Кравченко О. Мобінг у трудовому праві. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 3. С. 90-91.

*Новосьолова Галина,
асистент кафедри цивільного,
господарського і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор наук з державного управління*

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ПОРЯДКУ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним (ст.41 Конституції України) [1].

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року. Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. Після введення воєнного стану в Україні, одним з актуальних питань є особливості оформлення права власності в порядку спадкування. На даний час багато громадян відповідно до норм діючого законодавства отримали статус переселенців, а деякі території України ще перебувають під окупацією, тому для спрощення процедури спадкування, прийнята низка нормативно-правових актів, які визначають головні особливості процедури спадкування: Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164 (далі - Постанова КМУ) та Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері

нотаріату» від 11 березня 2022 р. №11185, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 березня 2022 р. за №325/37661 (далі – Наказ Мінюсту).

Відповідно до ч.1 ст.1221 ЦК України, місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦК України місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово[2].

Відповідно до п.п 1.12, п.1, Глави 10, Розділ 11 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (далі- Порядок), місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця відповідно до статті 29 Цивільного кодексу України [3].

Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна. Якщо об'єктів нерухомого майна декілька і їх місцезнаходження різне, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження одного із об'єктів цього майна на вибір спадкоємця(ів).

Крім того, п.п 2.1, п. 2, Глави 10, Розділ 11 Порядку передбачено, що спадкова справа заводиться нотаріусом за місцем відкриття спадщини на підставі поданої (або такої, що надійшла поштою) першою заяви (повідомлення, телеграми). Під час правового режиму воєнного стану, зацікавлені особи мають право звернутися до будь-якого нотаріуса України для заведення спадкової справи, незалежно від останнього місця проживання померлого, такі зміни були внесені до діючого Порядку Наказом Міністерства юстиції України «Зміни до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату», а саме п.п 1.12, п.1, Глави 10, Розділ 11, якій був доповнений аб.2 і вказано, що в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини [4].

Також, слід звернути увагу на те, що з підпунктів 3.3 - 3.5 пункту 3 глави 10 Розділу II Порядку виключено вимоги щодо подання заяви про прийняття спадщини або відмову від її прийняття за місцем відкриття спадщини. Проте, з

урахуванням положень законодавства, зокрема статей 1272, 1273, 1288 – 1290 Цивільного кодексу України, пункту 2.6 пункту 2 глави 10 Розділу II Порядку, зазначені зміни застосовуються лише у разі подання заяв про прийняття спадщини або про відмову від її прийняття в умовах воєнного або надзвичайного стану.

При цьому, під час заведення спадкової справи нотаріус за даними Спадкового реєстру перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту. Внесенням змін до Порядку, законодавець спрощує процедуру відкриття спадкових справ в умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру. В даному випадку нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу.

Якщо за результатами перевірки відомостей Спадкового реєстру встановлено наявність раніше заведеної спадкової справи, заведена без використання Спадкового реєстру спадкова справа передається до нотаріуса, яким раніше заведено спадкову справу, в порядку, передбаченому підпунктом 2.7 цього пункту Порядку. У випадку, якщо наявність такої справи не встановлено, здійснюється реєстрація спадкової справи в Спадковому реєстрі. Слід зазначити, що змінами внесеними законодавцем до діючого Порядку, забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеної без використання Спадкового реєстру і до її реєстрації у Спадковому реєстрі (п.п.2.6 п.2 Глави 10, Розділ 11 цього Порядку).

Наказом Міністерства юстиції України від 01 квітня 2022 року затверджений Перелік адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких в умовах воєнного стану, припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, отже доступ до Спадкового реєстру в окремих місцевостях припинено [5].

З часом в деяких адміністративно-територіальних одиницях у зв'язку зі зміною положення в країні, робота Спадкового реєстру відновлюється, а тому у

передбаченому законом порядку будь-які перепони для реєстрації спадкових справ, відсутні. Слід зазначити, що відповідно до норм діючого законодавства для прийняття спадщини чи відмови від спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з дня смерті особи. Для того, щоб не допустити пропуску строку, необхідно звернутися до нотаріуса для подачі заяви про прийняття спадщини чи про її відмову (ст..ст.1269,1270 Цивільного кодексу).

Але, з врахування правового режиму воєнного стану п..3 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» передбачено, що на час воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини [6].

Виходячи з вимог закону вбачається, що прийняття змін в нормативних документах щодо спрощення процедури оформлення прав власності в порядку спадкування повинні застосовуватися тільки в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до ч. 1 ст. 66 Закону України «Про нотаріат» свідоцтво про право на спадщину видається за місцем відкриття спадщини [7].

А тому, у п.1.6 Інформаційного листа Нотаріальної палати України вказане, що після усунення обставин, спричинених військовим або надзвичайним станом, заведені не за місцем відкриття спадщини спадкові справи підлягають передачі нотаріусу за місцем відкриття спадщини для видачі свідоцтв про право на спадщину [8].

Література

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. с. 141.
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.04.2022).
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерство юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5. URL:

<https://ips.ligazakon.net/document/view/re20595> (дата звернення: 29.04.2022).

4. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 1118/5. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text> (дата звернення: 29.04.2022).

5. Перелік адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 01 квітня 2022 року за № 1307/5. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re37722> (дата звернення: 29.04.2022).

6. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/> (дата звернення: 29.04.2022).

7. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 року № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 29.04.2022).

8. Щодо окремих питань внесення змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Інформаційний лист Нотаріальної палати України від 21 березня 2022 року. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/03/inf11185.pdf> (дата звернення: 29.04.2022).

*Нога Петро,
асистент кафедри цивільного,
господарського і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
молодший науковий співробітник
НДІ вивчення проблем злочинності
імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України*

ОКРЕМІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

Стаття 49 Конституції України закріпила право кожного на охорону здоров'я [1]. Гарантування такого багатоаспектного права на конституційному рівні означає покладення на державу цілого ряду позитивних зобов'язань (субстантивних та процедурних) перед суспільством. Серед таких зобов'язань особливе місце посідає забезпечення доступу населення до якісних, безпечних лікарських засобів.

Гарантія доступу населення до якісних, безпечних лікарських засобів опосередковано впливає із принципів охорони здоров'я в Україні, які перелічені в ч. 1 ст. 4 закону № 2801-ХІІ [2]. Однак, незважаючи на визнання важливості даної гарантії (вона ж автоматично є правом людини у системі прав на охорону здоров'я), вона не знайшла свого закріплення на рівні ст. 6 закону № 2801-ХІІ, що на нашу думку, є законодавчою прогалиною, яку неодмінно потрібно ліквідувати.

Виконання цього та інших зобов'язань держави покладається на складний механізм державного управління, одним із структурних елементів якого виступає державний контроль. На фармацевтичному ринку державний контроль за якістю лікарських засобів в процесі їх обігу відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки якість лікарських засобів напряду пов'язана із такими явищами як: демографічна ситуація, безпека життєдіяльності, соціальна безпека та навіть

національна безпека (як йдеться у рішенні РНБО «Про забезпечення населення якісними та доступними лікарськими засобами» від 25.05.2012) [3]. Особливо зазначене питання актуалізується в аспекті поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та повномасштабної війни з РФ, появою так званої «гуманітарки» з інших країн, міжнародних організацій, розповсюдження практики онлайн дистрибуції лікарських засобів в Україні, окупацією 20% території України, поширенням на територіях військових дій та прифронтових територій інфекційних та інших небезпечних неінфекційних захворювань.

Варто зазначити, що в Україні розробляється План відновлення системи охорони здоров'я України від наслідків війни на 2022 - 2032 роки та передбачається створення і функціонування Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Так у дев'ятому пріоритеті Плану передбачається відновлення фармацевтичного сектора, покращення доступу та належне використання ліків шляхом гармонізації державних політик доступу до лікарських засобів та медичних виробів; утворення незалежної агенції з оцінювання медичних технологій у якості єдиного експертного органу, який забезпечує обґрунтованість та доказову базу відбору та оцінювання ефективності лікарських засобів, медичних виробів; стимулювання розвитку фармацевтичної галузі з фокусом на стимулювання інвестицій в R&D, локалізацію та інші методи освоєння новітніх технологій виробництва лікарських засобів та медичних виробів, сприяння проведенню клінічних досліджень в Україні, посилення контролю за непорушенням прав інтелектуальної власності, повноцінне запровадження у національне законодавство принципу Болар (можливості реєстрації генеричних лікарських засобів до моменту закінчення дії патенту на оригінальний лікарський засіб) та інших сучасних інструментів, спрямованих на посилення галузі; забезпечення доступу населення до якісних, ефективних та безпечних лікарських засобів, шляхом встановлення в Україні суворої регуляторної системи, належним чином визнаної на міжнародному рівні [4].

Передбачається також створення нової системи органів державного контролю якості лікарських засобів на зміну Держлікслужби.

Зрозуміло, що стан війни в державі диктує та змушує застосовувати принцип доцільності в аспекті спрощення процедури обігу необхідних лікарських засобів з метою забезпечення їх доступності як для військовослужбовців, так і цивільного населення. Таке спрощення відбулося як в аспекті державної реєстрації, відпуску лікарських засобів, їх транспортування, поміщення в карантин, так і в аспекті державного контролю (видання висновків про якість лікарських засобів при імпорті відбувається в електронній формі без лабораторного аналізу та ін.), що є цілком раціональною та звичною практикою для таких умов.

Однак, разом з цим, відбувається накопичення старих проблем у сфері нормативного регулювання контролю якості лікарських засобів та генерування нових, які не будуть чекати на вирішення до 2032 року, оскільки від якості лікарських засобів напряду залежить життя та здоров'я людей.

Фактично на сьогодні в Україні контроль якості лікарських засобів здійснюється суб'єктами господарювання (внутрішній контроль) та, якщо вірити інформації Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками [5], міжнародними організаціями та національними регуляторними органами у сфері контролю якості лікарських засобів (в аспекті надсилання термінових повідомлень стосовно виявлення фальсифікованих лікарських засобів).

Однак, зазначимо, що виявлення міжнародними організаціями та національними регуляторними органами фальсифікованих лікарських засобів не є підставою для тимчасової заборони обігу лікарського засобу. Тож пропонуємо розглянути можливість зняття мораторію на проведення заходів державного контролю якості лікарських засобів Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, шляхом внесення відповідних змін до постанови Кабінету міністрів України «Про припинення заходів державного

нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» від 13.03.2022 р. № 303.

Крім цього, на сьогодні потребують законодавчого врегулювання наступні питання: підстави та порядок відібрання зразків лікарських засобів для лабораторного аналізу; порядок заборони повної чи тимчасової обігу лікарських засобів (який на сьогодні визначений наказом МОЗ України № 809, однак відповідно до ч. 4 ст. 4 закону № 877-V має визначатися виключно законом [6]).

Також існує гостра необхідність виключення виключити з п.2 постанови КМУ № 260 [7] нечіткі формулювання підстав відібрання зразків лікарських засобів, такі як: «в інших випадках, передбачених законом» та «порушення встановлених умов...., що може негативно вплинути»; внесення змін до п.2 постанови КМУ № 260 щодо конкретизації підстав для відбору зразків лікарських засобів таким чином, як це здійснено у п. 10 постанови КМУ № 902. Акцентуємо увагу на законодавчій колізії положень п. 5 ст. 4 закону № 877-V та п.9 ч. 1 ст. 15 закону № 123/96-ВР, яка ускладнює правозастосовну практику та запропоновано способи її усунення, зокрема, пропонується встановити виняток із п. 5 ст. 4 закону № 877-V для Держлікслужби щодо збереження повноважень стосовно можливості зупинення обігу неякісної та фальсифікованої фармацевтичної продукції.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996р., № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р., № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
3. Про забезпечення населення якісними та доступними лікарськими засобами: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.05.2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 67. Ст. 2727.

4. Держлікслужба здійснює свої повноваження в умовах воєнного стану: URL: <https://www.dls.gov.ua/news/держлікслужба-здійснює-свої-п/> (дата звернення: 11.05.2022).

5. План відновлення системи охорони здоров'я України від наслідків війни на 2022 - 2032 роки. URL: https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%/21-07-2022-Draft-Ukraine20Plan-2022-2032_UKR.pdf (дата звернення: 11.05.2022).

6. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04. 2007 р., № 877-V. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 29. Ст. 389.

7. Деякі питання здійснення державного контролю якості лікарських засобів: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2010р., № 260. *Офіційний вісник України*. 2010. № 17. Ст. 786.

Осипенко Юлія,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Нога Петро,
асистент кафедри цивільного,
господарського і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
молодший науковий співробітник
НДІ вивчення проблем злочинності
імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України

ПІДОЗРА У ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ТИМЧАСОВОЇ ЗАБОРОНИ ОБІГУ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ

Тенденції розвитку фармацевтичного сектору економіки, збільшення кількості лікарських засобів на ринку та підвищення прибутковості від їх реалізації неодмінно призводять до появи неякісної та фальсифікованої фармацевтичної продукції (особливо в умовах широкомасштабної війни рф проти України).

Також, трансформаційні процеси, пов'язані з європейською інтеграцією, розвиток ринку фармацевтичної промисловості, встановлення додаткових вимог до якості та безпечності лікарських засобів зумовлюють, зокрема, необхідність реалізації державної політики, спрямованої на впровадження сучасних методів запобігання фальсифікації медичної продукції, у тому числі лікарських засобів [1].

Еталоном ефективності вважається та національна система контролю якості, за час функціонування якої кількість неякісної та фальсифікованої фармацевтичної продукції не перевищує 1% [2] від всього обсягу такої продукції на ринку. За даними Держлікслужби [2] з 2012 року в Україні кількість неякісних та фальсифікованих лікарських засобів не перевищує 1% від загальної кількості

лікарських засобів на ринку, а з 2014 року кількість розпоряджень про заборону обігу лікарських засобів знизилася [2]. Однак, по-перше, зважаючи на відсутність нормативно визначеної методики обрахування відсоткової ваги фальсифікованих та лікарських засобів з низькою якістю на внутрішньому ринку, неможливо з упевненістю говорити про те, що питома вага неякісної, підробної фармацевтичної продукції не перевищує «золотого стандарту в 1%», відсутня також система моніторингу такої продукції на ринку; по-друге, зниження кількості розпоряджень про заборону обігу лікарських засобів є скоріше не наслідком підвищення якості останніх, а дії серії постійно продовжуваних мораторіїв на проведення перевірок Держлікслужбою (яка діє й на сьогодні відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №303); по-третє, крім статистики наведеної Держлікслужбою, ми маємо статистичні дані, які свідчать про незадоволеність представників фармацевтичного ринку України існуючою системою держлікконтролю [3, с. 12]. З огляду на це, вважаємо, що обіг фальсифікованих лікарських засобів в Україні характеризується латентністю.

За п.3 наказу МОЗ України № 809 підставою для встановлення тимчасової заборони обігу лікарського засобу є: 1) одержання Держлікслужбою повідомлення від її територіальних органів про невідповідність якості лікарських засобів, а саме: виявлення серії або серій лікарських засобу, стосовно якої (яких) виникла підозра у фальсифікації [4]. Звертаємо увагу на нечіткість та непрозорість формулювання «підозра у фальсифікації». Такі двозначні та непрозорі формулювання не можуть міститися у підставах для тимчасової заборони обігу продукції, оскільки створюють зайву дискрецію для Держлікслужби. До речі, судді в ухвалених постановках не вживають поняття «підозра у фальсифікації» при розгляді справ такої категорії [5], а вживають поняття «ознаки фальсифікації». На наш погляд, потрібно виключити з наказу МОЗ України № 809 формулювання «підозра у фальсифікації» як таке, що підлягає подвійному тлумаченню та переформулювати підставу для тимчасової заборони обігу лікарських засобів

наступним чином – «виявлення серії або серій лікарських засобів, стосовно якої (яких) наявні ознаки фальсифікації» [6]. Крім цього, є необхідним визначити на нормативному рівні ознаки фальсифікації лікарських засобів. Цікавим фактом є те, що відсутність кримінального провадження і, як наслідок, не встановлення вини осіб у фальсифікації лікарських засобів не є підставою вважати відсутність самого факту встановлення ознак фальсифікації лікарських засобів. Факт наявності ознак фальсифікації лікарських засобів, підтверджується відповідними висновками спеціалізованої лабораторії [5].

Після видання розпорядження про тимчасову заборону обігу лікарських засобів Держлікслужба протягом 30 днів проводить лабораторний аналіз зразків серії лікарських засобів, відібраних в обігу та/або виробника, здійснює розслідування шляхів розповсюдження лікарських засобів, стосовно яких виникла підозра у фальсифікації [6]. В свою чергу суб'єкт господарювання поміщає серію (серії) лікарських засобів в карантин [7] та виконує інші вимоги, що містяться в розпорядженні.

Таким чином, нами рекомендовано: 1) розробити методики обрахування частки фальсифікованих, неякісних лікарських засобів на фармацевтичному ринку; 2) визначити та перелічити ознаки фальсифікованих лікарських засобів на рівні наказу МОЗ України № 809; 3) створити електронну базу даних неякісних, фальсифікованих лікарських засобів; 4) виключення з наказу МОЗ України № 809 формулювання «підозра у фальсифікації» як таке, що підлягає подвійному тлумаченню, та переформулювати підставу для тимчасової заборони обігу лікарських засобів наступним чином – «виявлення серії або серій лікарських засобів, стосовно якої (яких) наявні ознаки фальсифікації».

Література

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів та затвердження плану заходів з її реалізації: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 301-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 39. Ст. 1377.

2. Романенко К.В. Державний контроль якості лікарських засобів в Україні URL: <http://www.health.gov.ua/www.nsf/16a436f1b0cca21ec22571b300> (дата звернення: 12.05.2022).
3. Регулювання ринку лікарських засобів в Україні: проблеми та рішення. 2016. 130 с.
4. Постанова Одеського окружного адміністративного суду від 29 вересня 2014 р., судова справа № 815/5509/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40778777> (дата звернення 19.05.2022).
5. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2015 р., судова справа № 826/15774/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46530165> (дата звернення 20.05.2022).
6. Порядок встановлення заборони (тимчасової заборони) та поновлення обігу лікарських засобів на території України: затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22.11.2011 № 809. *Офіційний вісник України*. 2012. № 11. Ст.429.
7. Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 12 квітня 2017 р., судова справа № 820/777/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66000073> (дата звернення 19.05.2033).

*Паламарчук Дмитро,
студент 1 курсу магістерського рівня вищої освіти
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

АНТИДЕМПІНГОВІ ЗАХОДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Європейська комісія (далі – комісія) є органом, що здійснює антидемпінгове регулювання у Європейському Союзі.

Регламент Ради (ЄС) № 1225/2009 від 30 листопада 2009 року про захист проти демпінгового імпорту з країн, що не є членами Європейського Співтовариства, є спеціальним нормативно-правовим актом, яким керується комісія. Антидемпінгові дії, відповідно до Регламенту, називаються «заходами торгової оборони» і здійснюються після голосування різними комітетами з представництвами держав-членів [1;2].

Генеральний департамент з торгівлі (DG Trade) у Брюсселі – це орган, який проводить консультації для держав-членів з приводу антидемпінгових дій. Саме туди суб'єкти господарювання можуть подати заяву для початку антидемпінгового розслідування. Після цього Генеральний департамент торгівлі вивчає становище заявників на внутрішньому ринку. Якщо виявиться, що вони представляють не менше 25% підприємств певної галузі (або продавців цього товару), розпочинається розслідування, процесуальні аспекти якого юридично визначені і детально унормовані у вищеназваному нормативному акті. Генеральний департамент з питань торгівлі дає рекомендації Консультативному комітету з боротьби з демпінгом, а кожна держава має один голос. Голоси держав-членів, які утрималися, будуть розглядатися так, ніби вони проголосували за підтримку заявників. До речі, ця система голосування зазнає дуже серйозної критики з боку практиків і науковців [3].

Запровадження попередніх антидемпінгових дій (у вигляді накладення мита) ЄС переважно вважається частиною принципу «торгового протекціонізму». Під час розслідування інтереси споживачів («інтереси

заявників») мають повністю ігноруватись. Зазвичай в процесі розслідування вивчається шкода, що була заподіяна демпінгом виробникам-резидентам. Рівень встановлених митних тарифів обґрунтовується шкодою, завданою виробникам унаслідок демпінгу. Якщо не вдається прийти до консенсусу, рішення надходить до Ради ЄС [3].

У разі виявлення порушення демпінгового законодавства застосовується демпінгове мито строком на п'ять років. Після спливу п'яти років розпочинається процес перегляду рішення, здебільшого який триває один рік. На цей строк зберігається дія антидемпінгового мита. Тому можна сказати, що на практиці загальний термін дії санкції 6 років [3].

Прикладом дії антидемпінгового мита, накладеного Європейським Союзом, є мито, накладене на ввезення велосипедів з Китаю до ЄС, яке нещодавно було продовжено із ставкою 48,5% [4]. Мито також застосовується на імпорт з Тунісу, Індонезії, Шрі-Ланки та Малайзії [5]. Хоча щодо окремих компаній із цих країн мито не запроваджено, або застосовується індивідуальна нижча ставка.

Сільськогосподарську політику (англ. - Common Agricultural Policy – далі CAP) в ЄС також часто звинувачують у демпінгу, адже вона спрямована на підтримку європейських фермерів задля збільшення обсягів європейського сільськогосподарського виробництва. Європейський фонд сільськогосподарського гарантування викупає надлишки сільськогосподарської продукції, якщо ціна опуститься нижче певного показника, збільшуючи попит [6]. Через це фермери отримували сталий прибуток на внутрішньому ринку в ЄС, а програма із відшкодування експорту гарантувала їм продаж продукції за світовими цінами або нижчими, нівелюючи будь які ризики для них. Ця політика справедливо зазнала дуже жорсткої критики через створення несправедливих умов на ринку. З 1992 року зазначена система була скасована, натомість запроваджено сільськогосподарське субсидування. Його сутність полягала у запровадженні механізму відшкодування прямих виплат, незалежно від виду

розміру виробництва, дотримання ним екологічних норм та забезпечення добробуту тварин [6].

Щоправда, досить часто антидемпінгові заходи використовуються державою не стільки задля захисту власного виробника, а задля витіснення нерезидентів. Хоча антидемпінгові заходи є важливим інструментом запобігання протекціонізму та розвитку вільного ринку, існує величезна кількість випадків, коли їх використовують з протилежною метою. Наприклад, Індія та Китай застосовували антидемпінгове мито як форму «запобіжних клапанів» для послаблення тиску нерезидентів на внутрішньому ринку. Логічно, що антидемпінгові заходи у такому випадку використовувались як інструмент «помсти» виробникам тих країн, які вводять антидемпінгове мито за продукцію країни перебування. Професор права Гарвардської школи права Марк Ву стверджує, що лише у 2% випадків було доведено, що ЄС застосував антидемпінгові заходи саме для компенсації демпінгу. А інші 98% були запроваджені з метою захисту власного виробника, або як «акт взаємності» [7].

Навіть найсильніші економіки з потужним національним виробником не можуть протистояти зловмисному і агресивному демпінгу без допомоги держави. Найефективнішим методом нейтралізації такого демпінгу є запровадження антидемпінгового мита у комбінації з позиками за мінімальними відсотками (американська модель), або шляхом прямих виплат (континентальна модель).

Таким чином, антидемпінгові заходи – це абсолютно легальний інструмент, за допомогою якого держави можуть обмежувати доступ нерезидентів на свій внутрішній ринок, навіть якщо їх дії не спричинили «істотну шкоду» національному товаровиробнику.

Науковий керівник - д.ю.н., доц. Божко В.М.

Література

1. Council Regulation (EC) No 384/96 of 22 December 1995 on protection against dumped imports from countries not members of the European Community.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996R0384:en:HTML> (дата звернення: 03.05.2022).

2. Vandenbussche H., Viegelahn Ch. No Protectionist Surprises: EU Antidumping Policy Before and During the Great Recession. URL: <https://sites.uclouvain.be/econ/DP/IRES/2011021.pdf>. (дата звернення: 03.05.2022).

3. Eggert J. Observations on the EU Anti-Dumping Regulation FTA Position for the Expert Meeting. *Foreign Trade Association*. 2006. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_129812.pdf. (дата звернення: 03.05.2022).

4. Schaik J. W. Anti-Dumping Duty for China Imports to Continue. *Bike europe*. 2013. URL: https://www.bike-eu.com/laws-regulations/nieuws/2013/04/anti-dumping-duty-for-china-imports-to-continue-1018947?_ga=2.7. (дата звернення: 03.05.2022).

5. Stearns J. EU China-Bike Duty Hits Indonesia, Malaysia, Sri Lanka, Tunisia. *Bloomberg*. 2013. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-05-29/eu-china-bike-duty-hits-indonesia-malaysia-sri-lanka-tunisia>. (дата звернення: 03.05.2022).

6. Nègre Fr. WTO Agreement on Agriculture. *Fact Sheets on the European Union*. 2021. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/111/wto-agreement-on-agriculture>. (дата звернення: 03.05.2022).

7. Wu M. Antidumping in Asia's Emerging Giants. *Harvard International Law Journal*. 2012. URL: https://harvardilj.org/wp-content/uploads/sites/15/2012/01/HILJ_53-1_Wu.pdf. (дата звернення: 03.05.2022).

*Пашков Віталій,
професор кафедри цивільного, господарського
і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
завідувач лабораторії дослідження проблем
національної безпеки у сфері громадського
здоров'я НДІ вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сташиса НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор*

ПРАВО ПАЦІЄНТІВ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З вторгнення армії РФ на територію України стали помітними прорахунки попередньої державної політики щодо забезпечення прав пацієнтів на фармацевтичну продукцію. Перш за все це проявилось у недостатній доступності пацієнтів до лікарських засобів. Це було пов'язано, по-перше, з їх відсутністю достатній кількості в аптеках та медичних закладах. По-друге, з значним та необґрунтованим завищенням ціни на всі групи лікарських засобів. Найбільш необґрунтованим був факт завищення цін на лікарські засоби вітчизняного виробництва. Після початку воєнних дій на території України саме з 24.02.2022 року був встановлений дивовижний факт, пов'язаний з відсутністю запасів лікарських засобів як в аптеках так і в медичних закладах. Було встановлено, що аптечні заклади, з метою підтримання економічних показників на належному рівні мають запаси ліків не більше ніж на три робочих дні, окремі позиції лікарських засобів, що мають велику ціну, зберігалися в одиничному екземплярі. Виникає зрозуміло питання, а як же було раніше? Справа в тому, що до штучної руйнації державної та комунальної мережі [1] необхідні групи лікарських засобів за усіма позиціями зберігалися на державних та комунальних аптечних складах [2]. Але державна політика щодо фармацевтичної діяльності, на жаль була направлена на не зовсім обґрунтовану лібералізацію фармацевтичного ринку. Як наслідок, поступова (впродовж останніх років) ліквідація державних і

комунальних аптечних закладів знизила доступність лікарських препаратів, особливо тих, що містять наркотичні засоби та психотропні речовини. Негласна державна підтримка (зокрема органами місцевого самоврядування) монополізації аптечної діяльності та створення аптечних мегамереж призвели до мінімізації економічної конкуренції та зловживань монопольним становищем. Мовчазна згода держави на розвиток маркетингових договорів на фармацевтичному ринку підвищила вартість лікарських засобів. Крім того, шляхом опитування було встановлено, що вітчизняні фармвиробники відпускних цін не підвищували, а товарообіг в аптеках під час війни, збільшився до 30%. Тобто, саме аптеки необґрунтовано підвищують ціни, тому що для них основним фактором є не соціальна діяльність, а отримання прибутків [3]. Дивну позицію зайняли і найбільші вітчизняні дистриб'ютори. Порівнявши відпускну ціну окремих фармвиробників та оптові ціни найбільших фармдистриб'юторів, бачимо, що на окремі групи фармацевтичної продукції націнка сягає від 30 до 100 відсотків. Питання забезпечення пацієнтів лікарськими препаратами, що містять наркотичні засоби та прекурсори, стало першою проблемою, з якою у перші ж дні війни зіштовхнулося чимало пацієнтів. Поступова ліквідація державних і комунальних аптечних закладів не тільки призвела до невиправданого підвищення цін на ліки, а й створила перешкоди на шляху їх доступності для українців. На жаль, у нинішніх умовах цю проблему на нормативно-правовому рівні можна буде вирішити тільки після війни.

Література

1. Пашков В.М. Терміново: все про руйнацію державних та комунальних аптечних закладів. Щотижневик АПТЕКА. 2020. №12(1233). С. 10.
2. Gutorova N.O., Pashkov V. M., Soloviov O. Legal means of ensuring competition in pharmacy. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. №12. P. 2701 – 2708.
3. Pharmacy sales during war.2022. *АПТЕКА. Online UA*. URL: <https://www.apteka.ua/article/630608>. (дата звернення: 03.05.2022).

*Петренко Дмитро,
студент 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного Юридичного Університету
імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ТА КРИТЕРІЇВ ОБЧИСЛЕННЯ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

З розвитком особистих немайнових прав фізичної особи та людини в цілому, збільшується важливість та необхідність у конкретиці відповідальності та захисті таких прав. Мораль є етичною та абстрактною категорією, яка йде у супровід із завданням такої шкоди як моральна. Через свою динамічність, мораль потребує чималих урегулювань не лише за допомогою тих самих моральних норм у суспільстві, але й за допомогою норм права. Тому і спостерігається збільшення кількості спорів, предметом яких є вимога про відшкодування моральної шкоди, що в свою чергу зачіпає обговорюване питання стосовно як методики, так і критеріїв обчислення компенсації моральної шкоди, завдяки якій право забезпечує та відновлює права чи інтереси особи у випадках їх порушення.

Вивченням даної теми займаються чимало науковців, адже вона є доволі актуальною та стосується одночасно морально-етичної та правової проблематики. Цій проблемі присвячені роботи Савченко О., Ерделевський А. М., Кучер В.О., Бабаскін А. Ю., Галянтич М. К., Грищук О. В., Забара І. М., Крикунов О. В., Мармазов В. Є., Єрделевський А. М., Шимон С. І. та інші. В аспекті досліджуваного питання дуже корисною є дисертація Онищенко О. С., в якій автор дійшов висновків, за яких критерії, що застосовують на практиці різняться залежно від виду та характеру діяння, якими було завдано моральну шкоду [1, с. 169-172].

Питання стосовно методики та критеріїв обчислення компенсації моральної шкоди у цивільному праві та українському правозастосовному законодавстві, на яке опирається практика, є актуальним на протязі останніх років. У чинній ст. 23 ЦК України методики та критерії визначення не тільки

розміру, але й самого факту присутності моральної шкоди є оціночними та суб'єктивними, які складно, а деякі науковці взагалі вважають, що взагалі неможливо оцінити в перерахунок на грошові одиниці.

Як відомо характеристика поняття самих страждань, присутність яких визначає місце для моральної шкоди є доволі складно етичним та суб'єктивним. Це зумовлює відсутність єдиних та чітко узгоджених інструментів, котрі будуть вимірювати глибину страждань людини, що повинно також гармонічно доповнювати інститут компенсації моральної шкоди, який слугує своєрідним штрафом, мета якого відновити моральне, психічне та духовне здоров'я чи стан постраждалої особи за рахунок певного грошового виміру.

Найочевиднішим критерієм буде виступати глибина страждань, адже спираючись на принцип справедливості більший чи менший розмір компенсації повинен співрозмірно відповідати рівню згаданих страждань. З цього вже можна виявити необхідність у межах як самих страждань, які будуть мати описові ознаки та характеристики закріплені нормативно, так і необхідні грошові межі компенсації за ту чи іншу завдану межу/рівень моральної шкоди [3].

Ще одним проблемним критерієм є відсутність у ЦК України визначених груп осіб, що можуть претендувати на компенсацію моральної шкоди.

Україна має ряд ратифікованих міжнародно-правових актів, котрі дають змогу звернутися до практики ЄСПЛ, які мають спільну деталізуючу рису в призначенні компенсації моральної шкоди - індивідуальність справи. Суд виходить з того, що для кожної особи та чи інша моральна шкода вимірюється в різному обсязі страждань. Це пояснюється особистісними характеристиками кожної людини як окремого індивідуального та неповторного суб'єкта, що впливає на гнучкість тлумачення змісту моральної шкоди та в цілому як часто згадує ЄСПЛ принципів права і прав людини [4].

Провідне місце у дослідженні методики та критеріїв обчислення компенсації моральної шкоди є доволі досконало на той час розроблена у 2010 році професором Ерделевським О. М. формула, яка була навіть законодавчо закріплена того ж року наказом Міністерства юстиції України під номером

14.1.04 у галузі «Психологічні експертизи». Але ця формула припинила своє застосування у 2016 році, що було зумовлено частішим використанням судами п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 1995 року № 4, яка на додачу окрім ст. 23 ЦК України урегульовувала проблемне питання.

Згадана формула, яка в собі виявляла методикау обчислення компенсації моральної шкоди мала наступні критерії: дійсна моральна шкода; презюмована моральна шкода; ступінь вини, особи що завдала шкоду; коефіцієнт індивідуальних особливостей потерпілого; ступінь вини постраждалого; коефіцієнт врахування майнового стану. Усі названі критерії мають згадки та характеристики в літературі як за своїм прямим визначенням, яке використовував автор формули, так і в іншому розумінні (та/або найменуванні), що вбачалося більш правильним чи істинним на погляд того чи іншого дослідника [2].

Онищенко О. С. дійшов висновків, що критерії не є одноманітними та такими, що поширюються однаково на всі протиправні діяння, які потягли за собою моральну шкоду. Наприклад, при завданні шкоди незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, необхідно враховувати певний ряд критеріїв, повноцінного збігу яких не буде (взагалі або частково) наприклад, в порівнянні із незаконним перебуванням під слідством або судом [1, с. 142-172].

Отже, в українському законодавстві відсутня чітка методика та критерії обчислення компенсації моральної шкоди. Але слід зазначити, що законодавство може і не охоплювати всі випадки, критерії компенсування такої шкоди, яка є індивідуалізованою та наявність/відсутність, розмір якої вирішується в кожній конкретній ситуації. Однак, на нашу думку буде позитивним існування методики розрахунку, а саме подібної до згаданої методики Ерделевського О. М., але з її корективами, які будуть внесені безпосередньо судами та законодавцем, хоча б, стосовно загальних підстав обчислення компенсації моральної шкоди.

Науковий керівник – ас. Нога П.П.

Література

1. Онищенко О. С. Відшкодування моральної шкоди у деліктних зобов'язаннях : дис. ... на здобуття наук. ст. канд. юр. наук. Київ, 2017. 210 с.
2. Пушкіна О. В., Годорошко Т. А., Бочарова М. О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 62-65.
3. Шеремет Т. В., Чайка Т. С. Проблемні практичні та теоретичні аспекти відшкодування моральної шкоди згідно із законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 85-89.
4. Шипапова Е. Відшкодування моральної шкоди в Україні з урахуванням європейського досвіду. *Підприємство, господарство і право. Цивільне право і процес*. 2019. № 5. С. 83-87.

*Повещенко Максим,
студент 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного Університету
імені Ярослава Мудрого*

РЕЄСТРАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ (СМЕРТІ ТА ПОХОВАННЯ) В УМОВАХ ВІЙНИ

З 24 лютого 2022 року в Україні розпочалась широкомасштабна війна. Як і будь-яка війна, ця супроводжується численними жертвами як військових, так і цивільних осіб. Тим самим для більшості українців, на превеликий жаль, стала актуальна проблема реєстрації таких юридичних фактів смерть та поховання в умовах війни.

Щодо режиму роботи відділів державної реєстрації актів цивільного стану, то вони працюють у штатному режимі там де це можливо. В час режиму воєнного стану державна реєстрація проводиться будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану за зверненням заявника, незалежно від місця смерті чи проживання померлої особи.

Аналізуючи положення Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [1] можна зробити висновок, що реєстрація смерті проводиться органом державної реєстрації на підставі: документу визначеної форми про смерть, довідка зі закладу охорони здоров'я або судовою медичною установою. Загальнодержавна реєстрація смерті проводиться за заявою родичів померлого, представників установ опіки та піклування, працівників житлово-експлуатаційних установ, відділу управління лікувального закладу, де саме сталася смерть.

Особа яка звертається для реєстрації смерті у відділ реєстрації подає заяву разом з паспортом померлої особи. Важливо знати те, що у разі відсутності документа не важливо з якої причин, це не є підставою для відмови у реєстрації смерті. Також для підтвердження людини потрібен ще один з цих документів: 1) лікарське свідоцтво про смерть, який має форму № 106/о. Це свідоцтво видається

лікарем закладу охорони здоров'я, яке розташоване у місті, або селищі міського типу, населеному пункті сільської місцевості, в якому повинно працювати не менше двох лікарів. 2) фельдшерська довідка про смерть з відповідною формою № 106-1/о. Вона видається самим фельдшером який працює в закладі охорони здоров'я, який розташований у сільському населеному пункті у випадку коли відсутній лікар. 3) Лікарське свідоцтво про пренатальну смерть- посвідчення видається закладом охорони здоров'я у разі смерті дитини у віці від 0 до 6 днів або мертвонароджена. 4) Постанова суду про оголошення особи померлою. 5) Рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час. 6) Повідомлення установи виконання покарань або слідчого ізолятора, надіслане разом з лікарським свідоцтвом про смерть. 7) Повідомлення органів Служби безпеки України або державного архіву у разі реєстрації смерті осіб, репресованих за рішенням несудових та судових органів.

Щодо подання заяви про смерть до державної реєстрації то заявник повинен зробити це не пізніше 3 днів з дня смерті або виявлення тіла померлої особи. У випадку неможливості отримати фельдшерської або лікарської довідки про смерть чи висновку судово-медичної експертизи, прокурора, тоді термін подачі становить не пізніше 5 днів. Після всіх наведених до цього дій, орган реєстрації актів цивільного стану видає заявнику свідоцтво про смерть та спеціальну довідку згідно якої можна отримати допомогу на поховання.

Хочу звернути увагу на те, якщо особа померла на тимчасово-окупованій території або в районі де тривають бойові дії, де отримати вище наведені документи неможливо, рекомендується скласти колективний акт про настання смерті, також бажано щоб він був у двох екземплярах. В ньому треба зазначити максимально відомі обставини: якщо є можливість ідентифікувати особу, вказати час і місце смерті, прізвище, ім'я по батькові. Також повідомити про факт споріднення або саме знайомства із померлим чи загиблим. Зазначити за яких підстав помер: бомбардування, перебування у сховищі.

У випадку коли особу не змогли ідентифікувати та відсутні були документи, треба зазначити такі відомості: стать, приблизний вік, номер будинку,

квартири, де проживала особа, це все для того щоб інші особи могли ідентифікувати цю особу.

Встановлені випадки коли немає можливості отримати документа встановленої форми який б підтверджував смерть особи. Тоді треба звернутися до суду та подати заяву, щодо встановлення факту смерті. В самому суді, відділ державної реєстрації актів цивільного стану на прохання заявника складає письмову відмову у проведенні державної реєстрації смерті, де зазначає за яких саме причин не може відбутися така реєстрація. Після цього треба подати для підтвердження, а саме колективний акт про настання смерті або інші докази які б це підтверджували. Наприклад, речові докази, свідки, фото та інші [2]. Рішення суду про встановлення факту смерті підлягає реєстрації в національному реєстрі громадянства і є підставою для отримання свідоцтва про смерть.

Науковий керівник - ас. Нога П.П.

Література

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. ст.509.
2. Рішення Добропільський міськрайонний суд Донецької області від 26.01.2021 за № 227/5093/20. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94492944> (дата звернення: 11.05.2022).

*Полховська Інна,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового
права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНСТИТУТ ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 3 Основного Закону України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Важливе місце в системі гарантій прав і свобод особи посідає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі-омбудсмен), який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Так, відповідно до ст. 55 Конституції кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23 грудня 1997 року «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» конкретизує, що особа може звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, якщо її права та свободи порушено органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами, а також юридичними та фізичними особами.

Відповідно до зазначеного закону омбудсмен має широкі повноваження в сфері захисту прав і свобод людини: вносити пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина; звертатися до Конституційного Суду України з конституційним поданням; перевіряти стан додержання встановлених прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами; відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування місця несвободи; запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються по справі; направляти у відповідні органи акти

реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів та ін.

Попри позитивну апробацію посади Уповноваженого Верховної Ради України в сфері захисту прав людини, 20 листопада 2019 року Конституційний Суд України надав негативний Висновок у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України щодо відповідності законопроекту № 1016 про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України) вимогам статей 157 і 158 Конституції України (далі – Законопроект), в якому визначив, що згаданий законопроект не відповідає вимогам частини першої статті 157 Конституції України. Законопроектом пропонувалось закріпити в Конституції України можливість функціонування уповноважених Верховної Ради України за додержанням Конституції України і законів в окремих сферах, статус яких би визначався окремими законами. Фактично, йшлося про пропозицію створення інституту так званих спеціалізованих омбудсменів. Суд зазначив, що запропоновані Законопроектом зміни до статей 85 та 101 Конституції України передбачають запровадження нового виду парламентського контролю, який може вийти за межі контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та потенційно становити ризик надмірного втручання парламенту через уповноважених за додержанням Конституції України і законів у різні сфери суспільних відносин без дотримання балансу приватних і публічних інтересів, зокрема у підприємницьку діяльність, у діяльність інститутів громадянського суспільства тощо, а отже, може призвести до порушення та обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Орган конституційної юрисдикції підкреслив, що внесення до Конституції України змін, запропонованих Законопроектом, призведе до встановлення невизначених меж повноважень Верховної Ради України у супереч конституційному принципу поділу державної влади та до порушення системи стримувань і противаг між законодавчою, виконавчою та судовою владою, що є загрозою для забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Однак, в Україні створено посади спеціалізованих омбудсменів при інших державних органах. Так, з метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, беручи до уваги необхідність особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини Президент України 11 серпня 2011 року підписав Указ «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини», яким було затверджено відповідне Положення про його діяльність.

З 2014 року в Україні діє Рада бізнес-омбудсмена, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. 7 червня 2017 року Кабінет Міністрів України затвердив Положення «Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики», відповідно до якого Урядовий уповноважений з питань гендерної політики є уповноваженою Кабінетом Міністрів України посадовою особою, на яку покладено функцію з організації здійснення Кабінетом Міністрів України повноважень у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства. А 6 червня 2018 року Уряд України затвердив Положення про освітнього омбудсмена.

На реалізацію Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" 14 серпня 2000 року Уряд затвердив Положення про Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови – мовного омбудсмена, основними завдання якого є: захист української мови як державної; захист права громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг у сферах суспільного життя на всій території України і усунення перешкод та обмежень у користуванні державною мовою.

Наразі висловлюються пропозиції щодо запровадження посад інших спеціалізованих омбудсменів: енергетичного та фінансового омбудсмена. Але в умовах воєнного стану набуває актуальності питання захисту військовослужбовців, усіх, хто боронить державу, також питання захисту переселенців. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про Уповноваженого

Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Вищезазначеними питаннями опікуються Представник Уповноваженого з додержання прав людини в системі органів сектору безпеки й оборони та процесуальних прав; Представник Уповноваженого з дотримання соціальних та економічних прав; Представник Уповноваженого з питань міжнародного співробітництва; Представник Уповноваженого з дотримання прав жителів Донецької та Луганської областей.

Таким чином, важливим кроком для утвердження України як демократичної і правової держави було заснування посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Адже повага до прав людини і основоположних свобод, їх захист є цінністю світового конституціоналізму та спільним надбанням сучасної цивілізації. Важливо, що інститут омбудсмена в Україні набув подальшого розвитку в якості створення спеціалізованих урядових омбудсменів задля максимального захисту прав і свобод особи.

*Портянко Дарья,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ГОСПОДАРСКИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ДОГОВІРНОЇ РОБОТИ

Усі види угод про здійснення господарської діяльності побудовані на договірній основі і складений договір є юридичною основою, яка захищає сторони від негативних наслідків господарювання.

Господарський договір є ключовим аспектом організації відносин між суб'єктами господарювання і, особливо, ефективним балансиrom організації господарських зв'язків, ведення господарської діяльності та дієвим інструментом і засобом її планування. Підписання сторонами господарського договору є формою вираження господарського зобов'язання, оскільки йому притаманний особливий суб'єктивний склад, специфіка діяльності суб'єктів господарювання, а також предмет і мета, для досягнення якої укладається цей договір.

Організація правової роботи безпосередньо пов'язана із проблемами оформлення і супроводу господарських договорів, представлена у публікаціях Беляневич О.А., Бочкової І.І., Кубах А.І., Саніахметової Н.О. та інших і залишається актуальною на сьогоднішній день [1-6].

Головною умовою господарського законодавства щодо ведення бізнесу є ефективна координація діяльності суб'єктів господарювання, тому господарським договорам, як базовим методам організації відносин між суб'єктами господарювання та дієвим інструментам правової організації господарського життя суспільства, належить провідне місце в системі господарського права України.

Як особлива категорія господарського законодавства і права України господарський договір має певну правову основу. Господарські договори

Україні з прийняттям Господарського кодексу регулюються а) загальними і спеціальними статтями Цивільного кодексу України; б) нормативно-правовими актами господарського законодавства: Господарським кодексом України, законами України про окремі види господарської діяльності. Під час визначення поняття господарського договору Кубах А.І. акцентує увагу на тому, що це зафіксовані в спеціальному правовому документі, на підставі угоди, майново-організаційні зобов'язання учасників господарських відносин (сторін) [7, с. 34].

У свою чергу, Саніахметова Н.О. під господарським договором розуміє угоду майнового характеру між суб'єктами господарювання й негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, що встановлює, змінює або припиняє права й обов'язки сторін у процесі здійснення господарської діяльності. Господарський договір – це регулятор конкретних господарських відносин між суб'єктами господарської діяльності, підстава виникнення господарського-договірних зобов'язань [6, с. 185-186].

Отже, на основі аналізу різних думок учених можемо зробити висновок, що під господарським договором потрібно розуміти нормативно закріплену домовленість, укладену за встановленим змістом і формою, між суб'єктом господарювання, суб'єктами господарсько-організаційних повноважень, негосподарюючими суб'єктами господарсько-організаційних повноважень, негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, спрямовану на встановлення, зміну чи припинення прав і обов'язків, досягнення конкретної мети й забезпечення в разі порушення можливістю застосування небажаних наслідків.

Науковий керівник - д.н.держ.упр., ас. Новосьолова Г.Г.

Література

1. Беяневич О.А. Договори в сфері господарювання. *Право України України*. 2012. № 9. С. 197-205.
2. Беяневич О.А. Про спеціалізацію в правовому регулюванні господарських договірних відносин. *Право України*. 2006. № 1. С. 32-38.

3. Бочкова І.І. Концепція, ознаки та значення господарського договору а законодавством України. *Форум права*. 2011. № 2. С. 111-115.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
5. Кубах А.І. Господарське законодавство. Х. : ХНАМГ, 2007. 196 с.
6. Саніахметової Н.О. Господарське право України: навчальний посібник. Х. : Одіссей, 2005. 608 с.

*Савченко Єлизавета,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ОГОЛОШЕННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ

Дослідження обраної нами теми особливо актуалізується із початком проведення АТО на території України та початком повномасштабної війни РФ проти України у 2022 році.

Крім того, актуальність обраної нами теми підтверджується і відсутністю комплексних теоретичних досліджень інституту визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Такі науковці як: Білоус І., Лісничка Т., Січко Д.С., Ісмаїлова У.Ш., Михальнюк О.В. присвятили свої праці окремим аспектам досліджуваного нами інституту цивільного права. Дисертаційне дослідження Бобко В.Г. присвячено матеріально-процесуальним нормам визнання особи безвісно відсутньою та частково втратили свою актуальність через застарілість.

Зникнення особи (не з'явлення за місцем проживання протягом довготривалого проміжку часу) створює в повсякденному житті юридичну невизначеність стосовно правового статусу такої особи, її зобов'язань та прав інших осіб.

У зв'язку із цим в цивільному праві існує такий правовий інститут або механізм, який захищає права та законні інтереси інших осіб, як визнання фізичної особи безвісно відсутньою [1].

Безвісна відсутність – це встановлений у судовому порядку факт довготривалої відсутності фізичної особи в місці свого проживання, якщо не вдалося встановити місце перебування останньої, що є об'єктивною перешкодою для реалізації іншими учасниками правовідносин своїх суб'єктивних прав чи виконання ними юридичних обов'язків [2, с.9].

Наприклад, студент тривалий час відсутній за місцем проживання в гуртожитку. Він не вносить кошти за проживання, внаслідок чого виникла

заборгованість, тим самим завдаючи матеріальних збитків навчального закладу [3]. Або ж із початком АТО чоловік покидає територію проведення операції та сім'ю, зникає. Жінка для забезпечення майнових прав малолітніх дітей, які фактично залишилися без годувальника (а точніше для оформлення пенсії та державної допомоги) звертається із заявою до суду про визнання свого чоловіка безвісти відсутнім [4]. В цих випадках зацікавлені особи (представники ВНЗ та інший із подружжя) звертаються до суду із заявою в порядку окремого провадження (ст.ст. 305-309 ЦПК України) щодо визнання фізичної особи безвісти відсутньою. Лише суд своїм рішенням може змінити правовий статус фізичної особи тобто встановити юридичну фікцію.

Ми прогнозуємо, що з 24.02.2022 року (початком війни України та РФ) справ подібних категорій біде тільки більше. Так, з початком проведення АТО на території України, виникненням осіб із правовим статусом «тимчасово переміщених», масової трудової міграції у країни Європи, неофіційною внутрішньою та зовнішньою міграцією населення все частіше судами розглядалися подібні заяви від зацікавлених осіб.

Коло зацікавлених осіб, яким надано право ініціювання окремого провадження чітко не встановлено. Тобто, така зміна правового статусу громадянина як визнання останнього безвісно відсутнім викликається необхідністю захисту інтересів інших осіб — громадян та організацій, котрі перебувають з ним у певних юридичних відносинах і для яких тривала відсутність громадянина стала перешкодою для здійснення суб'єктивних цивільних прав [5, с. 4].

Судом фізична особа може бути визнаною безвісти відсутньою за наявності трьох підстав: довготривала відсутність особи за місцем її постійного проживання; з моменту отримання останніх відомостей про особу пройшов один рік; відсутність будь-яких відомостей про поточне місце перебування особи.

Лише в сукупності доведених даних юридичних фактів судом може бути ухвалено рішення про визнання особи безвісти відсутньою. Перелік підстав є преклюзивним і розширеному тлумаченню не підлягає. Однак, суди по-різному

підходять до визначення переліку підстав за наявності яких особу можна визнати безвісно відсутньою [6].

Інше проблемне питання – визначення місця постійного проживання. Таким є адреса за якою така особа зареєстрована (визначається за пропискою в паспорті). З іншого боку, за ст. 2, 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження. Зважаючи на це, існує необхідність у чіткому визначенні механізму встановлення постійного місця проживання фізичної особи. Наприклад, питання встановлення постійного місця проживання особи, яка є безвісно відсутньою можна пов'язати з місцем, де проживає сім'я такої особи (сім'я - в аспекті ст. 3 Сімейного кодексу України) тощо.

Визнання особи безвісти зниклою тягне за собою досить широкий спектр правових наслідків (а) можливість отримання державної допомоги на дитину; б) отримання пенсії по втраті годувальника; розірвання шлюбу за спрощеною процедурою; в) усиновлення / удочеріння без згоди іншого з подружжя; виїзд за кордон малолітньої дитини без згоди іншого з подружжя; г) припинення нарахування комунальних платежів (шляхом зняття з реєстрації) та ін.), які направлені головним чином, на усунення невизначеності зацікавлених осіб у вирішенні питань, пов'язаних з прийняттям спадщини, отримання пенсії, реалізації інших суб'єктивних прав. Судова практика сформувалася шляхом унеможливлення зловживання зі сторони зацікавлених осіб правом на звернення до суду для визнання особи безвісно відсутньою. Це обумовлено змістом ст. 307 ЦПК України, за якою суд зобов'язаний (на відмінну від попередньої редакції ЦПК України) встановити ключові відомості у справі.

Отже, на перший погляд визнання фізичної особи безвісти відсутньою на основі підстав передбачених ст. 43 ЦК України є простим завданням, яке не

викликає складнощів, однак, на практиці виникає безліч складних теоретичних та правозастосовних проблем.

Науковий керівник - ас. Нога П.П.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Бобко В.Г. судочинство у справах про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою: автореф. дис....канд.юрид.наук. Київ, 2006. 20 с.
3. Рішення Ладизинського міського суду Вінницької області від 30.03.2018р., № 135/1433/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73129027>. (дата звернення 01.04.2022).
4. Рішення Держинського міського суду Донецької області від 03.04.2018р., № 225/715/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73165206>. (дата звернення 01.04.2022).
5. Заярний М.П. Порядок визнання та правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою в умовах проведення АТО: методична рекомендація. 2016. 20с.
6. Рішення Лугинського районного суду Житомирської області від 05.04.2018р., № 281/113/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73224781>. (дата звернення 01.04.2022).

*Сабадаш Катерина,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

НОВЕЛИ ДО СТ. 111 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВ ЗАСТОСУВАННЯ

Після початку активізації війни з рф, тобто після 24 лютого 2022 р., законодавство України зазнало чимало змін. Вони були зумовлені тим, що закони та суспільство в цілому мали підлаштуватися до ситуації, яка виникла. У низку законів Верховна Рада України внесла зміни, наприклад, збільшивши строк покарання за певні кримінальні правопорушення вчинені під час війни. Також КК України було доповнено новими злочинами та/або їх кваліфікуючими ознаками. Ситуація, яка склалася у нашій країні потребувала негайних та кардинальних змін. Хоча насправді більшість змін потрібно було прийняти ще у 2014 р.

Одним із законів прийнятих під час воєнних дій став Закон України від 03.03.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» № 2113-IX. Кримінальні правопорушення вчинені у сфері національної безпеки є одними з найбільш суспільно небезпечних, адже посягають на відносини, які забезпечують безпеку нашої країни, а саме: обороноздатність, незалежність та конституційний лад, тобто стосуються самого існування України, як цілісної держави. Вчинення такого суспільно небезпечного діяння є загрозою не для однієї чи декількох осіб, а для цілої країни.

Законом України від 03.03.2022 р. до ст. 111 КК України було додано частину другу, яка нині карає за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану. При цьому санкцію в цій частині законодавець обрав абсолютно

визначену й альтернативну з обов'язковим додатковим покаранням: позбавлення волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна.

Вбачається, що суворість такого покарання є справедливою, адже саме в такий складний час державна зрада є найбільш цинічним та ганебним злочином. Вчиняючи дії передбачені у ст. 111 КК України, особа «продає країну», адже є випадки, коли люди за певну суму готові надати відомості або вчинити певні дії, які можуть порушити територіальну цілісність та суверенітет, зашкодити обороноздатності країни.

Загалом, кількість вироків по ст. 111 КК України після початку війни суттєво зросла. Так, наприклад, у липні 2014 р. двоє братів з Тернополя вербували жителів області для участі в діяльності терористичних організацій ДНР та ЛНР і проведення акцій протесту проти дій державної української влади. Вони інструктували, надавали матеріальне забезпечення, бойову підготовку залучених осіб у спеціальних таборах на території рф для їх участі у терористичних акціях на Сході України. Обіцяли завербованим грошову винагороду у сумі 8000 грн/міс з додатковою оплатою за кожного знищеного українського військовослужбовця та правоохоронця. Згідно з вироком їм було призначено за ст. 111 КК України покарання у вигляді позбавлення волі строком на 14 та 15 років [1].

На даний момент існують випадки, коли особам вже було повідомлено про підозру за ч. 2 ст. 111 КК України. Так, 29.04.2022 р. О. Гена (міський голова Середини-Буди) затримали в порядку ст. 208 КПК України за підозрою у державній зраді та незаконному переправленні осіб через державний кордон (ч. 2 ст. 111 та ч. 2 ст. 332 КК України) [2].

Та як же бути з особами, які вчинили злочин, передбачений ст. 111 КК України під час війни, проте до набрання змінами законної сили? Відповідь однозначна: відповідно до ч. 3 ст. 4 КК України часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності, тобто особа буде засуджена за ч. 1 ст. 111 КК України.

Ще одне проблемне питання: державна зрада була вчинена до початку війни, але наслідки цього діяння вплинули, в тому числі й суттєво на її перебіг? Так, я вважаю, що таке діяння, як державна зрада впливає на нашу державу не тільки в момент заподіяння такого правопорушення, а й довгий час після того. Наприклад, неодноразово можна було почути, що особи ще до початку війни інформували окупантів про місце розташування військових частин, аеродромів після чого рашисти легко влучали в такі об'єкти за наведеними координатами. Для вирішення даного питання необхідно звернутися до ст. 5 КК України, якою передбачена зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі. З назви самого Закону України прийнятого 03.03.2022 р., очевидно, що зміни, які були внесені посилювали відповідальність за вчинення такого кримінального правопорушення, як державна зрада, а тому для вирішення поставленого питання має застосовуватися саме ч. 2 ст. 5 КК України. Норма передбачає, що закон, який посилює кримінальну відповідальність, таким чином, погіршуючи становище особи, не може мати зворотної дії в часі. Таким чином, всі винні особи можуть отримати покарання на строк від 12 до 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої. Отож, аналіз дозволяє зробити висновок, що особи, які вчинили державну зраду до 03.03.2022 р. не можуть нести відповідальності за ч. 2, яка стала доповненням до існуючої ст. 111 КК України. Відповідальність таких осіб має вирішуватися, саме у тому вимірі, який не буде погіршувати їх становище, тобто саме за ч. 1 ст. 111 КК України. Чи справедливо до них застосовувати ч. 1, де покарання є суттєво м'якшим, ніж за ч. 2, є риторичним? Теоретиками кримінального права стверджується, що в будь-якій ситуації немає порушуватися принцип гуманізму. Так, Тимофєєва Л.Ю. наголошує: «Істина полягає в тому, що людяність – це аксіоматичний стабільний і непорушний ідеал» [3, с. 22].

Отже, принцип гуманізму не має порушуватися, оскільки це призведе до того, що у результаті прийняття рішення судом кримінальне законодавство буде порушувати права осіб, які є учасниками справи.

На мою думку, зміни, які були внесені до ст. 111 КК України є доцільними та такими, що є певною мірою запізнілими. Я вважаю, що злочини такого рівня, мають каратися найбільш суворо, адже вчиняючи такі дії особи наражають на небезпеку цілу країну, її незалежність, цілісність, обороноздатність та конституційний лад.

Виходячи із вищевикладеного, слід підвести підсумок, що Закон України від 03.03.2022 р. в цілому є виправданим, справедливим та необхідним. Адже події, які відбуваються у нашій країні починаючи з 2014 року і які після 24.02.2022 р. набули масштабного вторгнення по всій території України та є катастрофічними та такими, які потребують негайних змін у вітчизняне законодавство. На мою думку, цілком доречним є внесення змін до КК України у зв'язку з такою ситуацією, яка склалася. А збільшення кримінальної відповідальності у ряді статей є доречним вирішенням проблем із злочинністю у такий тяжкий час.

Науковий керівник - к.ю.н., доц. Михайліченко Т.О.

Література

1. Рішення Тернопільського міськрайонного суду від 19 лютого 2016 р. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/95358497> (дата звернення 01.04.2022).
2. Планував «здати» місто та надавав агресору допомогу в здійсненні підривної діяльності - викрито голову громади на Сумщині. *Офіс Генерального прокурора*. 2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/planuvav-zdati-misto-ta-nadavav-agresoru-dopomogu-v-zdiisnenni-pidrivnoyi-diyalnosti-vikrito-golovu-gromadi-na-sumshhini> (дата звернення 01.04.2022).
3. Тимофєєва Л.Ю. Гуманістична парадигма кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 Одеса. 2018. 196 с.

*Свірідова Яна,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного Юридичного Університету
імені Ярослава Мудрого*

СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ПОДРУЖЖЯ ТА ІНШИХ ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ РАЗОМ БЕЗ ЗАРЕЄСТРОВАНОВОГО ШЛЮБУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Досить часто зустрічається ситуація, коли особа, яка проживала у фактичному шлюбі багато років, отримує зовсім не великі права на спільно нажите майно або ж не отримує їх зовсім, адже, зазвичай майже вся спадщина померлого переходить до його офіційних родичів – спадкоємців першої черги [1, с.166].

Проте, на жаль, найчастіше відбувається так, що особи, які проживають разом без зареєстрованого шлюбу за законодавством України, не замислюються над тим, які незручності можуть на них чекати в реалізації спадкових прав. Адже лише до четвертої черги законодавець відніс особу, яка проживала зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

Дослідженням обраної теми займалося чимало науковців як фахівців у сфері цивільного права, так і фахівців у сфері сімейного права. Відтак згаданій проблематиці присвячені роботи Андрєєва Н. С., Апопія І. В., Байрачна М. І., Ватраса В. А., Мельниченко Ю. О., Войнеровської О., Пилипенка Ю., Жилінкова І. В., Красицька Л. В., Слепакова А. В., Тарусіна Н. М. та інші.

Конституція України (ст.51), Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) (ст.ст. 1224, 1243, 1261, 1303, 1306) та СК України (ч. 1 ст. 74) – головні нормативно-правові акти, котрі регулюють правовідносини подружжя, які проживають разом без зареєстрованого шлюбу. З прийняттям Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України) проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу було віднесено до справ про встановлення факту, що мають юридичне значення, згідно положень ст. 256 ЦПК України.

Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 234 ЦПК України розгляд таких справ здійснюється в порядку окремого провадження (на сьогодні це п. 5 ч. 1 ст. 315 ЦПК України) [2, с. 141].

Тож законом чітко розмежовуються права чоловіка та жінки, що проживали у зареєстрованому шлюбі, та тих, спільне проживання яких встановлено судом. З цього приводу роз'яснення дає п. 21 ПП ВСУ № 7 «Про судову практику в справах про спадкування», в якому зазначено, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення в них права на спадкування за законом у першу чергу на підставі статті 1261 ЦК України [3, с. 90]. Отже, якщо у спадкодавця є інші родичі, які також можуть претендувати на спадкове майно, за встановленням факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю слід звертатися до суду. Як нами було встановлено вище, справи про встановлення юридичних фактів, зокрема про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, розглядаються у порядку окремого провадження.

Проте відповідно до ПП ВСУ № 5 від 31 березня 1995 р., у порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, якщо встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право. Така позиція підтверджується також ПП ВСУ № 7 від 30 травня 2008 р., якою встановлено, що справи про спадкування розглядаються судами за правилами позовного провадження, якщо особа звертається до суду з вимогою про встановлення фактів, що мають юридичне значення, які можуть вплинути на спадкові права й обов'язки інших осіб та (або) за наявності інших спадкоємців і спору між ними [4, с. 164].

Відповідачами по такій справі мають виступати інші спадкоємці, оскільки саме на їхні спадкові права будуть у подальшому впливати результати розгляду такої справи. Після встановлення судом факту спільного проживання однією сім'єю, наступним етапом буде визнання права власності на майно як на частку в спільній сумісній власності та виключення його зі спадкового майна. Вище було досліджено, що майно, яке було придбане чоловіком та жінкою під час

їхнього спільного проживання однією сім'єю, має бути визнане спільною сумісною власністю, а отже 1/2 частина спадкового майна має бути виключена, а за другою – визнане право власності одного з фактичного подружжя [5].

Важливим є момент визначення строків, у межах яких учасник фактичних шлюбних відносин може звернутися до суду з вимогою про захист свого права та інтересу. По суті, йдеться про відсутність чіткого визначення факту (дати) виникнення фактичних шлюбних відносин, що в свою чергу породжує складності відносно процедури обчислення строків позовної давності [5].

Ще одна суттєвість полягає в тому, що часто трапляються випадки, коли особи, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, одночасно знаходяться у нерозірваному шлюбі з іншою особою. У такому разі право на спадкування у жодного з них не виникає. Так, відповідно до ПП ВСУ № 7 від 30 травня 2008 р., до числа спадкоємців четвертої черги не входить особа, яка хоча і проживала спільно зі спадкодавцем, але перебувала у зареєстрованому шлюбі з іншою особою.

Отже, особа, яка перебувала у фактичних шлюбних відносинах із спадкодавцем, має бути віднесена до спадкування четвертої черги, як член сім'ї спадкодавця, якщо така не перебувала у декількох фактичних шлюбних відносинах. Спадкові правовідносини осіб, які проживають разом без зареєстрованого шлюбу, дещо різняться. Для реалізації спадкових прав одному з фактичного подружжя слід в порядку загального позовного провадження довести факт спільного проживання однією сім'єю та визнати право власності на 1/2 майна як на частку в спільній сумісній власності задля виключення його зі спадкового майна, але за умови, що така особа перебуваючи у фактичному шлюбі одночасно не знаходилася у нерозірваному шлюбі з іншою особою. Виходячи з цього існує гостра необхідність зрівняти в майнових правах осіб, що проживають в зареєстрованому шлюбі та без його реєстрації. Зокрема в аспекті спадкових відносин).

Науковий керівник - ас. Нога П.П.

Література

1. Коломоєць А. В., Кобзар Т. С. Спадкування майна одним із подружжя, що проживали сім'єю без реєстрації шлюбу. *Актуальні проблеми цивільного, трудового та господарського права: теорія та практика в сучасних умовах*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 24 лист. 2017. С. 166-168.
2. Лучковський В. В. До питання про особливості захисту прав осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах у судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Ужгород, 2021. № 64. С. 141-145.
3. Надієнко О. І., Воронова О. В. Право на спадкування чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без перебування у шлюбі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 90-93.
4. Розгон О. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюб. *Мала Енциклопедія Нотаріуса*. 2016. № 5 (89). С. 164-173.
5. Постанова Верховного суду від 04 березня 2020 року у справі № 419/3374/16-ц. URL:<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88016669>. (дата звернення: 14.04.2022).

*Семенова Аміна,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

НЕДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 ЄКПЛ

Актуальність даної теми полягає у тому, що в Україні людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканість та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, і відповідно обов'язок утверджувати та забезпечувати права та свободи людини покладається на державу, зокрема на органи державної влади. Так, органи досудового розслідування, які проводять обшук є правоохоронними органами, і відповідно, реалізуючи свою діяльність, вони не повинні порушувати прав та свобод людини, адже це є порушенням конституційних приписів, а також може потягнути за собою недопустимість доказів, отриманих при проведенні обшуку, що відповідно призведе до неможливості їх застосування у кримінальному провадженні.

Стаття 30 Конституції України визначає, що проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення огляду чи обшуку не допускається без вмотивованого рішення суду [1].

Крім того, так як фактично Україна з часів незалежності обрала шлях євроінтеграції, відповідно національне законодавство зазнає змін, аби відповідати певним міжнародним стандартам. Так, 17 липня 1997 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [2]. Фактично парламент України ратифікував Європейську конвенцію з прав людини, яка відповідно до статті 9 Конституції України від моменту набрання чинності є частиною національного законодавства. Відповідно, органи державної влади при здійсненні своїх повноважень повинні керуватися й вимогами ЄКПЛ [1].

Стаття 8 ЄКПЛ вказує, що кожна особа має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, а також до житла та кореспонденції. Відповідно до цієї норми, органи державної влади можуть втручатися у реалізацію цього права виключно у випадках, коли таке втручання здійснюється відповідно до закону або ж в інтересах суспільства. Головною метою даної норми є захист особи та її житла від самовільного втручання з боку органів державної влади [3].

Обшук є однією з найбільш ефективних слідчих (розшукових) дій, але при цьому, у процесі її проведення потрібно враховувати низку особливостей, які не завжди можна віднайти в законі, але вони сформувались у суспільстві завдяки практиці національних та міжнародних судів.

Щодо недопустимості доказів, то потрібно звернути увагу на частину 1 статті 87 КПК, у якій зазначається, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, які гарантовані не лише Конституцією та національним законодавством загалом, а й ратифікованими Україною міжнародними договорами, недопустимими також можуть бути й будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманої внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [4]. Ця норма підтверджує, що при здійсненні своєї діяльності органи досудового розслідування повинні брати до уваги положення міжнародного законодавства та практику судів.

Крім того, ЄСПЛ певною мірою тлумачить статтю 8 ЄКПЛ у справі «Пантелеєнко проти України» (*Panteleyenko v. Ukraine*), і у своєму рішенні, а саме у пункті 49 зазначає, що вислів «згідно із законом» у цій статті по суті відсилає до національного законодавства, та зобов'язує дотримуватись його матеріальних та процесуальних норм [5].

Як відомо обшук проводиться саме у житлі чи іншому володінні особи, тому, на мою думку, слід розглянути поняття «житло» у розумінні КПК та практики ЄСПЛ.

Частина 2 статті 233 КПК вказує, що під житлом розуміється будь-яке приміщення, що знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення та правового статусу; крім того, житло повинно

бути пристосоване для постійного чи тимчасового проживання у ньому фізичних осіб, також житлом визнаються всі складові частини такого приміщення. Під іншим володінням особи потрібно розуміти транспортний засіб, гараж, земельну ділянку, а також інші приміщення або будівлі побутового, господарського, службового, виробничого та іншого призначення тощо [4].

Якщо аналізувати практику ЄСПЛ, то поняття «житло» в рамках статті 8 ЄКПЛ є ширшим, у порівнянні з статтею 233 КПК, воно охоплює не лише житло фізичних осіб. Наприклад, ЄСПЛ у справі «Пантелеєнко проти України» (Panteleyenko v. Ukraine) визначає, що під поняттям «житло» може розумітись приміщення, пов'язані з професійною діяльністю нотаріуса – нотаріальна контора [5], а у справі «Головань проти України» (Golovan v. Ukraine) – офіс адвоката [6].

Європейський суд з прав людини у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» вказує, що згідно з ЄКПЛ поняття «житло» не обмежується приміщенням, яке законно займано або створено. Також, у цій справі Суд зазначає, що віднесення певного місця проживання до поняття «житло», яке підлягає захисту відповідно до пункту 1 статті 8 ЄКПЛ, залежить від наявності триваючих і достатніх зв'язків з конкретним місцем. Крім того, ЄСПЛ вказує, що втручання у право особи на повагу до житла повинно бути не лише законним, а й таким, що є «необхідним у демократичному суспільстві». Тобто, втручання повинно відповідати суспільній необхідності та бути співрозмірним з переслідуваною законом метою [7].

Практика ЄСПЛ наводить й інші приклади більш широкого тлумачення поняття «житло» у контексті статті 8 ЄКПЛ.

Отже, органам досудового розслідування при проведенні обшуку потрібно звертати увагу не лише на законодавство, що регламентує порядок проведення цієї слідчої (розшукової) дії, а й на приписи національного та міжнародного законодавства, що закріплює основоположні права та свободи людини. Відповідно, втручання в право особи на повагу до житла повинно мати лише законну мету, і здійснюватись у відповідності із законодавчими приписами, у іншому разі, докази, що отримані в процесі обшуку будуть визнаватись

недопустимими, і відповідно ефективність проведеної слідчої (розшукової) дії фактично буде дорівнювати нулю.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Гнатюк А. Ю.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2022).

2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2022).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.04.2022).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 01.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n1056> (дата звернення: 05.04.2022).

5. Case ECHR of Panteleyenko v. Ukraine № 11901/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_274#Text (дата звернення: 05.04.2022).

6. Case ECHR of Golovan v. Ukraine № 41716/06. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00444> (дата звернення: 05.04.2022).

7. Case ECHR of Kryvitska and Kryvitskyu v. Ukraine № 30856/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_774#Text (дата звернення: 05.04.2022).

*Семенова Крістіна,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даної теми полягає у тому, що запровадження воєнного стану призвело до потреби удосконалення чинного законодавства у багатьох сферах функціонування держави. Кримінальне процесуальне законодавство також не є виключенням. Необхідність таких змін обґрунтовується тим, що ефективність кримінального провадження в умовах воєнного стану є вкрай необхідною, адже відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження органів державної влади, зокрема і органів досудового розслідування не можуть бути припинені у період воєнного стану [1].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», який набрав чинності 1 травня 2022 року було окреслено особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Положеннями даного Закону було внесено новий блок змін та доповнень до КПК України, що стосуються визначення особливостей провадження в умовах воєнного стану. Частина із них торкається розділу IX-1, який на даний час має таку назву: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», також було викладено нову редакцію статті 615 КПК України [2].

Проведення слідчих (розшукових) дій є складовою здійснення досудового розслідування, а тому є доцільним ґрунтовне дослідження порядку та часу їх проведення в умовах війни.

У загальному порядку частина 4 статті 223 КПК України забороняє проводити процесуальні дії у нічний час. Наразі у чинній редакції зазначеної статті міститься виняток про те, що заборона, передбачена частиною 4 статті 223 КПК, не стосується проваджень, що здійснюються згідно зі ст. 615 КПК (тобто в умовах воєнного часу). Даний виняток стосується всіх процесуальних дій, зокрема, обшуку, огляду, допиту. Але, окреслене нововведення може призвести до зловживання даним правом. Наприклад, органи досудового розслідування можуть проводити обшук без нагальної терміновості або проводити тривалий допит, який може продовжуватися без надання особі перерви на відпочинок та сон в нічний час [3]. Тому, законодавцю необхідно окреслити обов'язки та правила поведінки органів досудового розслідування при проведенні процесуальних дій у нічний час.

Питання участі понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій є актуальним, адже в умовах воєнного стану здійснення такої процедури може бути ускладнене веденням активних бойових дій в місцевості, де проводиться слідча (розшукова) дія. Відповідно внесення змін торкнулося і цього питання.

В абз. 2 ч. 7 ст. 223 КПК передбачається, що обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених статтею 615 КПК [2].

У свою чергу, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 615 КПК проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [2].

Окреслені зміни викликають сумніви, адже вони спричиняють ризик серйозних порушень прав обвинуваченого, підозрюваного, тому що, понятій виступає певним гарантом того, що слідча (розшукова) дія буде проводитися належним чином з додержанням усіх вимог законодавства [4].

Слід звернути увагу і на абзац 1 частини 12 статті 615 КПК в якому зазначається, що дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, а у разі неможливості явки захисника його участь здійснюється із застосуванням технічних засобів відеозв'язку та аудіозв'язку [2]. Слід зазначити, що поняття «неможливості» не окреслено в законодавстві, а тому воно буде визначатися на розсуд слідчого та прокурора, що створює додаткові умови для зловживання своїми процесуальними повноваженнями стороною обвинувачення [5].

Крім того, застосування відео чи аудіозв'язку призведе до фактичної неможливості захисника виконати свої обов'язки. Тому, можна говорити про те, що обмеження прав сторони захисту, які містяться у абзаці 1 частині 1 статті 615 КПК, призводить до порушення конституційних норм, а саме частини 2 статті 63 Конституції України, згідно якої підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Відповідно до частини 2 статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права та свобод, які передбачені у статті 63 Конституції [6].

Отже, підсумовуючи вищевикладене можна сказати про те, що внесення змін передбачених Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» є досить доцільними та потрібними. Проаналізувавши змінені норми, зокрема в аспекті порядку та часу проведення слідчих (розшукових) дій, можна зробити підсумок про те, що законодавець допустився певних помилок у процесі їх написання, внаслідок чого деякі положення суперечать Конституції України, що у свою чергу надає не виправдано більше повноважень стороні обвинувачення, ніж стороні захисту.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Гнатюк А. Ю.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 27.04.2022 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.04.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 01.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2096> (дата звернення: 05.04.2022).
3. Кравчук О. Обшук без понять та інші зміни кримінального процесу. URL: <https://first.vaks.gov.ua/publications/obshuk-bez-ponyatykh-ta-inshi-zminy-kryminalnoho-protsesu/?fbclid=IwAR0AErEkyKРmLu0plV77YU06CpBC6d9Xb2Nd2rRsogUd4th9y5JSnfN5SBg> (дата звернення: 05.04.2022).
4. Науково-експертний висновок до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247495> (дата звернення: 05.04.2022).
5. Дьомін М. Нові зміни в законодавстві: злочинцем може стати кожен. URL: <https://blog.liga.net/user/mdyomin/article/43984> (дата звернення: 05.04.2022).
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%80#Text> (дата звернення: 05.04.2022).

Сердюк Діана,
*студентка 2 курсу,
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогодні актуальним є питання позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини. Особливий інтерес полягає у переосмисленні моделі відносин людини та держави на сучасному етапі розвитку цивілізації; у знаходженні системних зв'язків між правами особи та характером і межами обов'язків держави, щоб реалізувати їх; у визначенні рамок відповідальності держави в разі їх порушення. У вітчизняній науці проблематику цього питання досліджували Буроменський М. В., Буткевич В. Г., Гусейнов Л. Г., Денисов В. Н., Євінтов В. І., Шевчук С. В., Христова Г. О. [1-6].

На думку Христової Г. О. органи ООН з моніторингу договорів щодо прав людини запровадили «троїстий» тип зобов'язань держави. Відповідно до цієї типології держава повинна поважати, захищати та забезпечувати здійснення прав людини [1, с. 27]. Уряди держав-членів Ради Європи, які підписали Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, зобов'язалися забезпечити дотримання прав людини, гарантуючи ці права. Державний захист прав людини може бути досягнутий шляхом позитивних дій (особливо шляхом прямого захисту прав, передбачених Конвенцією, судами без прямого втручання держави) – позитивні зобов'язання, так і без дій (уникнення прямого державного втручання - негативні зобов'язання) [2, с. 36]. Шевчук С. В. вважає, що позитивні зобов'язання держави не можна трактувати як визначення конкретних засобів чи дій держави. Єдиний критерій для визначення того, чи виконувала держава в особі її органів влади цього обов'язку - це ефективність її дій у тій чи іншій ситуації [3].

Лемак В. В. та Бадида А. Ю. у своїй праці зазначають, що загальною правовою підставою позитивних зобов'язань держав у європейській системі прав людини є ст. 1 названої Конвенції, яка чітко визначає, що держава гарантує кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, право користуватися передбаченими правами і свободами. Практика Європейського суду з прав людини вказує, що цей пункт є не тільки «наріжним каменем» усієї конвенціональної загальноприйнятої системи, але й незалежним джерелом загальних зобов'язань країни у сфері прав людини, включаючи правову підставу [4, с. 249].

Серед позитивних зобов'язань держави виділяють субстантивні та процедурні зобов'язання. Критерієм їх визначення є характер діяльності, яку очікують від країни. Під субстантивними зобов'язаннями мають на увазі такі, що потребують предметних засобів, потрібних, щоб повністю володіти й використовувати гарантовані права людини. Наприклад, встановлення відповідних правил щодо втручання поліції у справи, чітко прописує заборону жорстокого поводження чи примусової праці тощо. Процедурні зобов'язання держави - від них вимагається належним чином організувати національні юридичні процедури з метою кращого захисту осіб та надання належних правових засобів у разі порушення прав людини. Ці зобов'язання, особливо гарантують забезпечення того, щоб незалежні наглядові органи ефективно, швидко та невідкладно розслідували випадки, коли порушуються права людини [5, с. 36]. Христова Г. О. зазначила, що права людини є фундаментальними для демократії і не можуть бути досягнуті без належної підтримки з боку державних органів. Ці права включають соціальні, економічні та певні культурні права: право на гідний рівень життя, право на працю, право на охорону здоров'я, право на соціальний захист, право на відпочинок тощо. Ці права гарантуються активними зобов'язаннями держави. У ширшому сенсі держава активно вживає заходів щодо забезпечення, захисту та сприяння реалізації цих прав [6, с. 22].

Окремої уваги заслуговує і питання позитивних зобов'язань держави у світлі «горизонтальної дії» прав людини. Сучасна українська наука часто ігнорує той факт, що категорія «права людини» в класичному природному праві

базується на рівні взаємодії особи та держави. Права людини передаються та транслюють свою проблематику в горизонтальних відносинах між окремими особами та їх об'єднаннями, саме завдяки позитивним зобов'язанням щодо реалізації прав і свобод у відносинах між приватними особами [3, с. 55-57].

Європейський суд з прав людини вказав, що країни зобов'язані вживати конкретних позитивних заходів, таких як захист засобів масової інформації від незаконного втручання у реалізацію свободи слова; захист найбільш уразливих верств населення від жорстокого (неприйняттого) поводження з ними; негайно пояснювати затриманим причини їх арешту (затримання), а також забезпечити особу адвокатом, яка не має на нього достатніх коштів; розслідування вбивств та багато інших аспектів [6, с. 25]. Нерідко порушується дискусія про специфіку визначення (політична влада чи суд) наділених позитивним обов'язком від імені держави. По суті, цей тип суперечок спрямований на пошук балансу між гілками влади [4, с. 247]. У своїй прецедентній практиці Європейський суд з прав людини послідовно продовжує розвивати і додавати нові елементи до принципу позитивних зобов'язань держав. Тому сьогодні, у зв'язку з еволюцією змісту Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, майже всі положення її стандартів прав людини містять «подвійну» вимогу до країни: з одного боку заборону незаконного втручання у здійснення прав і свобод, а з іншого їх забезпечення та захист через позитивні зобов'язання [6, с. 28].

Сьогодні в Україні громадськість вимагає запровадження механізмів ефективного захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів особи, прав та інтересів юридичних осіб, національних інтересів у межах України, завдяки державним ресурсам та правовим інструментам. Такі дії спрямовані, у тому числі на зменшення кількості звернень до міжнародних судових інституцій, але головною ціллю є зміцнити імідж нашої держави на світовій арені як країни, яка не лише визнана правовою, а і є такою фактично, за своєю природою [2, с.38].

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можемо зробити висновок, що на цей час доктрина позитивних обов'язків держави у частині прав людини націлена на

те, щоб вони реально використовувались та успішно функціонували, бо самого факту закріплення чи взагалі існування юридичних засобів захисту та забезпечення таких прав недостатньо. Загалом, існує велика необхідність детальніше вивчати дану проблематику. Це питання є актуальним для вітчизняної юриспруденції, оскільки воно сприятиме формуванню національної правозахисної політики у сфері прав людини, завдяки накопиченню найкращого світового досвіду.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Христова Г. О. Конструкція зобов'язань держави у сфері прав людини: порівняльний аналіз міжнародних та європейських підходів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 25-36.
2. Завальний А. М. Негативні та позитивні зобов'язання як умови судових гарантій прав людини. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина)* : збірник наукових праць, матеріали конференцій. Київ, 2019. С. 36-38.
3. Шевчук С. В. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2010. № 2. С. 55-64.
4. Бадида А. Ю., Лемак В. В. Позитивні зобов'язання держави в контексті розуміння прав людини. *Публічне право*. 2017. № 2. С. 245-253.
5. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини як новий напрям дослідження у вітчизняній теоретичній юриспруденції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 30-41.
6. Христова Г. О. Доктрина позитивних зобов'язань держави щодо прав людини: основні етапи формування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. № 26. С. 16-32.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 05.11.2021).

*Сидоренко Анна,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового
права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого;
старший науковий співробітник
лабораторії дослідження проблем
національної безпеки у сфері громадського здоров'я
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташица НАПрН України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРИЗУПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діють певні обмеження в реалізації громадянами нашої держави своїх конституційних прав. Указом Президента України №64/2022 в пункті 3 визначено, які конституційні права людини і громадянина можуть бути обмежені, не виключенням стали і права пов'язані з реалізацією здатності до праці. Окрім того, прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цей Закон визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану [1]. Окрім того, вищезгаданий Закон має пріоритет у застосуванні по відношенню до чинного Кодексу законів про працю України та діє винятково протягом періоду воєнного стану та втрачає чинність із дня його припинення або скасування.

Варто зауважити, що ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» надано поняття «призупинення трудового договору», під яким слід розуміти тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Визначено, що дія такого

договору може бути призупинена у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи. Разом з тим, призупинення не тягне за собою припинення трудових відносин. Про призупинення дії трудового договору роботодавець та працівник за можливості мають повідомити один одного у будь-який доступний спосіб. Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час такого призупинення у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України [1].

Окрім того, Міністерство економіки надало Роз'яснення щодо застосування положень вищезгаданого Закону. Коментуючи статтю 13 Мінекономіки визначає, що у зв'язку з призупиненням дії трудового договору працівник звільняється від обов'язку виконувати роботу, визначену трудовим договором, а роботодавець звільняється від обов'язку забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи [2]. Тобто, призупинення договору не припиняє трудових відносин та відрізняється від припинення, оскільки підстави припинення договору визначені чинним Кодексом законів про працю України. Ініціатором такого призупинення можуть бути як роботодавець, так і працівник. Тобто, це волевиявлення однією із сторін трудового договору може залежати від різних обставин (активних бойових дій на відповідній території, руйнування підприємства, унеможливлення життя і здоров'я працівників тощо), але основна причина це абсолютна неможливість забезпечити працівника роботою.

Визначаючи порядок такого призупинення, варто зауважити, що одна із сторін повинна повідомити іншу про прийняття такого рішення письмовою заявою, чи заявою в будь-якій іншій формі у тому числі через мережу інтернет електронною поштою чи іншим можливим повідомленням. Окрім, того таке призупинення повинне бути належно зафіксовано, за можливості роботодавець повинен видати відповідний наказ. Разом з тим, самовільне прийняття рішення про видання такого наказу з боку роботодавця повинно бути обґрунтованим. Для уникнення в подальшому трудових спорів з даного питання, наказ повинен містити деталізовану причину такого призупинення, попередньо визначений

строк та можливість відновлення роботи та коло працівників на яких поширюється дія відповідного документу. Незаконним вбачається видання такого наказу з метою економії коштів підприємства шляхом невиконання заробітної плати працівникам, у випадку коли продовження такої роботи можливе.

Характеризуючи ч.3 ст.13 Закону, що стосується відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам вона втрачає чинність із моменту завершення виплати державою, що здійснює військову агресію проти України [1]. Але, актуальним залишається питання механізму стягнення таких виплат за весь час призупинення трудового договору.

Також, варто відмітити, що період призупинення дії трудового договору повинен бути зарахований до страхового стажу працівника. Але, знову ж таки повинен бути вироблений єдиний механізм врегулювання цього питання для всіх категорій працівників.

З огляду на вищенаведене, можна прийти до висновку, що питання призупинення трудового договору є досить актуальним. Хоча, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» містить визначення поняття «призупинення трудового договору» та окреслює загальні положення цієї процедури, окремі питання потребують певних уточнень та визначення єдиного механізму реалізації окремих важливих положень.

Література

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 №2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>. (дата звернення: 25.04.2022).

2. Роз'яснення Мінекономіки щодо застосування положень Закону України від 15.03.2022 р. №2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://www.me.gov.ua>. (дата звернення: 25.04.2022).

*Скрипник Андрій,
асистент кафедри кримінального права та
кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії в галузі права*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ БАГАТОМАНІТТЯ У КОНТЕКСТІ ОСТАННІХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України істотно змінився звичний в мирний час життєвий уклад. Трансформації зазнали також і суспільні відносини, що виникають, зокрема, у сфері кримінальної юстиції. Зміни у предметі регулювання – суспільних відносинах, з необхідністю тягнуть за собою корекцію його регулятора – права, яким щодо окресленої групи виступає кримінальна процесуальна галузь. Окремі зі змін вартують ґрунтовного і всебічного наукового осмислення й перевірки практикою, проте навіть тісні рамки тез дозволяють висловити первинні критичні зауваги до законодавчо запровадженої термінології, яка характеризує носії цифрової інформації у кримінальному провадженні.

До внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам» від 15.03.2022 № 2137-IX (далі – Закон № 2137) арсенал цифрових термінів складала: 1) інформаційна (автоматизована) система; 2) телекомунікаційна система; 3) інформаційно-телекомунікаційна система; 4) електронна інформаційна система; 5) мобільний термінал системи зв'язку. «Воєнні» зміни полягають у: а) трансформації окремих категорій (замість телекомунікаційної системи запроваджено термін електронна комунікаційна система; замість інформаційно-телекомунікаційної – інформаційна комунікаційна система); б) доповненні арсеналу термінів новим,

доти невідомим жодному вітчизняному нормативно-правовому акту – комп'ютерна система. Запроваджена законодавцем термінозміна, будучи спрямованою, як і прийнятий закон в цілому, на підвищення ефективності протидії кібератакам, потребує окремого осмислення.

Співвідношення категорій, які складають цифровий процесуальний арсенал термінів, тривалий час було і залишається проблемою, розв'язання якої ускладнило доповнення КПК новим терміном, що запозичений з Конвенції про кіберзлочинність, ратифікованої 07 вересня 2005 року – комп'ютерна система. Для підтвердження цього варто звернутися до з'ясування нормативного змісту використовуваних у КПК цифрових категорій.

Аналіз положень Законів України «Про електронні комунікації» та «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» дає підстави зробити висновок, що загальною і всеохоплюючою категорією можна вважати термін інформаційна (автоматизована) система. Під нею розуміється організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів (ст.1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»). Обробка інформації в системі передбачає виконання однієї або кількох операцій, зокрема: збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрації, приймання, отримання, передавання, які здійснюються в системі за допомогою технічних і програмних засобів (ст.1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»). А передавання інформації, у свою чергу, є електронною комунікацією: електронна комунікація (телекомунікація) – передавання та/або приймання інформації незалежно від її типу або виду у вигляді електромагнітних сигналів за допомогою технічних засобів електронних комунікацій (п.28 ч.1 ст.2 Закону України «Про електронні комунікації»). З цього можна зробити висновок, що системи, призначені для обробки інформації у формі її передавання, будучи комунікаційними, належать також до інформаційних (автоматизованих). Разом з тим, у профільному законі (Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних

системах») не вживається використаний у процесуальному законі термін електронна інформаційна система (ст.159 КПК), що свідчить про існування нормативно невизначеної категорії. З точки зору нормативної техніки та ефективності правового регулювання суспільних відносин зазначений підхід є ілюстрацію неприйняттого стану речей.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» електронна комунікаційна система – це сукупність технічних і програмних засобів, призначених для обміну інформацією шляхом передавання, випромінювання та/або приймання її у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб. У свою чергу, електронна комунікаційна система включає в себе як технічні засоби (електронну комунікаційну мережу (п.25 ч.1 ст.2 Закону України «Про електронні комунікації»), так і програмні засоби. З цього випливає, що електронна комунікаційна система – це вид інформаційної (автоматизованої) системи, який використовується для забезпечення передавання та/або приймання інформації, тобто електронної комунікації.

Нормативно закріплений зміст наступної категорії, яка вживається у КПК – інформаційно-комунікаційна система, частково порушує ту логіку, яку демонструє вжиття двох аналізованих вище. Інформаційно-комунікаційна система – сукупність інформаційних та електронних комунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як єдине ціле (ст.1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»). Тобто це певною мірою гібрид, поєднання першої і другої категорій. Разом з тим, сполучник «та» у наведеному визначенні свідчить про те, що електронна комунікаційна система – це не частина і підвид інформаційної (автоматизованої) системи, а рівнопорядкова з останньою категорія. Тобто електронна комунікаційна система та інформаційна (автоматизована) система – це дві частини одного цілого. Єдиним логічним поясненням такого визначення можна вважати припущення про те, що інформаційна (автоматизована) система здійснює обробку інформації у формі, відмінній від передавання/приймання (тобто електронної комунікації).

Проте, як зазначалося вище, такий хід міркувань несумісний із нормативно закріпленим визначенням інформаційної (автоматизованої) системи, зазначеним у статті 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», що і робить проблемними спроби будь-якого процесуально значимого розмежування вжитих у КПК цифрових категорій.

Новозапроваджений термін комп'ютерна система не використовується і не розкривається ані у Законі України «Про електронні комунікації», ані у Законі України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». Як зазначалося попередньо, його визначення можна віднайти лише у Конвенції про кіберзлочинність: під комп'ютерною системою розуміється будь-який пристрій або група взаємно поєднаних або пов'язаних пристроїв, один чи більш з яких, відповідно до певної програми, виконує автоматичну обробку даних (п. «а» ст.1 Конвенції про кіберзлочинність).

Як можна простежити, визначення широке, тому під його дію, на думку автора, потрапляють усі ті, що вживаються у національному правовому полі: інформаційна (автоматизована) система, електронна комунікаційна система, інформаційно-комунікаційна система. Це пов'язано з тим, що кожен з перелічених пристроїв у той чи інший спосіб здійснює автоматичну обробку даних. Про належність кінцевого (термінального) обладнання до комп'ютерної системи можна вести лише тією мірою, якою воно здійснює автоматичну обробку даних. З одного боку, приймання, отримання, передавання – це також форми обробки інформації (ст.1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»). З іншого боку, мобільний телефон «класичного» зразка настільки обмежено обробляє комп'ютерні дані, що прирівнювати його до інших представників цього ж «сімейства» (інформаційної (автоматизованої) системи, електронної комунікаційної системи, інформаційно-комунікаційної системи) достатньо складно. Окрім того, якщо і кінцеве (термінальне) обладнання вважати комп'ютерною системою, то постає цілком логічне питання: навіщо потрібні інші, окрім всеохоплюючої комп'ютерної системи, категорії?

З огляду на те, що процесуальний порядок доступу до інформації, що обробляється в інформаційній (автоматизованій) системі, електронній комунікаційній системі, інформаційно-комунікаційній системі, кінцевому (термінальному) обладнанні, законодавцем не диференційовано, сумнівною виглядає потреба у розрізненому закріпленні перелічених категорій. Разом з тим, цілком виправданими є законодавчі інтенції щодо уніфікації термінології та використання при цьому напрацьованих у міжнародному правовому полі категорій.

*Степаненко Альбіна,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Останнім часом зміни, які відбуваються у галузі міжнародного правопорядку, об'єктивно потребують тотожного резонансу з метою уникнення недотриманням невід'ємних прав людини та нації, швидкої і постійної реакції на вчинювані міжнародні злочини. На сьогоднішній день можна відзначити прогрес міжнародного права у цьому напрямі, що є результатом формування однієї з фундаментальних його галузей – міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) та міжнародної кримінальної юстиції. Актуальність вибраної проблематики обумовлюється тим, що в чинному українському законодавстві, не дивлячись на конституційні положення щодо пріоритету норм міжнародного права над внутрішньо-державними, важливим залишається питання щодо міри доцільності національного кримінального законодавства положенням МГП та міжнародного кримінального права (далі – МКП) у сфері регламентації відповідальності за вчинення воєнних злочинів. Питання кримінальної відповідальності за воєнні злочини стало об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Безкоровайний С. Я., Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Лук'янченко Є. В., Антипенко В. Ф., та ін.

Міжнародна сутність збройного конфлікту є провідною умовою використання міжнародно-правових норм. Підстави формування війни і те, наскільки вона є виправданою, є питанням політичного характеру, яке варто аналізувати окремо від об'єктивно існуючих наслідків війни в гуманітарному контексті. У своїх наукових працях відомий доцент Безкоровайний С. Я. зазначає: «Хоча збройні конфлікти заборонені, вони відбуваються, і сьогодні визнано, що міжнародне право має враховувати цю реалію міжнародного життя,

не тільки борючись з цим явищем, а й регулюючи його, щоб забезпечити хоча б мінімум людяності в цій нелюдській і беззаконній ситуації» [1, с. 116-118]. Гнатовський М. М. підкреслює, що свідченням системи «публічного порядку» і водночас сьогочасним викликом європейській правозахисній системі є порядок розв'язання міждержавних справ та індивідуальних звернень, споріднених із збройними конфліктами, що відбуваються на території Європи або за участі європейських держав. У свою чергу, слід відзначити справу «Кіпр проти Туреччини» 2001 р. та 2014 р. (стосовно окупації останньою північної частини Кіпру та виплати 90 млн. євро компенсації за інтервенцію), «Грузія проти Росії» (щодо збройного конфлікту 2008 р.) та чотири міждержавних справи «України проти Росії», що взаємопов'язані з міжнародним збройним конфліктом, який розпочався з окупації військами РФ Криму в лютому 2014 р. і продовжився вторгненням і окупацією військами РФ частини території Донецької і Луганської областей України, що перейшло у їх функціональну окупацію [2, с. 16-17]. Необхідно підкреслити, що традиційне право війни вужче, ніж МГП, через те, що воно застосовується тільки під час офіційного стану війни між державами, а МГП утверджує мінімальні стандарти гуманності, які вживаються під час будь-якого збройного конфлікту, незалежно від існування політичного стану війни. На думку Гнатовського М. М, МЗК – збройна боротьба між державами, між окупантом і населенням окупованої території, між національно-визвольним рухом і колонізатором [2, с. 18-19]. Як справедливо зауважує Лук'янченко Є. В.: «Щоб вважати протистояння сторін міжнародним збройним конфліктом, необов'язкове «досягнення» певного мінімального рівня насильства або бойових дій між державами. Збройне протистояння сторін може бути не масштабне, досить навіть просто оголошення війни» [3, с. 32-35]. Після Другої світової війни назріло безліч збройних конфліктів, але, як правило, їх не оприлюднювали. Крім того, як стверджує професор Короткий Т. Р., окремі збройні конфлікти траплялися при дотриманні дипломатичних і договірних відносин. Так, ухвалене Генеральною Асамблеєю ООН у 1974 р. «Визначення агресії» кваліфікує низку дій як акти агресії незалежно від оголошення війни [3, с. 35-37].

Варто приділити увагу й аналізу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів країни щодо імплементації норм міжнародного кримінального права та гуманітарного права» від 20.05.2021 р. Законом передбачено значні зміни не лише до розділів Кримінального кодексу України, які завбачають відповідальність за воєнні злочини та злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також до Загальної частини Кримінального кодексу України, яка розкриває загальні положення про караність діяння, чинність кримінального закону в часі й щодо кола осіб, застосування покарань тощо. Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що збройні конфлікти в сучасних умовах глобалізації створюють велику небезпеку для всього міжнародного співтовариства. Саме тому поліпшення процесу правового регулювання збройних конфліктів та його систематизація повинні відбуватися з урахуванням сучасних міжнародних викликів і загроз. Нині актуальним завданням органів державної влади України є приведення чинного кримінального законодавства у відповідність до норм Міжнародного Гуманітарного Права та Міжнародного Кримінального Права. Разом із тим побудова повноцінних відносин України з Міжнародним Кримінальним Судом та долучення до системи міжнародної кримінальної юстиції можливе лише через ратифікацію Римського статуту.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Прохазка Г. А.

Література

1. Безкоровайний С. Я. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання. *Юридична наука*. 2014. № 3. С. 116-126.
2. Гнатовський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні. Застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. *Юридична наука*. 2017. №1. С. 16-22.
3. Короткий Т. Р., Лук'янченко Є. В., Гнатовський М. М. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. *Юридична наука*. 2017. №1. С. 32-40.

Струков Владислав,
*студент 1 курсу магістерського рівня вищої освіти
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Климась Едуард,
*студент 1 курсу магістерського рівня вищої освіти
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОБОТА ЗОЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день, важливою складовою ефективної діяльності суспільства є надання медичної допомоги всім його членам. В мирний час заклади охорони здоров'я (далі – ЗОЗ) надають первинну та вторинну медичну допомогу, проводять планові госпіталізації пацієнтів та проводять іншу діяльність. Проблема виникає тоді, коли на ЗОЗ створюється нове навантаження, яке потребує невідкладної зміни сталого порядку медичної діяльності. І сьогодні, такою проблемою постає перед усім українським суспільством війна.

Війна приносить декілька проблем: створює потік осіб, котрі потребують висококваліфікованої медичної допомоги, котра має надаватися невідкладно, накладає додаткове навантаження на ЗОЗ та створює потребу в вирішенні питань з персоналу лікарень, котрих завжди не вистачає в такий період. Але, одночасно з викликами для медичної системи, постає проблема перед звичайними громадянами, для котрих ситуація раптово змінюється та виникає питання з тим як діяти далі. Саме тому, дослідження цих питань, як діють заклади охорони здоров'я в умовах воєнного стану та як саме змінюються права та обов'язки громадян, є актуальним в нашому воєнному сьогодні.

Головним регуляторним органом в питанні регулювання діяльності ЗОЗ в умовах воєнного стану виступило Міністерство охорони здоров'я України, котре відповідно до Положення про Міністерство охорони здоров'я України видає

накази, які виступають регуляторними актами в межах своїх повноважень та обов'язків закладів охорони здоров'я [1].

Так, у перші неділі військової агресії була видана група наказів, котрі врегулювали дії ЗОЗ, а саме:

1. Наказ МОЗ України № 379 від 25.02.2022, котрий зобов'язав керівників структурних підрозділів з питань охорони здоров'я організувати роботу ЗОЗ з метою забезпечення безвідмовної госпіталізації усім постраждалим у цілодобовому режимі [2];

2. Наказ МОЗ України № 374 від 24.02.2022, котрий затвердив тимчасових заходів, до яких належать:

2.1. Забезпечення тимчасового припинення планових госпіталізацій пацієнтів, за деякими виключеннями;

2.2. Проведення медико-соціальних експертиз дорослому і дитячому населенню за спрощеною або заочною процедурою;

2.3. Збільшення використання телемедицини для надання медичної допомоги [3];

3. Наказом МОЗ України № 405 від 03.03.2022 було затвердження методичні рекомендації з надання першої психологічної допомоги та профілактики посттравматичного розладу для ЗОЗ України [4];

4. Наказом МОЗ України № 383 від 26.02.2022 було допущено медичних працівників-іноземців до надання допомоги постраждалим в умовах воєнного стану за наявності документів, які підтверджують медичну освіту та професійну кваліфікацію [5];

5. Наказом МОЗ України від 28.02.2022 № 388 було встановлено особливості реєстрації народження дитини, виписування електронних рецептів на лікарські засоби, електронних направлень, ведення медичних записів та дій у разі відсутності можливості звернення до державних реєстрів [6];

6. Наказом МОЗ України № 368 від 24.02.2022 було затверджено стандарт екстреної медичної допомоги, котре встановлювало порядок медичного сортування при масовому надходженні постраждалих осіб [7];

Але є і свої мінуси під час дії військового стану. Один з головних мінусів слід виділити: відсутність будь-який нормативно-правових актів, на підставі яких роботодавець міг би перенести строк проведення медичного огляду своїх працівників або дозволити допуску до роботи працівникам які медогляд не пройшли. Фактично відповідно до ст. 169 КзПП: роботодавець повинен за власні кошти організувати проведення попереднього та періодичних медичних оглядів працівників [8]. Відповідно процедуру проведення медичних оглядів працівників визначає Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я від 21.05.2017 року № 246 [9].

Отже, робота закладів охорони здоров'я досить важлива, тим паче під час дії воєнного стану. Створено безліч наказів Міністерства охорони здоров'я, які так чи інакше регулюються діяльність ЗОЗ. В даному випадку, це дуже незручно що інформацію необхідно шукати в різних наказах МОЗ, краще за все в такій ситуації створити Закон України або інший акт, який прямо передбачає конкретний алгоритм дій всіх закладів охорони здоров'я та відповідно їх можливостей під час воєнного стану. Одним із аспектів виступає необхідність у зміні алгоритму проходження медичного огляду працівниками під час воєнного стану або відмінити його взагалі на час його дії. Також слід ретельно готувати працівників закладів охорони здоров'я до ситуацій, коли потік людей до лікарні досить великий і працівники не справляються з поставленими завданням. Необхідний нормативно-правовий акт яким би передбачалося використання резерву працівників ЗОЗ, це фактично збільшить кількість професійних спеціалістів в закладах охорони здоров'я, що дасть змогу допомогти більшій кількості людей. Також можливим варіантом є створення закладів, котрі будуть окремо, за їх можливості, надавати планову медичну допомогу. Наша країна повинна бути готова до схожих ситуацій, щоб розуміти що і як робити, якщо в країні буде діяти воєнний стан.

Науковий керівник - д.ю.н., проф. Пашков В.М.

Література

1. Положення про Міністерство охорони здоров'я України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 10.05.2022).

2. Щодо надання медичної допомоги в умовах воєнного стану військовослужбовцям, які беруть участь в операції об'єднаних сил: Наказ МОЗ України від 25 лютого 2022 р. № 379. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-25022022--379-schodo-nadannja-medichnoi-dopomogi-v-umovah-voennogo-stanu-vijskovosluzhbovcjam-jaki-berut-uchast-v--operacii-ob%e2%80%99ednanih-sil> (дата звернення: 10.05.2022).

3. Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України: Наказ МОЗ України від 24 лютого 2022 р. № 374. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-24022022--374-pro-zatverdzhennja-timchasovih-zahodiv-u-zakladah-ohoroni-zdorov%e2%80%99ja-z-metuju-zabezpechennja-ih-gotovnosti-dlja-nadannja-medichnoi-dopomogi-postrazhdalim-vnaslidok-vijskovo-agresii-rosijskoj> (дата звернення: 10.05.2022).

4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання першої психологічної допомоги та профілактики посттравматичного розладу: Наказ МОЗ України від 3 березня 2022 р. № 405. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-03032022--405-pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacij-schodo-etapnosti-nadannja-medichnoi-dopomogi-poranenim-ta-travmovanim> (дата звернення: 10.05.2022).

5. Про залучення медичних працівників-іноземців до надання допомоги постраждалим в умовах воєнного стану: Наказ МОЗ України від 26 лютого 2022 р. № 383. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-26022022--383-pro-zaluchennja-medichnih-pracivnikiv-inozemciv-do-nadannja-dopomogi-postrazhdalim-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 10.05.2022).

6. Щодо забезпечення функціонування галузі охорони здоров'я: Наказ МОЗ України від 28 лютого 2022 р. № 388. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates>. (дата звернення: 10.05.2022).

7. Про затвердження Стандарту екстреної медичної допомоги «Медичне сортування при масовому надходженні постраждалих на ранньому госпітальному етапі»: Наказ МОЗ України від 24 лютого 2022 р. № 368. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-24022022--368-pro-zatverdzhennja-standartu-ekstrenoi-medichnoi-dopomogi-medichne-sortuvannja-pri-masovomu-nadhodzhenni-postrazhdalih-na-rannomu-gospitalnomu-etapi> (дата звернення: 10.05.2022).

8. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

9. Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій: Наказ МОЗ України від 21 травня 2007 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0846-07#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

*Тітко Іван,
завідувач кафедри кримінального
права та кримінально-правових
дисциплін Полтавського юридичного
інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор*

ЗМАГАННЯ НА ВИПЕРЕДЖЕННЯ: ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ЧИ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Законодавство має відповідати темпам суспільного розвитку - це аксіома. Суспільство XXI сторіччя не можливо уявити поза цифровими технологіями – це факт. Відтак, очевидним є висновок про те, що на сьогодні нормативно-правове регулювання суспільних відносин не може не враховувати рівень науково-технічного прогресу. Не є винятком у цьому питанні й кримінальне процесуальне право України. Більше того, динаміка законодавчих змін останнього часу демонструє досить активне насичення кримінальної процесуальної матерії різними вкрапленнями зі сфери цифрових технологій (до прикладу, останні системні «цифрові» зміни було внесено до КПК Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 р., № 2137-IX). Водночас, коректність законодавчих підходів подекуди є полем для роздумів, зокрема й критичного спрямування. У цьому ключі спробуємо постановово сформулювати окремі тези.

У юридичних колах є відомий вислів про те, що закони мають писатися для звичайних людей, а не для юристів. Ідея проста – закон має бути доступним для сприйняття і розуміння. Водночас, на сьогодні КПК настільки насичений спеціальною технічною термінологією, що, перефразувавши згаданий вислів, можна стверджувати, що закони мають писатися для звичайних людей, а не для людей зі спеціальною технічною освітою. На підтвердження висловленої тези, наведу неповний перелік термінів, які використовуються у КПК для позначення

систем та пристроїв, призначених для передачі, зберігання та обробки цифрових даних: інформаційні (автоматизовані) системи (ч. 4 ст. 99, абз. 4 ч. 2 ст. 168), електронні комунікаційні системи (ч. 4 ст. 99, абз. 4 ч. 2 ст. 168); інформаційно-комунікаційні системи (ч. 4 ст. 99, абз. 4 ч. 2 ст. 168); електронні інформаційні системи (абз. 2 ч. 1 ст. 159, ст. 264 КПК); електронні комунікаційні мережі (ст. 263); комп'ютерні системи (абз. 2 ч. 1 ст. 159, ч. 2 ст. 168, ч. 6 ст. 236); частини комп'ютерних систем (абз. 2 ч. 1 ст. 159, ч. 2 ст. 168, ч. 6 ст. 236); мобільні термінали систем зв'язку (абз. 2 ч. 1 ст. 159, ч. 2 ст. 168; ч. 6 ст. 236); кінцеве (термінальне) обладнання (п. 8 ч. 2 ст. 248, п. 4 ч. 4 ст. 248, ч. 2 ст. 263, ст. 268); програмно-технічні засоби (абз. 4 ч. 2 ст. 168); апаратно-програмні комплекси (абз. 4 ч. 2 ст. 168). Окрім цього, для обробки, зберігання і передачі інформації в межах кримінального провадження КПК передбачає існування автоматизованої системи документообігу суду (ст. 385, ч. 6 ст. 387); єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ст. 35); інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування (ст. 106¹).

Вочевидь, що така кількість спеціально-технічної термінології в КПК вже сама по собі здатна ускладнити сприйняття положень закону. Водночас, додаткові труднощі зумовлюються ще низкою чинників.

По-перше, переважна більшість наведених термінів не знаходить свого пояснення в тексті самого КПК (певними винятками є лише терміни на позначення систем для зберігання і передачі інформації в межах кримінального провадження). Тож, для з'ясування їх змістового наповнення та взаємного розмежування правозастосовник змушений звертатися до інших нормативних актів (як то до Закон України «Про електронні комунікації», Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» та ін.). Однак і це, на жаль, далеко не завжди гарантує стовідсотковий результат.

По-друге, термінологія є незбалансованою: одні поняття дублюють, а подекуди повністю чи частково поглинають інші. Так, наприклад, термін «інформаційна (автоматизована) система» відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» є загальною

категорією, різновидом якої є «електронна комунікаційна система». Водночас, у відповідних статтях КПК ці категорії згадуються через кому – тобто як рівновеликі за своїм змістом (див. ч. 4 ст. 99, абз. 4 ч. 2 ст. 168).

По-третє, має місце використання законодавцем застарілої, а відтак некоректної термінології. До прикладу, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 р., № 2137-IX КПК було доповнено терміном «комп'ютерні системи» (див. ч. 4 ст. 99, абз. 4 ч. 2 ст. 168). Водночас, запозичення даного терміну здійснено в межах імплементації міжнародного документу 2001 р. – Конвенції про кіберзлочинність. Стаття 1 вказаного міжнародного акту встановлює, що «комп'ютерна система означає будь-який пристрій або групу взаємно поєднаних або пов'язаних пристроїв, один чи більше з яких, відповідно до певної програми, виконує автоматичну обробку даних». По суті, дане визначення охоплює поняття «електронні комунікаційні системи» та «інформаційно-комунікаційні системи», однак з незрозумілих причин законодавець подає в КПК усі три терміни через кому. Окрім цього, певні сумніви викликає й перенесення зі згаданої Конвенції до КПК терміну «комп'ютерна/комп'ютерні» (у КПК використовується в комбінації зі словами «система», «дані» - див. ч. 4 ст. 99 КПК). Так, якщо на початку 2000-х основним пристроєм для автоматичної обробки і передачі інформації дійсно був комп'ютер, то на сьогодні перелік таких пристроїв є значно ширшим (від смартфонів і до побутової техніки). Тож, у цьому контексті від терміну «комп'ютерний» доцільно відмовитись.

*Троцька Марина,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового
права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТІЙНО- КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ В СФЕРІ ТВАРИННОГО СВІТУ

При дослідженні охорони, використання і відтворення тваринного світу доцільно було б звернути увагу на понятійно-категоріальний апарат, який застосовується при формуванні його розуміння для однозначного тлумачення термінів на рівні національного законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про тваринний світ» [1]: об'єктами тваринного світу, на які поширюється дія цього Закону, є: дикі тварини – хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Відносини у галузі охорони, використання і відтворення сільськогосподарських, свійських тварин, а також діяльність, пов'язана з охороною і використанням залишків викопних тварин, регулюються відповідним законодавством України (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про тваринний світ»).

Тобто, якщо визначатися щодо першої складової об'єктів тваринного світу, то до неї належать саме дикі тварини.

У свою чергу, за ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [2]: дикі тварини – тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи

напіввільних умовах. Окрім поняття диких тварин, у цьому Законі визначені також поняття «домашні тварини» та «сільськогосподарські тварини».

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»: домашні тварини – собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі. Сільськогосподарські тварини – тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»).

За ч. 2 ст. 1 Закону України «Про тваринний світ» під дію цього Закону не підпадають сільськогосподарські та свійські тварини. Як зазначалося вище поняття сільськогосподарських тварин передбачається у Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження», а свійських тварин – у абз. 126 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» [3], а саме, свійські тварини – домашні тварини та сільськогосподарські тварини, які утримуються людиною, в тому числі тварини аквакультури.

У контексті цього потребує уточнення співвідношення понять сільськогосподарські та свійські тварини [4, с. 70].

Виходячи із розуміння поняття «свійські тварини», до них належать ті, які підпадають під законодавче визначення сільськогосподарських тварин, без його розповсюдження на інших тварин, які також належать до свійських, наприклад, собак і котів, як слушно вказується на загальнотеоретичному науковому рівні [5, с. 54]. Такі тварини як собаки, коти та інші тварини, що закріплені на законодавчому рівні як домашні, також відносяться до свійських (Закон України «Про ветеринарну медицину»). Тому було б доречно, шляхом внесення змін до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про тваринний світ» поряд із сільськогосподарськими тваринами зазначити й інших тварин, які охоплюються поняттям «свійські

тварини», або залишити лише поняття «свійські тварини» та передбачити відповідні поняття у статтях Закону України «Про тваринний світ».

Література

1. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 01.04.2022).
2. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006р. № 3447-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>
3. Про ветеринарну медицину: Закон України від 04.02.2021р. № 1206-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text> (дата звернення: 01.04.2022).
4. Троцька М.В. Об'єкти тваринного світу: окремі аспекти дослідження. *Актуальні питання цивільного та господарського права: збірник матеріалів круглого столу* (Полтава, 24 грудня 2015 рік). Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс»», 2015. С. 69-71.
5. Шеховцов В.В. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку фауністичного законодавства: дис. ... д-ра юрид. Наук. Харків, 2021. 462с.

*Шимко Артем,
асистент кафедри цивільного, господарського
і фінансового права,
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ МЕТАЛОБРУХТУ

В сучасності металобрухт розцінюється як найважливіша стратегічна і енергозберігаюча сировина для вітчизняного металургійного виробництва, а збір і його використання направлені на зміцнення конкурентних позицій металургійних підприємств і забезпечення екологічної безпеки навколишнього середовища.

Разом з тим, слабкою стороною сфери сировинного забезпечення металургійної промисловості України є недосконале правове поле та нестійка економіко-промислова політика. Актуальним залишається пошук шляхів вдосконалення господарсько-правового забезпечення сфери обороту металобрухту, не зважаючи на той факт, що на сьогодні воно є цілком сформованим та містить ряд нормативно-правових актів для регулювання комплексу операцій з металобрухтом. Як свідчить практика господарювання у досліджуваному секторі промисловості, законодавство потребує перегляду та вдосконалення, враховуючи підвищення ступеня значущості металобрухту як стратегічно цінної сировини.

У цьому сенсі, завданням господарсько-правової політики у металургійному секторі національної економіки, насамперед, є стимулювання суспільних відносин щодо раціонального використання вторинних металів та максимального залучення їх у господарський обіг.

Серед надмірної кількості нормативних актів, регламентуючих досліджувані господарсько-правові відносини, базовим є Закон України «Про металобрухт» від 05.05.1999 № 619 – XIV [1].

Вважаємо, що зміст Закону України «Про металобрухт» не відповідає сучасним тенденціям реструктуризації галузі та розвитку ринкових відносин у сфері металургійного виробництва. Підкреслена у преамбулі цінність металобрухту як базової сировини для металургійного виробництва, не знайшла адекватного відображення під час створення господарсько-правових параметрів використання вторинних металів.

Не зважаючи на те, що на сьогодні цілком сформоване господарсько-правове забезпечення здійснення вищезазначених операцій, на нашу думку, чинне законодавство суттєво відстає від розвитку самого об'єкта регулювання – господарських правовідносин, пов'язаних із заготівлею та переробкою брухту металів. Це проявляється в тому, що глобальні технології процесів заготівлі, сортування та переробки металобрухту швидко розвиваються. Україна не є виключенням в тенденції раціоналізації функціонування металургійної промисловості, щоправда не такими швидкими темпами. Проте законодавець, на наш погляд, не реагує оперативно на зміни у самих господарсько-правових відносинах, що породжує небажані наслідки у сфері операцій з металобрухтом.

По-перше, це утворення і розвиток тіньового сектору обороту металобрухту; по-друге, процеси сортування та переробки брухту залишаються на низькому рівні, що зумовлює формування негативного уявлення про репутацію вітчизняних суб'єктів господарювання під час здійснення зовнішньоекономічних операцій, а як наслідок – занижена ціна на брухт; по-третє, використання брухту в Україні є не в повній мірі ефективним та раціональним, оскільки при здійсненні заготівлі, сортування та переробки, значний об'єм металобрухту просто втрачається в силу недосконалості технологій проведення зазначених операцій.

На сьогоднішній день, заготівля та переробка металобрухту регламентується різного роду нормативно-правовими актами, які прийняті з метою упорядкування діяльності з прийому, перевірки, сортування, зберігання, транспортування, переробки та інших операцій. Вказані нормативні акти спрямовані також на дотримання техніки безпеки, обов'язкову перевірку на

небезпечність металобрухту та створення належних умов праці з мінімізацією можливості виникнення факторів ризику під час здійснення операцій з металобрухтом.

Неефективне регулювання даного виду діяльності в Україні ускладнює процес заготівлі й переробки брухту, а також значно ускладнює експортно-імпорتنі операції. Більше того, наявність великої кількості регуляторних процедур породжує корупційні схеми, які в цілому гальмують розвиток і модернізацію металургійного комплексу.

Як уявляється, ефективність виконання господарсько-правової політики будь-якого характеру тісно пов'язана від одночасного забезпечення дотримання основних засад регуляторної політики. Значним досягненням в удосконаленні господарського законодавства стало прийняття Закону України від 11.09.2003 року № 1160-IV «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [2].

Таким чином, при створенні господарсько-правової політики у сфері металургійної промисловості слід неодмінно керуватися вказаним Законом, з метою отримання максимальної ефективності від прийняття нормативно-правових актів.

Зокрема, необхідно застосовувати засоби забезпечення здійснення державної регуляторної політики, передбачені ст. 5 Закону, а саме:

- встановлення єдиного підходу до підготовки аналізу регуляторного впливу та до здійснення відстежень результативності регуляторних актів;
- підготовку аналізу регуляторного впливу;
- планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів;
- оприлюднення проектів регуляторних актів з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, а також відкриті обговорення за участю представників громадськості питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю;
- відстеження результативності регуляторних актів;
- перегляд регуляторних актів;

- систематизацію регуляторних актів;
- недопущення прийняття регуляторних актів, які є непослідовними або не узгоджуються чи дублюють діючі регуляторні акти;
- викладення положень регуляторного акта у спосіб, який є доступним та однозначним для розуміння особами, які повинні впроваджувати або виконувати вимоги цього регуляторного акта;
- оприлюднення інформації про здійснення регуляторної діяльності.

Робимо висновок, що перераховані засоби забезпечення здійснення державної регуляторної політики, неодмінно мають знайти своє відображення у досліджуваному сегменті господарського законодавства при прийнятті нових нормативно-правових актів та корекції чинних. Дослідження законодавства про металобрухт дозволило виявити ряд протиріч з Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Уявляємо доцільним, на додаток до вищезазначених вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» запропонувати наступні заходи удосконалення законодавства у сфері обігу металобрухту:

- насамперед, слід провести ґрунтовну ревізію підзаконних нормативно-правових актів з наступною їх систематизацією. Цей напрям передбачає необхідність скасування неефективних або колізійних правових актів, наявність котрих у системі господарсько-правового забезпечення сфери обороту металобрухту є недоцільною та неефективною;
- окремим напрямком систематизаційних законодавчих робіт має стати включення нових підрозділів до Закону України «Про металобрухт» та розширення існуючих, з метою зосередження положень та норм, регулюванню котрих підлягають господарські відносини, які є частиною довгострокової політики у сфері використання вторинних металів. Зокрема видається доцільним створити окремі підрозділи по врегулюванню окремих операцій з металобрухтом, наприклад, заготівля та переробка, експортно-імпортні операції, а також створення підрозділів для формування засад організаційно-

господарських відносин, а саме – регламентації засобів державного регулювання сектору, регулювання процесів ціноутворення, нагляд та контроль за господарською діяльністю, правові наслідки порушення законодавства та процес притягнення до відповідальності;

– підзаконні нормативно-правові акти мають оперативно забезпечувати регулювання господарських відносин, яким характерні часті зміни в силу коливань економічних та ринкових відносин (ціноутворення, встановлення квот на експорт тощо), з метою уникнення порушення ієрархії законодавчого регулювання, що склалося у досліджуваній сфері;

– результатом проведення систематизації нормативної бази має стати гранично чітке та зрозуміле при застосуванні господарсько-правове забезпечення сфери обігу металобрухту.

Література

1. Про металобрухт: Закон України від 05.05.1999 р. № 619 – XIV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/619-14> (дата звернення: 04.05.2022).

2. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення: 04.05.2022).

*Юренко Валерія,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ІСТОТНІСТЬ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ПРИ ЗАТРИМАННІ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ

Початок повномасштабної війни та введення воєнного стану в Україні призвели до необхідності реформування правової системи. Верховна Рада України активно вносить зміни до чинних законодавчих актів, приймає низку нових і все задля того, щоб державні органи та суспільство могли нормально функціонувати у такий для всіх складний час. Так, Законом України від 14.04.2022 року № 2201-IX (далі – Закон України № 2201-IX) було внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), завдяки яким удосконалено порядок здійснення кримінального провадження під час воєнного стану. Саме тому ми у своєму дослідженні хотіли б проаналізувати зміни, що стосуються істотності порушення прав людини при здійсненні затримання особи без ухвали слідчого судді.

Відповідно до ч.1 ст. 87 КПК України передбачено, що докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, є недопустимими [1]. Таким чином, під істотним порушенням слід розуміти дії, що перешкоджають або значною мірою не дають можливості реалізувати особі свої права.

У постанові об'єднаної палати ККС від 22.02.2021 року в справі №754/7061/15 (провадження №51-4584кмо18) було визначено, що істотність порушення – оціночна категорія, тому судді в конкретних справах повинні визначати, які саме порушення кримінально-процесуального законодавства слід вважати істотними [2]. Що свідчить про відсутність єдиного підходу в судовій практиці щодо зазначеного питання.

Законом України № 2201-IX було доповнено ч. 5 ст. 87 КПК України спеціальною нормою щодо оцінки істотності порушення прав людини, зокрема положенням щодо врахування особливостей ст. 615 КПК України [3]. Ураховуючи зміст оновленої ст. 615 КПК України проаналізуємо детальніше зміни в контексті обмеження прав людини.

Відповідно до ч.2 ст. 87 КПК України на суд покладається обов'язок щодо визнання істотним порушенням прав людини здійснення процесуальних дій без дозволу суду або з порушенням суттєвих умов, у випадках коли отримання такого дозволу є обов'язковим. Положеннями ст. 207 КПК України передбачено, що особа не може бути затримана без ухвали слідчого судді, окрім випадків, передбачених Кодексом [1]. Це пов'язано з тим, що затримання значно обмежує гарантоване ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 29 Конституцією України право на свободу та особисту недоторканність.

Тепер за п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України уповноважена особа може затримати особу без ухвали слідчого судді або суду в разі, коли існують обґрунтовані підстави, що підозрювана у вчиненні злочину особа може втекти з метою ухилення від кримінальної відповідальності. У ч. 4 ч. 1 ст. 208 КПК України міститься схожа підстава, проте вона поширюється на підозрюваних у вчиненні злочину, передбачених ст. 255, 255¹, 255² [1], що свідчить про значне розширення підстав для затримання без ухвали слідчого судді.

Нагадаємо, що Указом Президента України № 64/2022 в Україні було введено воєнний стан під час якого можуть обмежуватися деякі конституційні права та свободи. Проте право на свободу та особисту недоторканність обмеженню не підлягає. Отже, розширення підстав для затримання без ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури є вимушеними, задля надання законного статусу такого затримання.

Що стосується строку такого затримання, то п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК містить часові обмеження: 260 год з моменту затримання, в умовах невоєнного стану строк затримання не міг перевищувати 72 год. Після спливу 260 год затриману особу повинні відпустити або доставити до слідчого судді/керівника органу

прокуратури для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу [1]. Отже, значною мірою збільшилися часові обмеження, проте вказана норма відповідає принципу правової визначеності та є передбачуваною щодо дотримання стандартів законності такого затримання. Наведене цілком відповідає практиці ЄСПЛ, зокрема позиції Суду наведеної у рішеннях «Новік проти України» та «Барановський проти Польщі» [4, 265].

Таким чином, проаналізувавши зміни, що стосуються прав людини в кримінальному провадженні, можемо прослідувати тенденцію щодо спрощення порядку здійснення кримінального судочинства, що необхідним в умовах воєнного часу. На нашу думку, такі зміни є цілком виправданими та доцільними. Важливо, щоб уповноважена особа дотримувалася оновленої процедури та строків затримання, які в умовах воєнного часу були значно збільшені.

Науковий керівник - к.ю.н., ас. Гнатюк А.Ю.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 05.04.2022).
2. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 лютого 2021 року в справі № 754/7061/15. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95139651> (дата звернення: 05.04.2022).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 05.04.2022).
4. Солнцева Х. В., Зал Д. О. Щодо затримання особи у кримінальному провадженні: практика Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. 2020. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/15658/14944> (дата звернення: 05.04.2022).

*Юхименко Катерина,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**ПРАВИЛО «НЕМИНУЧОГО ВИЯВЛЕННЯ»
ЯК ВИНЯТОК З КОНЦЕПЦІЇ ПЛОДІВ ОТРУЄНОГО ДЕРЕВА:
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ**

Питання допустимості доказів посідає особливе місце в системі захисту прав людини під час кримінального провадження, а основним напрямом визнання доказів недопустимими в сучасній національній та міжнародній судовій практиці є посилення на доктрину «плодів отруєного дерева». Проте, дана концепція підпорядковується деяким виняткам, в системі яких – одним із найбільш дискусійних залишається правило «неминучого виявлення», яке не характеризується єдністю у сприйнятті та застосуванні як на прикладному, так і на доктринальному рівні.

Закріплюючи можливість визнання доказів недопустимими на основі правила «плодів отруєного дерева», законодавець не передбачає будь-яких винятків з цієї концепції, проте як свідчить судова практика доктрина не є абсолютною. Одним із найбільш суперечливих за своєю правовою природою є виняток «неминучого виявлення» (inevitable discovery) [1, с. 92]. Генезу цього правила можна простежити у справі «Нікс проти Вільямса» (Nix v. Williams), де його сутність полягає у тому, що первинний доказ, одержаний незаконним шляхом приймається до розгляду у справі разом із похідними доказами, якщо б вони були «неминуче» отримані у спосіб, передбачений законом [2].

Варто зазначити, що вказаний виняток став предметом дослідження і в практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), у рішенні «Светіна проти Словенії» від 22.05.2018 р. (Заява № 38059/13). У цій справі заявника було визнано винним у вбивстві за обтяжуючих обставин, використовуючи у доказовій базі інформацію про дзвінки та текстові повідомлення з телефонів

жертви та заявника, що були одержані без судового дозволу, і які стали також підґрунтям для проведення інших слідчих дій. Варто зазначити, що суд касаційної інстанції Словенії, вказав на те, що інформація з телефону заявника була б «неминуче» виявлена в ході перевірки сім-карти або телефону після судового наказу, який повинен був би виданий.

ЄСПЛ розглядав справу в контексті порушення права особи на приватне спілкування і зауважив, що скарга стосується незгоди заявника із концепцією «неминучого виявлення», однак вказаний протест стосується тлумачення національного законодавства, а тому Суд не робить жодного висновку про відповідність цього правила вимогам Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). Також, ЄСПЛ вказав на відсутність порушення ст. 6 Конвенції, оскільки заявник зміг оскаржити законність проведення перевірки його мобільного телефону і допустимість усіх похідних доказів під час змагальної процедури, а самі докази не використовувалися під час судового розгляду [3].

У контексті дослідження правила «неминучого виявлення», варто звернути увагу на окрему думку судді ЄСПЛ Пінто де Альбукерке, який зазначив, що концепція «неминучого виявлення» суперечить духу Конвенції та прецедентній практиці Суду. До того ж, ані незаконні первинні докази, ані похідні від них, не можуть бути збережені, із припущенням, що вони були б виявлені [4, с. 66].

Аналізуючи правило «неминучого виявлення», варто відмітити, що воно спрямоване на досягнення балансу у правових можливостях сторони обвинувачення і сторони захисту під час кримінального провадження. Водночас, зазначений виняток має безліч протиріч, які ускладнюють правозастосовну практику та створюють загрозу порушенню прав і свобод особи. На підтримку цієї позиції професор Р. Блум вказав, що застосування правила «неминучого виявлення» до первинних доказів цілком може сигналізувати про фактичне усунення концепції «плодів отруєного дерева» і легалізації зловживань сторони обвинувачення [5, с. 79].

Таким чином, незважаючи на те, що доктрина «плодів отруєного дерева» не є абсолютною, застосування винятків з неї потребує ретельного аналізу, оскільки їхнє необґрунтоване застосування на практиці може призвести до порушення прав і свобод особи у процесі кримінального провадження. Водночас правило «неминучого виявлення» є досить суперечливим, а його застосування в національному кримінальному процесі є недоцільним, оскільки незважаючи на мету досягти рівного становища між сторонами у провадженні, породжує порушення прав особи на практиці.

Науковий керівник - д.ю.н., проф. Тімко І.А.

Література

1. Капліна О. В. Доктрина неминучого виявлення у кримінальному процесі: витоки та практика ЄСПЛ. *Кримінальний процес і криміналістика виклики часу*. 2020. С. 90-99.

2. Decision U. S. Supreme Court in case of Nix v. Williams. 1984. № 467 U. S. 431. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/467/431/> (дата звернення: 20.04.2022).

3. Рішення Європейського суду з прав людини «Светіна проти Словенії» від 22.05.2018 року № 38059/13. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-svyetina-proti-sloveni%D1%97-povnij-tekst-rishennya/> (дата звернення: 05.04.2022).

4. Шило О. Г., Бабаєва О. В., Меркулов М. О. Доктрина неминучого виявлення в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Светіна проти Словенії»: генеза та практика застосування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. № 38. С. 58-74.

5. Bloom R. M. Inevitable Discovery: An Exeption beyond the Fruits. *American Journal of Criminal Law*. 1992. № 20. P. 79-80.

*Яременко Інна,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПОНОВЛЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У СПРАВАХ, ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Актуальність дослідження захисту прав людини від безпідставного поновлення процесуальних строків у справах, які розглядаються у порядку цивільного судочинства, пов'язується із частим порушенням принципу розумності строків розгляду справи судом. Дотримання принципу розумності строків є дуже важливим як на національному, так і на міжнародному рівні, що підтверджується наступними положеннями.

Пунктом першим статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантовано, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [1].

Частиною першою статті 121 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) визначено, що суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій [2].

Відповідно до частини першої статті 127 ЦПК України суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення [2].

Таким чином, у разі пропуску строку на здійснення процесуальних дій саме з поважних причин, учасники цивільних справ мають право на їх поновлення, що цілком відповідає принципу розумності строків.

Поважними причинами визнаються лише ті обставини, які були чи об'єктивно є непереборними, тобто не залежать від волевиявлення особи, що

звернулась з позовом, пов'язані з дійсно істотними обставинами, перешкодами чи труднощами, що унеможливили своєчасне звернення до суду (такий правовий висновок зазначено у постанові Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 360/4485/19) [3].

При цьому, в сучасних умовах наявні різні застосування судами підстав для поновлення процесуальних строків, що може призвести до їх безпідставного поновлення. У зв'язку з запровадженням карантину відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11 березня 2020 року № 211 та введенням воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 є досить поширеними випадки пропуску процесуальних строків та звернення до суду із відповідними заявами про їх поновлення.

Це питання потребує дослідження, оскільки суди іноді сприймають сам факт запровадження карантину чи введення воєнного стану як поважну причину для поновлення процесуальних строків. Проте, необхідним є також дослідити чи були причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, запровадженими у зв'язку з карантинном, або проведенням бойових дій у відповідному регіоні країни тощо.

Поряд з цим, національні суди часто в своїх рішеннях посилаються на практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що гарантує дотримання прав людини при здійсненні судочинства, в тому числі вирішуючи питання про поновлення процесуальних строків. Практика ЄСПЛ національними судами застосовується саме при визначенні підстав для поновлення процесуальних строків.

Слід вказати, що судам при розгляді заяв про поновлення пропущених процесуальних строків у зв'язку із запровадженням карантину чи введенням воєнного стану необхідно брати до уваги практику ЄСПЛ, який неодноразово висловлювався щодо поновлення процесуальних строків.

Зокрема, у рішеннях ЄСПЛ від 03 квітня 2008 року у справі «Пономарьов проти України» [4], від 26 квітня 2007 року у справі «Олександр Шевченко проти

України» [5] зазначено, що вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів, однак такі повноваження не є необмеженими. Від судів вимагається вказувати підстави поновлення строків для оскарження.

У рішенні ЄСПЛ від 21 грудня 2010 року у справі «Перетяка та Шереметьєв проти України» [6] визначено, що норми, які регулюють строки подачі скарг, безсумнівно, спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя і юридичної визначеності. Зацікавлені особи мають розраховувати на те, що ці норми будуть застосовані.

Крім цього, на дотримання принципу правової визначеності при вирішенні питань про поновлення строків вказано у рішенні ЄСПЛ від 29 жовтня 2015 року у справі «Устименко проти України» [7], у якому наголошується на тому, що жодна зі сторін спору не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення.

З огляду на рішення ЄСПЛ, необхідність встановлення підстав для поновлення пропущених строків пов'язано з принципом правової визначеності, оскільки рішення судів є остаточними та мають виконуватися учасниками справи одразу після спливу строків визначених законодавством на їх оскарження.

Таким чином, рішення ЄСПЛ відіграють важливу роль у вирішенні питань про поновлення строків у справах, що розглядаються в порядку цивільного судочинства, зокрема визначають єдине розуміння необхідності визначення підстав для вирішення питань щодо поновлення строків. Для зменшення випадків безпідставного поновлення строків, слід всебічно досліджувати причини, за яких відповідні строки були пропущені та визначати їх поважність. Внаслідок цього будуть зменшені випадки порушення принципу розумності строків.

Науковий керівник - к.ю.н., старш.викл. Кабальський Р.О.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний договір від 04.11.1950. (ратифіковано Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.05.2022).

3. Постанова Верховного Суду від 23.12.2020 № 360/4485/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93749048> (дата звернення: 11.05.2022).

4. Рішення Європейського Суду з прав людини справа «Пономарьов проти України» від 03.04.2008, заява № 3236/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text (дата звернення: 11.05.2022).

5. Рішення Європейського Суду з прав людини справа «Олександр Шевченко проти України» від 26.04.2007, заява № 8371/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_256#Text (дата звернення: 11.05.2022).

6. Рішення Європейського Суду з прав людини справа «Перетяка та Шереметьєв проти України» від 21.12.2010, заяви № 17160/06 та № 35548/06. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_657#Text (дата звернення 11.05.2022).

7. Рішення Європейського Суду з прав людини справа «Устименко проти України» від 29.10.2015, заява № 32053/13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b27#Text (дата звернення: 11.05.2022).

«ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ»

**Матеріали студентської наукової конференції
з нагоди 20-тої річниці створення
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого**

(м. Полтава, 25 травня 2022 року)

Відповідальні за випуск: д.ю.н., доц. Божко В.М., ас. Нога П.П.

Видається в авторській редакції

Підписано до друку та до поширення через мережу Інтернет 30.06.2022.

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
36011, м. Полтава, проспект Першотравневий, 5
Тел./факс: (0532) 56-01-48
e-mail: poltava_inst@nlu.edu.ua